

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İSTANBUL
KİTAPLIĞI
- 4 -

İSTANBUL

*Hatıralar
Kolonyası*

SELİM İLERİ

İSTANBUL
HATIRALAR
KOLONYASI

Selim İleri

Yayın No 1225
Deneme 89

İstanbul Hatıralar Kolonyası
Selim İleri

Yayına hazırlayan: Mustafa Çevikdoğan
Kapak tasarımı: Utku Lomlu
Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

© 2006, Selim İleri
© 2013; bu kitabın tüm yayın hakları
Everest Yayınları'na aittir.

1. Basım: 2006, Doğan Kitap
Everest Yayınları'nda 1. Basım: Ağustos 2013

ISBN: 978 - 605 - 141 - 662 - 5
Sertifika No: 10905

EVEREST YAYINLARI
Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (212) 513 34 20-21 Faks: (212) 512 33 76
e-posta: info@everestyayinlari.com
www.everestyayinlari.com
www.twitter.com/everestkitap

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8
Bayrampaşa / İstanbul
Matbaa Sertifika No: 12088
Tel: (0212) 674 97 23 Faks: (0212) 674 97 29

Everest, Alfa Yayınları'nın tescilli markasıdır.

İÇİNDEKİLER

İstanbul’u Yazmak

Geçmiş Romanlar Ağıdı	3
<i>Eylül</i> ’de Boğaziçi	8
Hüseyin Rahmi’de Alaturka/Alafranga	16
Fenerbahçe’de Hanımlar	21
Abartık Yemek Sahneleri	25
Öteki İstanbul.....	28
<i>Diyorlar ki</i>	33
Şişli Salonları.....	36
İstanbul’da Sonbahar	39
Kış Geceleri	41
Fatih’teki Rumba	44
İlkyaz Eşliğinde Boğaziçi	49
Ahmet Haşim ve Kentlilik	52
<i>Samanyolu</i> ’nda İstanbul	57
Beyoğlu Çiziktirmesi	62
Beyoğlu’nda... ..	65
Boğaziçi ve Radyo.....	70
Estetik	75
Sevim Burak’ın İstanbul’u	80
Refik Halid’in Çiçekleri.....	83

Çerez

<i>Beyimin Tiyatro Merakı</i>	91
Sarah Bernhardt İstanbul'da	101
İstanbul'da Tiyatro	104
Resimlerde İstanbul Sokakları	109
Yenilik... ..	112
İstanbul Sinemalarında	114
Taksim Sineması	120

İz Bırakanlar

Şair Nigâr Hanım'ın Üzüntüsü	125
Anne... ..	128
Pendik'te Bir Gazino.....	131
Ahmet Haşim Anıları ve İstanbul.....	136
Yahya Kemal'in Bir Önerisi	143
Parkotel'deki Yalnız Adam.....	146
Mahmut Yesari	151
“Fitne Fücür”un Dedikoduları	154
Behçet Necatigil'in Evi.....	158
İstanbul'da Sahte Aristokratlar	163
İstanbul'un Bir Vapuru	168

Anılar Demeti

Arnavutköyü'nde O Sahne!	173
Dedemin Kitapçı Dükkânı	176
Sonbahar	178
Menekşeli Anı	181

Yıldız Parkı	183
İstanbul'un Sesleri	188
Bir Fincan Kahve	191
Hatıra Duygusu	194
Yaz Özlemi	196
Geçenlerde Yolum Kanlıca'ya... ..	199
İstanbul'da Okuduğum Bazı Kitaplar	204
Bahçe ve Çini Soba	217
Vapur Gezintilerimiz	220
Karagümruk Anıları.....	225
Beyoğlu'nda İlk Meyhane	230
Yitik Bir İstanbul Romanı.....	233
Mevsim Biterken	241
Daha Nisanda... ..	243
Göksu'da Bir Akşam	245
Çengelköy'de Bir Rüya	248
İstanbul'da Kış 2004.....	250

İstanbul'u Yazmak

Geçmiş Romanlar Ağıldı

Geçmiş, yitmiş romanlara bir ağıt olsun bu yazı. Kimsenin okumadığı romanlara.

Oysa çok değişik görüngelerden yaklaşılabılır bu eserlere. Günümüzün okuruna birçoğu çekici kılınabilir.

Sıracevizler Migros'ta karşılaştığım genç bir hanım, İstanbul'u yazıyorsunuz, eski romanlardaki İstanbul'dan söz açmayı düşünmez misiniz, dedi. Gerçi öylesi yazılar da yazdığımı ekledi. Zaman zaman.

Sözleri aklıma takıldı.

Zaman, elbette bazı eserleri siliyor, bazılarını geçici bir kış uykusuna yatırıyor, bazılarınıysa yeniden gündeme getiriyor. Gündemde tutulabilecekler üzerinde kısaca durmak isterim.

Geçmişe dönmek isteyince; şair, araştırmacı, sözlük ustası Ali Püsküllüoğlu'nun *Türk Dili* dergisi

Roman Özel Sayısı (Temmuz 1964) için hazırladığı “Türk Romanları Kısa Kronolojisi”ne başvurdum.

Okuduğum, okuyamadığım nice romanla bir kez daha yüz yüze geldim. Onca emek, onca hazine.

1872 tarihli *Taaşşuk-i Talat ve Fitnat*’ın –tarihi değeri dışında– bugünün okurlarına seslenebileceğini ileri süremem. Bu ‘ilk romanımız’, masaldan bir adım ötesine gitmeye çalışıyor, gelgelelim zamana artık yenik düşüyor.

Bununla birlikte, Şemsettin Sami’nin eserinde, Hacı Baba’nın tütüncü dükkânı tasviri, dükkânın üstündeki ev, cumba, cumbayı örten kafes tasvirleri, İstanbul’un geçmişteki mekânları, mimarîsi açısından, İstanbul’a tutkun okurlara çok şey söyleyebilir.

İstanbul tasvirleri için bir güldeste hazırlayabilseydim, *Taaşşuk-i Talat ve Fitnat*’ın bazı bölümlerini seçkiye mutlaka alırdım.

1881 tarihli, Ahmet Mithat Efendi imzalı *Henüz On Yedi Yaşında*, sonu mutlu biten, alaturka bir *Kamelyalı Kadın* kimliğiyle hâlâ nefes alıp veriyor. İrdelemek istediği mesele, cinsel seçim yaşına gelmeden bedeni satılan yeniyetme kız öyküsü hâlâ trajik anlamını koruyor.

Ahmet Mithat Efendi, *Henüz On Yedi Yaşında*’da bedbaht Kalyopi’nin alinyazısını anlatırken, İstanbul’u da anlatır. Hele Kasımpaşa’daki yaşam kesiti çok etkileyicidir.

Elbette *Müşâhedat*’ı unutmuyorum. Necmettin Turinay, Mithat Efendi’nin bu çok önemli romanını yeniden yayımladı ve yetkin bir önsözle değerlendirdi.

Romanda, dünkü Eminönü, sebze hali, işte o düşsel güldestemin en önemli sayfalarını oluşturabilir.

Ahmet Mithat Efendi'de İstanbul bitecek gibi değildir.

Pek sevdiğim *Sergüzeşt*'i, hele Zeynep Kerman'ın ölçülü, o kadar başarılı sadeleştirmesinden okuyacak olanlar, 'cariyelik' kurumunun acı hikâyesini kavramakla kalmayacaklar, on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde İstanbul'un pitoreskini izleyecekler.

Başta Rauf Mutluay, kimi eleştirmenlerin zayıf ve acemice bir roman olarak niteledikleri *Sergüzeşt* benim çok etkilendiğim bir eserdir. Onda bütün İstanbul sahne sahne belirir. Farklı toplumsal tabakaların yaşayışı belirir. İç mekânlar belirir.

Moda'daki konağın salonu, odaları öylesine canlı betimlenmiş ki, şimdi okuyun, zamanda geriye dönüp, o konakta yaşamaya koyulursunuz.

Ali Püsküllüoğlu'nun kronolojisinden iz sürerken, 1896 yılı, Recaizade Mahmut Ekrem'in gizli başyapıtı *Araba Sevdası*'nı müjdeliyor.

Berna Moran'ın *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* çözümlemelerine satır satır bağlı kalamıyorum ama, *Araba Sevdası*'na ilişkin en ilginç yorum, duyuş, değerlendirme onun yazısında. Keşke romanla birlikte Berna Moran'ın yazısı okunsa.

Araba Sevdası, bütün bir Çamlıca'yı dile getirirken, Bihruz'la birlikte İstanbul'un alafranga köşelerine de uğrar. Berberler, kunduracılar, lokantacılar, terziler... Geçmiş zaman İstanbul'unun batılılaşma macerasını takip ederiz. Sonra, dönemin atlı araba-

ları, Çamlıca'daki yeni gezi yerine gelenlerin kılık kıyafetleri, tavırları...

Araba Sevdası, şüphesiz ki, gerçek bir 'İstanbul romanı'.

1890'ların iyice sonunda, Halid Ziya'nın göz kamaştırıcı *Mai ve Siyah*'ıyla Hüseyin Rahmi'nin *Mürebbiye*'si çıkageliyor. Her ikisi de bugün yüzü aşkın yılın ötesinden bize sesleniyor.

Mai ve Siyah satır satır, cümle cümle incelenmeyi, irdelenmeyi bekliyor. Hem de değişik yorumlarla, başka başka yazarlarca. Bu güçlü romanda, imparatorluk başkenti İstanbul, Doğu-Batı karşıtlığında betimlenir.

Tepebaşı Bahçesi'nde, bir eğlence ve içki gecesinde başlayan roman, İstanbul'u olanca kozmopolitliğiyle çizer. Bir yanda, ala ala hey yaşayan alafıranca İstanbul; orayı Laima'nın çevresinden saptarız. Beri yanda, Ahmed Cemil'in dolaştığı çamurlu gece sokakları; oralarda, git git her şeyini yitiren alaturka İstanbul'a handiye gözyaşı dökeriz.

Hüseyin Rahmi –nasılsa– cimri davranmış; *Mürebbiye*'de Boğaziçi yalısıyla Beyoğlu arasında mekik dokumakla yetinmiştir. Ama, bir Boğaziçi yalısının aile hayatını, düzenini olanca çıplaklığıyla okumak isteyenler için kaçırılmayacak fırsat; sivri dilli Hüseyin Rahmi, sonranın yalı nostaljisine bugün de meydan okuyor.

1900, roman açısından enikonu verimli bir yıl:

İşte Saffet Nezihî'nin *Zavallı Necdî*'i. *Zavallı Necdî*'e de, yazarına da, edebiyat tarihçilerimiz yüz vermemişler ama, bu roman yerli bir 'romans' nite-

miyle okunsa, hayli şaşırtıcı ruh çözümlemeleriyle karşılaşılır.

Romanın baş kişilerinden Meliha'nın kötücüllüğe varan, o tuhaf, yadırgatıcı tutkusunu, duygu dünyamızı zenginleştirecek güçtedir.

Zavallı Necdet'e bir alınyazısı biçebilseydim, bu romanı Visconti'nin okumasını isterdim...

Saffet Nezihî'nin romanında İstanbul'un varlıklı semtleri anlatılmıştır. Bir uçtan bir uca. Yörekentleriyle Kadıköyü de, Boğaziçi de. Dün, bu romanlar köşklere geçiyor diye dudak bükülürdü. O köşklere ve köşk yaşamından iz kalmayınca, bu romanların tanıklığına şükran duyuyoruz bugün.

1900'de Hüseyin Rahmi büyük eserleriyle boy gösteriyor:

Falci kumkumalığının iç yüzü, eşsiz *Tesadüf*, gelenekle, görenekle batılı yaşama biçiminin çatıştığı, eleştirel yaklaşımı nesnel *Şıpsevdi*, evlilik kurumunu çarpıcı bir yorumla teşrih masasına yatıran *Metres*. Ve her birinde, ayrı ayrı semtleriyle İstanbul.

Tesadüf'te Edirnekapi'nin evleri, bahçeleri nasıl unutulabilir? *Şıpsevdi*'de Erenköyü, Yahya Kemal'in şiirinden çok farklı bir gözlemle karşımıza çıkar.

Halid Ziya'nın görkemli *Aşk-ı Memnu*'u da 1900 tarihinde yayımlanmış. Bu eser için o kadar çok yazdım ki, artık tekrarlamak istemiyorum.

Bununla birlikte, *Aşk-ı Memnu*'un Boğaziçi'ne, Göksu'ya, Beyoğlu'na, Büyükkada'ya açılmış sayfalarını hiçbir İstanbulseverin kaçırmamasını dilerim...

Bir de *Eylül*: Talihsiz Mehmed Rauf'un Boğaziçi ve sonbahar şiiri. Görüyorsunuz, ancak 1900'e

ulaşabildik. Değerini bilenler iin, Türk romanının birikimi gerçek bir define...

1900 tarihli *Eylül*, *Aşk-ı Memnu*'yla birlikte, ge-lişen romanımızın doruk noktasıdır. Kag devri-nin yarı alafranga dünyasında bir yasak aşk! Ve bu aşka romancı “beyaz aşk” nitemini elden geldiğince denk düşürmeye alışıyor.

Fonda o günkü görkemiyle Boğaziçi doğası, Boğaziçi'nin bitki örtüsü, yeşili yeşertesi. Edebiya-tımızda pek az roman bitkibilim tarihi iin bu denli veriyle dolup taşar. Mehmed Rauf, handiyse fizik-tesi bir seçimle, geleceğe, Boğaziçi'nin özbeöz bit-kisini, ağacını, çiçeğini, ayırını yansıtmış. On do-kuzuncu yüzyıl sonundaki Boğaziçi doğası *Eylül*'le yaşanabilir.

O kadar mı? Yine *Eylül*'de, İstanbul'un belli bir kesiminin ‘alafranga musiki’yle ilintisini de yakalarsı-nız. Suad'ın piyano başındaki müzik çığlıkları, opera sanatıyla haşır neşirliğimizin i burkucu belgesi...

Eylül'de Boğaziçi

Aşk-ı Memnu gibi *Eylül* de bir ‘istibdat’ roma-nıdır. Gerçi her iki eser bambaşka konulardan söz açar. Anıa her iki eserdeki kapalı, ie dönük dünya, baskıyı söyleyip durur...

Mehmed Rauf'un Boğaziçi tasvirlerinde kapalı dünyaya karşı koymak ihtiyacı duyumsanabilir. Ne var ki, birazdan vurgulayacağım, Boğaziçi el uzat-maz.

O zamanlar, herhalde on dokuzuncu yüzyılın iyice sonlarında, Kanlıca, Çubuklu gibi semtler eski itibarlarını yitirmek üzeredir. Alafranga öne çıkmıştır. Asıl zenginler, asıl kibarlar Tarabya'yı, Büyükdere'yi tercih ederler.

Büyükada'ya akın başlamıştır. Zaten *Eylül*'ün, hiç değilse Necib açısından, kaçış odaklarından biri de Büyükada'dır.

Eylül'ün kahramanları, “fildişi yuva” diye tanımladıkları yalıyı Yenimahalle'de tutarlar. Kanlıca'dan uzak, Büyükdere'den epey sonra.

Suad'ın kocası Süreyya, yalının balkonundan bütün Boğaziçi'ni göle benzetir: “Çok büyük, geniş” bir göl. İşte deniz de kapanmıştır.

Henüz yazdır. Süreyya, Suad ve Süreyya'nın arkadaşları Necib göle benzeyen denizi seyrederek.

Hafif bir rüzgârın okşamasıyla “dalgacıklanan” deniz, güneş altında durgun, baygın uzanmaktadır. Dalgalar güneş ışınlarıyla gümüş yaylar halinde gerilir. Işık oyunları, tepelerin her birinde başka gölgeler meydana getirip eflâtun, kurşunî, sarı dağ çizgileri çizer. Nihayet deniz ateşten renkler edinince, kıyıda kesin bir sessizlik saltanat kurar.

Fakat durgunluk daima boğucudur.

Süreyya, Boğaziçi'nde Suad'ı yeniden kazanmış; tekdüzeliğe sürüklenmiş evlilikleri şimdilik canlandırmıştır. Süreyya duygularını Necib'e söyler.

İki arkadaş susunca, dalgaların çakıllar arasındaki oyuklara girip çıkarak bıraktığı fişirtti işitilir. “Bu ses denizin parıltılarından çıkıyor zannedilecek kadar o parıltıların ahengine” uymaktadır.

Rüzgâr bir durur bir başlar. Başladıkça, balkonun bir tarafındaki tentenin çırpınarak patırdadığı işitilir.

Zaten yaz çabuk bitecek, Boğaziçi'nde eylül hissedilecektir. O zaman rüzgâr, “Karadeniz’in bütün hiddeti ve körpeliği ile tepelerden koparak” saldırır...

Süreyya musikiden hoşlanmaz. Necib’le Suad’ı birbirine yaklaştıran piyano, notalar, operadır. “*Granviya*”yı ikisi de severler. *Faust*’un vals, *Rigoletto*’nun marşı, “*Trovatore, Traviyata*” Yenimahalle’de yankır.

“*Adiyo del pasto*”, “*Bu kadar genç ölmek*”, “*Ah belki!*”...

Necib’e göre, Verdi işin içine girdi mi, her şey değişmektedir. Ama “ağır musiki”yi de unutmamak gerekir. “Glük, Haydn, Bethoven gibi üstatlardan” konuşulur.

On dokuzuncu yüzyılın sonunda, Yenimahalle’nin alçakgönüllü bir yalısında bütün bunların sahidinden konuşulup konuşulmadığı değil, romancının bunlardan söz açmayı istemesidir ilginç olan.

Halid Ziya, merhametsiz bir yazısında, Batı musikisinden hoşlanır geçinen Mehmed Rauf’un, bir dinleti sırasında uyuyakaldığını âdeta zevkle anlatır. Gelgelelim, *Eylül*’ün operaya açılmış sayfaları, öyle sanıyorum ki, opera severleri bugün de etkileyecek...

Kaldı ki, opera, o günlerde Beyoğlu’nu kasıp kavurur.

Şair Nigâr Hanım *Norma*’dan çaldığını söylemektedir.

Yüksek tabakanın bu eğilimleri, halkın çok okuduğu romanlara bile yansımıştır. Güzide Sabri'nin *Yabancıülü*'nde piyano, opera gündelik hayatın içindedir. Bir özentî mi, yoksa, hep haykırışa, çığlığa açılan bir müziğin o günlerin bezgin ruh dünyasına kendiliğinden sözcülük etmesi mi?..

Necib'in Yenimahalle'de misafir kaldığı günlerde Büyükdere'ye gidilir. Büyükdere her geçen gün biraz daha moda bir semt olmaktadır.

Suad, siyah, beyaz ve kurşunî renklerden satrançlı küçük şemsiyesini açar.

Sandal gezisinde çırpıntılı sesler biteviye, musiki gibi dağılır, oyalar. Roman kişileri, Beykoz çayırında birçok çiçeğin, otların katımlanan kokusunu genizlerine çekerler. Ot ve çiçek, serin, taze, yaştır. Çayırın kendisi sarı çiçeklerle bir fulya tarlasını andırmaktadır.

Fakat fulya, İstanbul'da asıl Eyüp'ün çiçeğidir. O yıllar, Eyüp sırtları her ilkbahar fulyalarla donanır...

Yalnız sarı, adsız çiçekler değildir Beykoz çayırında göz okşayan. İlerledikçe, kırmızı, mor ve beyaz çiçekler, hep kır çiçekleri, rüzgârla bayraklanarak bol yeşil ortasında belirir. Dere kenarında yeşil söğütler damla damla ağlar.

Şimdi mor ve beyaz çiçekler ayrı öbekler halindedir. Mehmed Rauf bir seccadenin çağrışımlarını algılar.

Bütün bu Beykoz çayırı tasviri, git git, bir Japon estampına dönüşür. Yazarın oraya nice zamanlar dalıp gittiğini ve zamandan biriktirdiklerini kaleme getirdiğini hissederiz.

Tarabya'da, kıyıdan geçen römorkörün sesi âdeta adım adım sayılmaktadır. Sığ sahilde kumlar, camgöbeği bir alaca edinir. Sıglıkta, hattâ derinlere doğru, en ufak taşlar bile elle gösterilecek kadar seçiktir.

Şuradaki kırmızı duba suda kanlı yansılar bırakır.

Nihayet deniz, rüzgârın kırıksıklarıyla, kimileyin yeşil, kimileyin mavi, kimileyin mor, kimileyin açıklarda bile filizidir.

Eylûl'ün Boğaziçi tasvirlerinde hep sakin, özgür, sere serpe yaşama isteği okunur.

Ansızın durulan havada bütün sahilin yapıları suda akisler bırakır. Akşam olmaktadır. Büyükde-re koyunun üstünde hafif dumanlarla sarmaşarak, güneş, bir kırmızı billûr gibi kararır. Deniz kokusu duyulur...

Ay ışııyla birlikte Necib yalnızlığını daha çok fark eder. Beyaz bir sis çizgisi, alçak, ağır, kıylara sokulur. Sis gezinir. Deniz, ay ışığının gümüş parıltısıyla giderek kararmış, iyice kararmış, vahşi bir görünüm edinmiştir.

Beyaz sisle, siyahında lâcivert yıldızlar çakan bu vahşi deniz cenk eder...

Necib'in bütün hayatı artık Suad ve Boğaziçi olmuştur. Yenimahalle'ye gelmediği günler büsbütün ülküsüz yaşar.

Birkaç gün Beyoğlu'nda kalır. Birkaç gün Ada'ya geçer.

Aşk-ı Memnu'da Nihal'in Ada'sı, çılgın kalabalığı fonda gösterir. *Eylûl*'de Büyükada hıncahınç doludur ve otelde "seçme bir halk" vardır.

Necib burada bir ressam ailesinin üç kızıyla gönül eğlendirir. Hristos'larda, Nizam yollarında gezintiler... Ama tavırlarda içtenlik, ilişkilerde sahicilik bulamaz.

Oysa Boğaziçi'nin uzak ve bakir köşeleri, umutsuz, karamsar da olsa, düşünceler uyandırmakta, insanı ülküye, yitirdiği her şeye çağırmaktadır.

Necib, Suad'ın suskunluğunda korkunç fırtınaların şimşeklerini duyumsar. Karıkoca yeniden usancın pençesine düşmüşlerdir. Suad, Süreyya'nın tekerrar uzaklaşması, kayıtsızlığı karşısında Boğaziçi'nin hırçınlığını yaşamakla yetinir olmuştur.

Necib'le genç kadının musiki tutkusu yanında, Süreyya, lüfer avı gecelerini beklemektedir.

Mehmed Rauf'un belli belirsiz horgörüyle andığı lüfer avı geceleri, yıllar sonra, Tanpınar'da, *Huzur*'da bir "ateş operası" olarak karşımıza çıkar.

Aşk-ı Memnu, *Eylül*, *Huzur* art arda okunsa, üç eser arasındaki yakınlıklar ve üveylikler daha açık seçik yakalanabilir...

Eylül'ün aşka hasret kahramanı, Necib, dayanamaz; Suad'ın eldivenini çalar. Sonra hastalanacak, kayıp eldivenini Suad onda bulacaktır...

Karanlık bir gecede görülen rüya, Suad'a, kendisinin de Necib'e karşı duygusuz olmadığını öğretir. 1890'ların sonundaki İstanbul'da, dönemi için o kadar cesur aşk içten içe varlığını hissettirmiştir.

Hasta iyileşip üç arkadaşın yeniden bir araya gelişlerinde sonbahar olanca saltanatını kurmuştur. Yağmurlar başlar. Gökyüzü duman rengidir. Damlalar, "bir ağaçtan meyve düşer gibi patırdayarak nazla

düştükçe, yolların biriken toprakları delik deşik olarak hafif bir toz” kalkmaktadır.

Yağmurda daima denizin ve toprağın kokusu.

Bazı günler yazdan izlenimler taşır yine de. Boğaziçi rüzgârsız, durgun, sessizdir. “Deniz bir kısmı bulutlarla solmuş, ilerisi güneşle yanmış”, serilmektedir.

Karşı kıyının, Anadolu yakasının çizgileri, renkleri duru bir ışıktaki artık çok keskindir. Hele yağmurlardan sonra.

Sandal gezilerinde ruhun ıssızlığı, çoraklığı pekişir. Görüntüler de ıssız ve çoraktır. Rüzgâr ve yağmur bulutları denizde siyahlanan ürpertiler bırakır.

Bazan bir kış manzarası bile şöylece belirir, neyse ki kaybolur.

Eylül'de Boğaziçi yalnız bırakılmış insanın ruh dünyasını dört bir yanından çevreleyen eşsiz bir de-kordur. Pek az eser, istibdadın düşünce ve duyguda köreltici etkisini, istibdattan söz açmaksızın, belki de istibdadı hiç düşünmemişken bu kadar ustaca anlatabilir...

Ülküsüz, cansız, birbirinden kopuk, amaçsız, ruh gurbetindeki o insanlar rüzgârda, yağmurda, siyah ürpertili denizde git git silinmeye tutsak düşerler. Tıpkı gezinti arabalarının seyrekleşmesi, Büyükdere'deki otelde kibar kalabalığın azalması, sularda mesirelerde eğlenenlerin yok olması gibi. Suad-Süreyya-Necib üçgeninin hayatları da sonbaharla birlikte sönükleşir.

Suad eylül ayına minnet besler:

“Eylül!.. Öyle bir ay ki, geçen her güzel günü için ona minnettar olmak lâzımdır. Eylül esef ve

Necib burada bir ressam ailesinin üç kızıyla gönül eğlendirir. Hristos'larda, Nizam yollarında gezintiler... Ama tavırlarda içtenlik, ilişkilerde sahicilik bulamaz.

Oysa Boğaziçi'nin uzak ve bakir köşeleri, umutsuz, karamsar da olsa, düşünceler uyandırmakta, insanı ülküye, yitirdiği her şeye çağırmaktadır.

Necib, Suad'ın suskunluğunda korkunç fırtınaların şimşeklerini duyumsar. Karıkoca yeniden usancın pençesine düşmüşlerdir. Suad, Süreyya'nın tekrar uzaklaşması, kayıtsızlığı karşısında Boğaziçi'nin hırçınlığını yaşamakla yetinir olmuştur.

Necib'le genç kadının musiki tutkusu yanında, Süreyya, lüfer avı gecelerini beklemektedir.

Mehmed Rauf'un belli belirsiz horgörüyle andığı lüfer avı geceleri, yıllar sonra, Tanpınar'da, *Huzur*'da bir "ateş operası" olarak karşımıza çıkar.

Aşk-ı Memnu, *Eylül*, *Huzur* art arda okunsa, üç eser arasındaki yakınlıklar ve üveylikler daha açık seçik yakalanabilir...

Eylül'ün aşka hasret kahramanı, Necib, dayanamaz; Suad'ın eldivenini çalar. Sonra hastalanacak, kayıp eldivenini Suad onda bulacaktır...

Karanlık bir gecede görülen rüya, Suad'a, kendisinin de Necib'e karşı duygusuz olmadığını öğretir. 1890'ların sonundaki İstanbul'da, dönemi için o kadar cesur aşk içten içe varlığını hissettirmiştir.

Hasta iyileşip üç arkadaşın yeniden bir araya gelişlerinde sonbahar olanca saltanatını kurmuştur. Yağmurlar başlar. Gökyüzü duman rengidir. Damlalar, "bir ağaçtan meyve düşer gibi patırdayarak nazla

düştükçe, yolların biriken toprakları delik deşik olarak hafif bir toz” kalkmaktadır.

Yağmurda daima denizin ve toprağın kokusu.

Bazı günler yazdan izlenimler taşır yine de. Boğaziçi rüzgârsız, durgun, sessizdir. “Deniz bir kısmı bulutlarla solmuş, ilerisi güneşle yanmış”, serilmektedir.

Karşı kıyının, Anadolu yakasının çizgileri, renkleri duru bir ışıktadır artık çok keskindir. Hele yağmurlardan sonra.

Sandal gezilerinde ruhun ıssızlığı, çoraklığı pekişir. Görüntüler de ıssız ve çoraktır. Rüzgâr ve yağmur bulutları denizde siyahlanan ürpertiler bırakır.

Bazan bir kış manzarası bile şöylece belirir, neyse ki kaybolur.

Eylül’de Boğaziçi yalnız bırakılmış insanın ruh dünyasını dört bir yanından çevreleyen eşsiz bir de-kordur. Pek az eser, istibdadın düşünce ve duyguda köreltici etkisini, istibdattan söz açmaksızın, belki de istibdadı hiç düşünmemişken bu kadar ustaca anlatabilir...

Ülküsüz, cansız, birbirinden kopuk, amaçsız, ruh gurbetindeki o insanlar rüzgârda, yağmurda, siyah ürpertili denizde git git silinmeye tutsak düşerler. Tıpkı gezinti arabalarının seyrekleşmesi, Büyükdere’deki otelde kibar kalabalığın azalması, sularda mesirelerde eğlenenlerin yok olması gibi. Suad-Süreyya-Necib üçgeninin hayatları da sonbaharla birlikte sönükleşir.

Suad eylül ayına minnet besler:

“Eylül!.. Öyle bir ay ki, geçen her güzel günü için ona minnettar olmak lâzımdır. Eylül esef ve

hasret ayıdır; içine birkaç günlük kış hücumundan acı düştüğü için, insan o güzel havaların, devamlı yazın artık geçtiğini anlayıp esef eder ve hasret çeker...”

Boğaziçi’nde renkler solar, çiçeklerin kokusu silinir, yapraklar hızla sararır. Yaprakların çoğu dökülüşüp çamurda çürür. Özgürlüğünü, bireyliğini yaşayamayan insan burada sadece yılgılara kapılır. Adı konulmamış istibdat... her türlü ‘baskı’ amansız bir zafer kazanır.

“Evet, her şey çürüyor, her şey... İnsanlar çürümeyecekler mi? Eylülde, sanki bahara hasret çeken melûl bir tazelik, sanki üzerine çöken kışın, kendini mahvetmek isteyen sonbahara rağmen devam etmek, yine bahar olmak mücadelesi vardır; fakat bunun muhtaç olduğu şeylerden mahrumdur ve kendisinde de dayanmak takati kalmamıştır; tabiat da bunu anlamış gibi acı bir düşünceyle, üstüne çöken ıssızlığın, matemın altında ezilerek durur.

Ne kadar uğraşırsa uğraşsın, ne kadar dayanabilirse dayansın, kışın galip geleceği, artık her şeyin, her ümidin bittiğini, buna tahammül lâzım geldiğini anlamaktan doğan bir takatsizlikle ağlar... Ne renk, ne güzel koku... İşte yapraklar ölüyor... Rüzgâr insafsız, yağmur inatçı; her şey çürüyor, oh!... Her şey çürüyor!...” (Selami İzzet Sedes sadeleştirmesi.)

Artık kırlangıçlar da gider.

Aşkın yaşanmadan yıkılacağını hissederiz. Boğaziçi de kendi yıkılışına hazırlanmaktadır.

Mehmed Rauf, eylülü Boğaziçi’nde bir yas şarkısına dönüştürür. Yüz beş yıl önce yayımlanmış

bu roman, hiç şüphesiz, yarın da edebiyatımızın en duyarlı, en ince eserleri arasında varlığını koruyacak.

Hüseyin Rahmi’de Alaturka/Alafranga

Yıllar önceydi, Enis Batur önermişti: Bütün araştırma olanakları sağlanacak, Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın yaşamöyküsünü yazacaktım...

Şüphesiz beni mutlu kılacak bir öneriydi. Enis, Hüseyin Rahmi’nin eserine tutkunluğumu biliyordu. Yazık ki gerçekleşmedi, büyük romancının hayatını yazamadım.

Ama Hüseyin Rahmi’yle ilintim handiyse kırk yıldır sürüyor. Lise birde Türk Dili ve Edebiyatı ödevim, *Şırpsevdî*’nin tahliliydi.

Kırk yılı yarım yüzyıla da çıkarabilirim. Çünkü, dedemin Altıyol’daki kitabevinde gördüğüm, bir bakıma ‘seyrettiğim’ kitaplar arasında Hüseyin Rahmi’nin *Meyhanede Hanımlar*’ı da vardı. Zaten bu seyredişlerimi kim bilir kaç kez yazdım...

Enis Batur’un önerisinden sonra kocaman bir defter almıştım, Hüseyin Rahmi not defteri olacaktı. Yıpranmış haliyle dün karşıma çıktı. Okuma notlarıyla başlamışım.

“İstanbul’da Alaturka / Alafranga” diye bir başlık atmışım. Alaturkayı tanımlıyorum:

“*Türkçe Sözlük*’ün mecazî anlamını ‘düzensiz, yöntemsiz’ olarak açıkladığı alaturka, kendince bir düzen, kendince bir yöntemdir bir yandan da.

Hüseyin Rahmi'nin biraz da ironiyle saptadığı gibi, eskilerin yaşayışı efsunluymuş. Her şeyden sırlı, garip anlamlar çıkarmak; her şeyi, hattâ hiç sebep yokken, birbirine bağlamak, ilmiklemek alaturka dünyanın bir özelliği.”

Sonra, hayatın her evresinin bir ‘tören’ niteliği edinmesine geçmişim. *Gulyabani* romanından söz açmışım...

Hüseyin Rahmi'nin Muhsine Bacı'sı –o saf, bön ve masum roman kahramanı– gulyabanilerine âdeta törenle iyi saatte olsunlar aş dağıtır. Akşam vakti evin her tarafına şerbetler serpilir.

Alaturkalıkla alay ettiği sanılmış Hüseyin Rahmi, işin aslı aranırsa, tepeden inme yeniliklerin toplumda yer bulamayışını, topluma ayak uyduramayışını da sarakaya almış.

Hüseyin Rahmi, “Tünel’den İlk Çıkış”ta paniğe kapılan insanlarımızı tatlı tatlı anlatırken, törensiz, ritüelsiz tünelin alaturka topluma ne kadar yabancı düştüğüne de işaret ediyor.

Yeniliğin sindirilmesi, burada, her yerdekinden çok daha uzun zamanı gereksiniyor, demişim.

Cafcaflı sözler mi?

Bununla birlikte, “Tünel’den İlk Çıkış” öyküsünü yeniden okudum ve pek sevdim. İstanbul’da yaşayanların hâlâ ürpererek bindikleri bir taşıt gibime gelir Tünel; rutubeti, kokusu, loşluğu, karanlıkta öteki vagonun ışıkları...

Tünel’den çıkanların perişan hallerini dile getirmiş Hüseyin Rahmi, *Billûr Kalp*’te kancayı bu kez otomobile takar.

İki ayrı üslûpla yazılmış, bazı sayfaları, bölümleri hüznü dolu, bazı sayfalarıysa enikonu güldürücü *Billûr Kalp*'te, evlere şenlik bir otomobil, taksi sahnesi vardır.

Otomobil İstanbul sokaklarında ilk kez kamuya açılıyor. Gelgelelim alaturka dünyada otomobilin işi ne?

Çoluk çocuk “araba”ya doluşarlarda, çok geçmeden, bir mide bulantısıdır başlar. Çocuklar pisboğaz, az önce tıka basa kabak çekirdeğı yemişler, üstüne de su içmişler...

Cırcır faciası patlak verince, anaları, çocukları araba penceresinden şehre, Aksaray yollarına... Gerisini yazmamak daha uygun kaçacak galiba.

Billûr Kalp'te araba sözcüğüyle anılan otomobil, Hüseyin Rahmi'nin bazı başka eserlerinde “otomofil” olup çıkar. Otomobil olabilmesi için, işte, yılları, zamanı gereksinmektedir...

Hüseyin Rahmi'nin eserlerine birbirinden güzel kapak resimleri yapan Münif Fehim alaturka dünyanın, mahalle yaşamasının herhalde en usta çizeriydi.

O resimlere bakın, kıvrak, bize özgü, bütünüyle özgül hayat sahneleriyle karşılaşacaksınız.

İstanbul'un Sandık Odası'nı bezeyen resimlerden biriydi *Tesadüf*'ün kapağı: Eski İstanbul'un ahşap evleri, ikişer üçer katlı, birbirine yaslanmış, sırt vermiş, iç içe. Asmalar bir evden diğerine yeşeriyor.

Fonda heybetli bir cami.

Kızıl-pembe kiremitli damda yürüyen tekir kedi, eti kapmış götürüyor. Gözler, fosforlu şeytaniyet ısıltıları saçmakta. Başı çatkılı hanım yan evin pen-

ceresinden yarı beline kadar sarkmış; gözler faltaşı, eller kollar divane. Besbelli, kediye lanetler yağdır-
makta.

Bize göre sağdaki evin balkonundaysa, biri gece-
likli üç hanım, pembe giysili bir kız çocuğu. Dördü
birden, sahneyi âdeta zevk alarak seyrediyorlar. Yüz-
lerinde sinsi bir gülümseyiş...

Balkondaki ipte iç donları, çoraplar asılı...

Ahşap ev düzeninde kedi muhakkak ki başrol-
deydi. Geçmiş zamanın sevimli kedi adlarını hatırla-
yalım: Mestan, Cingöz, Sarman, Arap, Pamuk,
Duman...

Hüseyin Rahmi'nin hırsız kedileri meşhurdur.
Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç'ın hele o sah-
nesi!

Halley'in topuklara kadar inen gümrak saçla-
rından konuşan hanımlardan biri, tahta perdeden
komşusuna uzanabilmek uğruna küfenin üstüne
çıkıştır. Küfe, Emeti Hanım'ın ağırlığını taşıyama-
yınca; Emeti Hanım, cumburlop!, yarı beline kadar
küfenin içine girer, artık ne çıkabilir, ne düşebilir.

Aynı anda arsız Tekir, göçmenlerin güdük kedisi,
hattâ Emeti Hanım'ın karnı tok Ceylan'ı, soğuması
için bahçeye konulmuş sütlaç kâselerinden tatma-
ya koyulurlar. Emeti Hanım'ın bağırıp çağırımları
boşuna. Ceylan'la Tekir, mırıl mırıl, yalayıp yutarlar
ne varsa.

Bu sahneyi defalarca okuduğumu söylemek iste-
rim. Geçmişte. Ne çok gülerdim!

Hüseyin Rahmi, insanın aczini biliyordu. Alatur-
ka yaşamada da, alafranga yaşamada da.

Birinci Dünya Savaşı'nın amansız koşullarında açlığa sürüklenen Salâh Bey, bu, güngörmüş alaturka aile babası, *Kaderin Cilvesi*'nin kapağında, kaditi çıkmış, başında fötr şapkası, boynunda çarpık kravatı, sırtında yıprak ve etekleri tarazlanmış, rengi atmış pardösüsüyle, harp zengini Şem'i Bey'in karşısındadır.

Şem'i Bey, harp vurguncusu, şişko, karnının üstünde sebilhane zinciri altın kordon, başında kürklü kalpak, elinde tuttuğu banknotları Salâh'a gösteriyor.

Bu devirde en kazançlı iş, namus timsali aile yuvanızı randevuevine çevirmektir. Zavallı Salâh Bey, pezevenklikte kararsız, gözlüğünün altından, yutkuna yutkuna, banknotlara bakıyor...

Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıntıları üzerine edebiyatımızın sayfaları hayli kısıtlıdır. *Kaderin Cilvesi* doğrudan doğruya o dönemi değer. Alt başlığı romanın içeriğine anahtar sayılabilir: *Başımıza Gelenler*.

Hüseyin Rahmi'nin en güzel eserlerinden biri olan bu roman, yazarın alaturkaya da, alafrangaya da hep iktisadî açıdan yaklaştığını belgeliyor. Geçim derdi yakanıza yapıştı mı, ne alaturkanın ne alafranganın anlamı kalır, demeye getiriyor.

Hüseyin Rahmi İstanbul'un romancısıydı. İmparatorluk başkentinde canhıraş kavgaya tutuşmuş alaturka ve alafrangayı gerçekten kavramak isteyenler, onun eserinden yarın da çok yararlanacaklar.

Fenerbahçe’de Hanımlar

Kırk Yıl’da Sultan Hamid dönemine ayrılmış sayfalar, Halid Ziya Uşaklıgil’in istibdattan yakınlıklarıyla örtülüdür. Padişahın baskısı özellikle yazıya çiziye yöneliktir.

Samipaşazade Sezai, *Sergüzeşt*’i yazdığı günleri anlatırken, kapısının önünden eksik olmayan hafiyeleri acıyla hatırlar. *Sergüzeşt* korkunun eşliğinde kaleme getirilmiştir.

Sermet Muhtar Alus’un *Pembe Maşlahlı Hanım*’ı ise, sansürdü, istibdattı, romandı, kültüdü, hiçbirini önemsemeyerek, o günün “*Fenerbahçesi*”ne girmeye gidiyor.

Dönem, elbette aynı dönem.

Mayısın biri. Mayısın biri, Fenerbahçe’nin en civcivli, en kalabalık günlerinden. İlkyaz gelmiş.

Orada Tayfur Bey’in nefti “bato” faytonunu görme ihtimali de var. Hani şu yağız beygirlerin sürdüğü. Pembe Maşlahlı, fayton dese de, gönlünü çelen Tayfur Bey!

Pembe Maşlahlı, ortalığın “cavalacoz” takımıyla dolup taşacağını bildiği için, siyah saten dö Liyon çarşafını giymiş. Uzun beyaz eldivenlerini takmış. Krem rengi tül şemsiyesini almış.

Sermet Muhtar Alus’un ille “*saten dö Liyon*” diye yazışı bugün kaç kişinin ilgisini çekiyor, bilmiyorum. Ama o yazımda Türkçe dil bilincini yakalayabilirsiniz...

Roman kahramanı genç kadının yanında, adı biraz dillerde dolaşmış, eskilerden Kanarya Hanım

var. Vaktiyle gönüller yakmış, fakat kalp yangınlarına su serpmekten de uzak durmamış.

Kanarya Hanım'ın geçim imkânları eski günlerindeki kadar bereketli olmadığından, o, Pembe Maşlahlı'nın kahverengi maşlahını ve yine kahverengi rugan iskarpinlerini istemiş. İskarpınler ayağına küçük geliyor ama ne yapacaksınız?..

Arabacı bıçkın delikanlı. Kanarya Hanım ikide birde telâşa kapılıyor, cilvesini korumuş sesiyle uyarıyor:

“Ayol, yüreğime mi indireceksin?! Ben meraklı, vehimli kadını; çarpıntım tutuyor.”

“Herkesler” Fenerbahçe'de. Gelgelelim Tayfur Bey'den ses seda yok. Sanki yer yarıldı; yirmi beş yirmi altı yaşlarındaki, uzuna yakın boylu, koyu kumral kaşlı kirpikli, koyu kumral saçlı, sümbül bıyıklı, duru beyaz tenli, tombul tombul vücutlu Tayfur Beyimiz yer yarıldı içine girdi.

Pembe Maşlahlı'yı bir üzüntüdür alıyor. Bir şey değil; Gelinsuyu marka düzgünü, Viyole alılgı, “nitrat darjan” kalemiyle konduruluvermiş simsiyah dudak kenarı beni gözyaşlarıyla bozulacak. Hemen gümüş çanta açılıyor; Japon imparatorunun adını taşıyan Mikado lavantasına başvuruluyor. Mis gibi, iç açıcı, yürek ferahlatıcı!

Mikado lavantasının günlerinde, Avrupaî kokuların saltanat sürmeye başladığını Refik Halid Karay söyler. “Parm” menekşesi, leylâk, hele şipr rağbet görür. Bunlar adamakıllı pahalı kolonyalar.

Süs püs de evrim geçirir. Sultan Hamid devri, Aziz devrinden arta kalmış “yüz yapmak” ya da “yüz yazmak” deyişlerini koruyagelmiştir. 1920'lere

yaklaşılrken birdenbire “makiyaj”a geçilir. Makiyaj da sonraları makyaj olacaktır.

Makiyajla birlikte pudra çeşitleri artar. Pudranın evrimiye, “podra”dan ve “pudura”dan geçmiştir.

Pudra çeşitleri, gül pembesinden şafak kızılına, şafak kızılından ay ışığı beyazına bir dizi. Hanımlar hangi alaca pudranın çehrelerine yakışacağını bir türlü kestiremezler: Yüzlerde karnaval sahneleri...

Tırnak cilâlarının çeşitlerini hanımların ellerine boyacı mostrası gibi tutuşturuyorlarmış.

Büyük kronikçimiz Refik Halid Karay cilâ isimlerinde bir cinaî roman havası sezinlemektedir. Diyor ki:

“Bir katil adına benzeyen Roben Red...”

Aziz devrinde ağdalı, cascavlak vücutların bembeyazı makbulken, artık yanık esmerliğine geçilmekte. 1930'lara doğru, ‘denizlik’ yerine mayo bile giyilmiş.

İbrahim Çallı'nın üç aşağı beş yukarı o yıllarda tuvale geçirdiği deniz banyosu resimleri dikkat çekici bir sere sermeliği de gözler önüne serer.

Kadın modasına gelince, kalın ve gür kaşlar incelmış. Uzun saçlar kıpkısa kesiliyor. Sürmenin yerini rimel, rastığın yerini “kreyyon” almış.

Raşel pudraları ortalıkta hâlâ görünüyor, fakat eski satış güçlerini enikonu yitirmiş. Garron pudraları rağbette şimdi. Garron pudralarının kutularında “Yalnız beni seviniz!” yazıyor zaten...

Geçmiş günlerde, Pembe Maşlahlı Hanım istediği kadar Kuşdili'nde, Fenerbahçe'de oyalansın dursun. Hanımlar deniz hamamlarını tercih ediyorlar.

Plaj sözcüğü henüz yer etmemiş. Deniz hamamı deniyor, deniz banyoları deniyor.

Kadıköyü'nün Romanı'nı yazmış Safiye Erol, Fenerbahçe “deniz banyoları”nda Bedriye'yle Orhan'ın yüzükoyun kumlara uzanarak söyleştiklerini kaleme getiriyor.

Bedriye dalgın. İleride, “sırtüstü yatmış, şahane vücudunu güneşte kurutan” beyle gizliden gizliye ilgileniyor. Kim bu genç adam?

Adının Burhan olduğunu öğreniyoruz. Burhan için kibirli adam diyorlar. Öyle her toplulukta görünmezmiş. Onu ancak at yarışlarında, futbol maçlarında görebilirmişsiniz.

Burhan'ın dans salonlarında, çaylarda, sinemalarda kaybedecek vakti yok. Açık havaya tutkun. Avcı, balıkçı, denizci, süvari. Doğaya âşık. İnsanlardan, özellikle de kadınlardan kaçıyor.

Bununla birlikte Bedriye, kolsuz siyah mantosu, kol yerine kısa bir pelerin omuzlarını örtmüş, mantosunun altından ıhlamur çiçeği rengindeki elbisesi görünerek Beyoğlu'ndan geçecek ve Burhan ona vurulup kalacak!

Geçmiş günlerin o güzel romanlarında aşk, İstanbul'un gözde semtlerinde böylesi rastlaşmalar, birbirini görmelerle başlar. Ne var ki, çoğu kez, aşkı mutsuz son bekler.

İstanbul'da aşk sanki hep mutsuzluk, ayrılıştır. Bedriye'yle Burhan'ınki de galiba öyle oluyordu.

Oysa o gün, Beyoğlu'nda, Bedriye gerçekten çok hoştur. Dirseklerine kadar siyah eldiven takmış. Başında siyah bere. Boynunda mavi tilki...

Pembe Maşlahlı bu yeni hanım kıyafetlerine herhalde şaşacaktı. Otuz yılda bu ne değişim!

Belvü'ye gelince, otuz yıla kayıtsız kalarak varlığını sürdürüyor. Bir zamanlar Pembe Maşlahlı Hanım Belvü'yü çok merak ediyordu.

Otel Belvü'nün bahçesinde bayraklar, flamalar, fenerler gece müsameresi için asılı dururmuş. Kaçgöçten iyice bunalmış Pembe Maşlahlı, bir akşamcık olsun Belvü'ye girmeye can atıyor.

Deniz tarafındaki hasır koltuklardan birinde oturup, Kalamış koyundaki güzelliği doya doya seyretmek istiyor. Hele günbatımında. Alafranga “morso”ları dinlemek, müsyülerin, matmazellerin dansını izlemek onun da hakkı değil mi?

Safiye Erol'un duyarlılıkla anlattığı Fenerbahçe, Moda, Kızıltoprak, Kurbağalıdere, Şifa artık yeni bir çağı yansıtır. Hayat asrîleşmiş, insanlar daha özgür, daha kaygısız gezinip duruyor.

1940'larda Bobstil'ler İstanbul'u kasıp kavurur. Fenerbahçe de nasibini alır. O kadar şuh Pembe Maşlahlı'nın, o kadar zarif Bedriye'nin yerini, sırtlarında erkek ceketi, kulaklarında Beyoğlu taşından küpeler, ayaklarında mantar topuklu ayakkabılar, Bobstil hanımlar alır. Onların romanını yazan pek çıkmamış...

Abartık Yemek Sahneleri

Bir arkadaşım, *Solmaz Hanım, Kimsesiz Okurlar İçin*'i yeni okumuş. “Solmaz'ın annesinin evindeki

o ziyafet gecesi bana abartılı geldi. Yemek tarifleri ürkütüyor” dedi.

Haksız sayılmaz. Ama hemen birkaç sahne sonra, Sabahattin Ali’den esinlendiğim bir roman kişinin öldürümü çıkagelecekti. İnsanların doymak bilmeyen bir iştahla şölen sofrasında oturmalarıyla acı bir karşıtlık oluştursun istemiştim...

Yemek yemenin cinnete varışı edebiyatımızda işlenmiştir. Yakup Kadri’nin son romanı *Hep O Şarkı*’da sözgelimi.

Hep O Şarkı’da Nafi Molla Konağı’nın hanımefendisi yiyip içmekten başka bir şey düşünmez. Gözünün önündeki bütün sıkıntılara, hüzünlere, mutsuzluklara kayıtsızdır.

Dönem, Sultan Aziz devridir. Varlıklı bir konağın harem kısmında günün her saati bir şeyler atıştırıldığını söylemeye getirir Yakup Kadri. Haremde, selâmlıkta herkes şişmandır.

Nafi Molla’nın hanımı yerinden kalkmaz. Sabah akşam, hep aynı mindere kurulur. Halayıklarına seslenir, sofralar kurdurtur.

Sofrası elbette yoksul değil. İşte, bir kalfa hanımla üç hizmetçi kız, dört yanından tutarak ancak taşıyabildikleri tepsiyi getiriyorlar. Tepsi som gümüşten. Ayrıca gümüş sahanlarla donanmış. Kapakları kaldırırsanız, Aziz devri hanımlarının ne kadar iştahlı olduklarını saptarsınız. Artık iştah mı demeli, oburlukta mı karar kılmalı...

Hanımefendi, aşçıbaşısının yüzünü bir kere bile görmemesine rağmen mutfakta olup bitenlerden haberdirdir. Mevsimlik reçellerin kotarılmasında, tur-

şuların, salamuraların kurulmasında hanımefendiye bir hareketlilik gelir. Nezaret etmek için yerinden kalkmayı göze alır. Hattâ, taze zeytinleri bizzat yağlayıp sirkeleyip kavanozlara istif eder.

Nafi Molla'nın haremi öylesine can besledi ki, baygınlığı andırır bir uykuya daldı. Şekerleme dedikleri uyku, bu baygınlıktan başka bir şey olmasa gerek.

Hep O Şarkı'nın hemen yanı başındaki romanda *Kıvırcık Paşa* aç mı kalacak? Saçları kıvrır kıvrır olduğu için bu lakabı almış paşamız. Sermet Muhtar Alus onu şöyle tarif ediyor: “Gür kaşlı, hürmetli burunlu, lop lop etli, koca göbekli, kalıplı kıyafetli” bir adam.

Eski bendelerinden (hizmetinde bulunmuş) Şehrî Efendi'yle bu yaz akşamı kameriye altında demlenecekler. Şehrî Efendi, çilingir sofrasındaki rakı şişelerini burnuna yaklaştırıp kokluyor. Mezelerin yerini değiştiriyor. Tabağı bozmadan ağzına bir kalamata zeytini atıyor, azıcık turşu, bir ançüez çimleniyor.

Paşamız sarmısağı bol, nanesi bol cacık istiyor. Biberli patlıcan salatasının üstüne de “Selanik usulü” sarmısaklı yoğurt dökülecek...

Sermet Muhtar Alus, *Kıvırcık Paşa*'da bir de iftar sofrası sıralar. İçki içilmediğinden, mezeler hazırlanmaz. Ama iftar tepsisindeki baş suyuna çorba, pastırmalı yumurta, pideli kebab, turfanda enginar, Nemse böreği, tırtıl baklava, “Amberbu” pirincinden pilav, kayısı kompostosu, renk renk meyveler, gülsuyu gezdirilmiş güllaç hapur hupur mideye indirilir.

Bütün bunların üstüne, bastırsın diye, Şemsipaşa'nın hıyar turşusundan, Balıkpazarı'nın kuşgözü pastırmasından da tadılır. Afiyet olsun!..

Hüseyin Rahmi'nin *Şırpseverdi*'sindeki yemek sahnesi, alafranga sofrada nasıl yemek yeneceğini anlatır. Onlarca sayfa! Hüseyin Rahmi de, romanın kahramanı Meftun da bıkmaz usanmazlar. Fakat bu sayfalar, edebiyatımızın en etkileyici sayfaları arasındadır: Hem kıkır kıkır gülersiniz, hem karnınız acıkır.

Gelgelelim, araya Tevfik Fikret girecek, her defasında sinirinizi oynatacaktır:

*Yiyin, efendiler, yiyin, bu hân-ı iştihâ sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!*

Öteki İstanbul

Tevfik Fikret, “Sis”te, İstanbul’u taa Bizans’tan Abdülhamid dönemine çürüten bir şehir olarak görüyordu. İlenç yağdırıyordu bu şehre.

“Sis” şüphesiz çok etkileyici bir şiir. Sesiyle, dile getirdiğiyle. Bugün okunduğunda da etkisini sürdürüyor. Ama “Sis”e Yahya Kemal’in yanıtı da düşündürücü bir eserdir. Yahya Kemal, İstanbul’u bütün tarihiyle yüceltiyordu.

Hangi İstanbul? İlençlere uğrayacak kadar günahkâr İstanbul mu, Yahya Kemal’in başka şiirlerinde de görkemle andığı İstanbul mu?

Belki ikisi de...

Çağdaş edebiyatımızın artık klasik sayılabilecek romancıları da İstanbul ve İstanbul yaşıyışı,

İstanbul'un kendine özgü dünyası üzerinde durmuşlar.

Örnekse, Halide Edib *Handan*'da Doğu ve Batı kültürleri arasında âdeta iç geziye çıkmış, değişik, farklı kişilerden söz açar. Üstelik bu kişiler aynı ailenin fertleridir.

Neriman, Handan'ın kuzinim dediği üvey akrabası, giyim ve kuşamda, yaşayışta Batılı, duyuş ve düşünüşte geleneğe bağlıdır. Handan'sa, iki kültürü iç içe özümsemiş, bireşim, sentez aramaktadır.

Her iki genç kadınla çevrelerindeki erkekler, bugünkü hayatımızda artık pek rastlayamayacağımız bir 'görgü'nün temsilcileri. Kuzguncuk'taki ev, Refik Cemal'le Neriman için, hiç olmazsa evliliklerinin başlangıcında, mutluluk yuvasıdır. Burada Doğu'yla Batı ikide birde birbiriyle kavga etmez, boğuşmaz. Muhafazakârlıkla yenilikçilik birbirine saygı duyar, yaşama hakkı tanır.

Handan'ı, Avrupa yolculuklarında, büyük kiliseleri, müzeleri, sanat galerilerini dolaşırken saptarız. Şüphesiz, maddî imkânların insanıdır Handan.

Ne var ki, maddî imkânlarını, servet gücünü, sanata, estetiğe, kültürün verimlerine, kısacası gerçek değerlere açmaya çalışır. İhtilalci Nâzım bile onu tarihe, piyanoya, müziğe, sanatın birikimlerine yöneltmiştir.

Hep O Şarkı'da Yakup Kadri, Abdülaziz devrinin İstanbul'unu uzun uzadıya tasvir etme fırsatını bulur. Roman, o devrin âdeta bir panoramasıdır.

Kırık aşk hikâyesinin anlatıcısı Münire, bize tiyatrolardan söz açar. Gençliğinde, İstanbul'daki

tiyatro topluluklarından *Kamelyalı Kadın*'ı, *Demirhane Müdürü*'nü seyretmiştir. Şimdi biraz alayla ansa bile, bu oyunları unutamamıştır.

Kamelyalı Kadın, *Demirhane Müdürü*, başka oyunlar, operetler, Halid Ziya'nın çocukluk ve gençlik anıları *Kırk Yıl*'da yine karşımıza çıkar. Halid Ziya, tiyatronun ve operetin kendisini yazarlığa alıp götürdüğünü belirtir.

Daha çocukken, operetlerden dönüşlerde, bu eserleri yeniden yaşamak istemiş, bu eserlerin şarkılarını kendi kendine söyleyip durmuştur.

Yakup Kadri'nin roman kahramanı, hemen hemen aynı dönemin tiyatro ve operet çabasını biraz alaya alıyor, dediğim gibi.

Gelgelelim, İstanbul'un tiyatro, gösteri sanatlarına bu düşkünlüğüne, biz bugün alayla eğilemeyiz. Tiyatro, operet, şano, opera, “kafé şantan”... en incelmışinden en yaygınına, popülerine, İstanbul'da fırtına estirmiş etkinlikler. Sabahattin Kudret Aksal, yıllar sonra, bir hatırlayışla, *Şarkılı Kahve* diyor...

Bugünün İstanbul'unda pek çok etkinlik sürüp giderken, yarının edebiyat adamını yazıya çekecek kudrette olanları saptamak enikonu güç. Yalnızca dramatik dünyanın gücüne –modernlik adına– bunun kıvırdığımız için değil. Bir yandan da, o dünyanın günümüz İstanbul hayatında iyice sönük kalması rol oynuyor.

İlerleyen zaman içinde, kent, besbelli, dramatik sanatlara dair çok şeyini yitirmiş, geliştirip büsbütün kazanacağına.

Refik Halid Karay, *Sonuncu Kadeh*'te, yaradılışı gereği, tiyatroyu, opereti bir yana bırakıp, daha 'avam' işi eğlence dünyasını sıtmalı bir anlatımla çizer.

Onun, şimdi adını hatırlayamadığım, yorgun, yaşlı roman kişisi, artık kaybolmaya yüz tutmuş Boğaziçi semtlerinde, ilkgençlikte tadılmış, hayli pervasız, kural tanımaz bir aşkı sayıklar.

Kaybolmaya yüz tutmuş dedim ama, bunu, günümüz için söylemedim. *Sonuncu Kadeh*, 1950'ler Boğaziçi'nden söz açmaktadır. Ve daha o dönemde, romancı, Abdülhak Şinasi'nin "Boğaziçi medeniyeti" dediği ekinsel ortamda ağır çözümlüşler görür...

Sonuncu Kadeh uzunca bir Boğaziçi gezintisi gibidir. Bununla birlikte, İstanbul başka semtleriyle de anılır. Sözgelimi eğlence merkezi Beyoğlu, otelleriyle Tepebaşı.

İstanbul, batakhane diyebileceğimiz, en sefih eğlence mekânlarıyla bile, sanatkârca yaşayışın şehridir o zamanlar. Refik Halid sefahat ortamının kendine özgü şaşırtıcı ahlâkını, ilkelerini anmadan geçemez.

Yirminci yüzyılın başındaki sefih İstanbul, Aka Gündüz'ün, Peyami Safa'nın romanlarında da gözdedir.

Aka Gündüz'ün *Bir Şoförün Gizli Defteri* adlı romanı kokainman İstanbul'dan, o günkü yüksek sosyetenin cinnetinden söz açar. Fakat bugünle kıyaslandığında şaşırtıcı bir 'masumiyet' duyumsanır.

Gerek *Bir Şoförün Gizli Defteri*'nin, gerekse Etem İzzet Benice imzalı *Beş Hasta Var*'ın kadın

kişileri, düşüşte, çöküşte, bile isteye yok oluşt a arındıkça arınırlar. Âdeta ‘düşüş ahlâkı’ nı temsil ederler.

Peyami Safa, İstanbul’ u ikiye ayırıyordu: Fatih ve Harbiye. Doğu ve Batı. *Sözde Kızlar*’ da Doğu’ yu, Milli Mücadele’ ye hazırlanan Anadolu temsil eder. Ama öteki romanlarda, Doğu, hep İstanbul’ un inanca, geleneğe bağlı, en eski semtleridir.

Ne var ki, baştan çıkaran Batı, Harbiye, Nişantaşı, Şişli büsbütün hor görülmez. Uçurumun eşiğindeki roman kahramanı, mutlaka, Harbiye’ de, Nişantaşı’ nda yaşayan, ama Batı’ nın ettiklerinden yılmış bir insanın acı serüvenini dinledikten sonra Fatih’ e döner... Çok şaşırtıcı ama, Harbiye uçurum olduğu kadar, kurtarıcı da olabilmektedir.

Hep O Şarkı’yla Sonuncu Kadeh birer ‘son roman’ dı. Diyelim ki, orta yaşı aşkın yazarları geçmişlerine fazla tutkun yaklaştılar. Romanlarında mâzideki İstanbul’ u ‘özgürlük’ açısından süslediler.

Ancak, bütün kapalılığına, boğucu atmosferine rağmen, *Aşk-ı Memnu* da benzeş bir İstanbul’ u söyler.

Geçen yüzyılın başında yayımlanmış, on dokuzuncu yüzyılın sonundaki Boğaziçi’ ne ve Büyükkada’ ya ağırlık vermiş *Aşk-ı Memnu*, yaşanan toplumda ‘birey’ i arıyordu. Bu ilginç, düpedüz öncü romanda Fatih ve Harbiye ayrımları yoktur. Doğu da, Batı da ne yerilir, ne yüceltilir.

Daima baştan çıkartıcılık efsaneleriyle anılan Melih Bey Takımı, özellikle geçkin Firdevs Hanım, en çarpık ilişkileri en göz kamaştırıcı tavırlarıyla sürdü-

rür. İstanbul'un görünümünde canlı, kıpır kıpır bir varlık gizlidir. Belki de 'birey' bu varlığın bağrından çıkacaktır. Firdevs Hanım'ın kızı Bihter, 'şimdilik' canına kıysa da...

Mai ve Siyah'ın acı acı şikâyet ettiği, o yoksul, sokakları çamurlu, karanlık ve düşkün İstanbul, ruhun zenginleşmesine yol alır. Ahmet Cemil'in mavi hayallerden siyah ıstıraplara yol alışı, duygu ve düşünüşteki olgunlaşmayı tekrar tekrar söyler.

Bugün o İstanbul'u yakalamak hemen hemen imkânsız. Yitirdiğimiz İstanbul gücünü kozmopolitliğinden alan bir kentti. Kozmopolitlik, o İstanbul'da tür ve ayrıntı bolluğuna, tarihin, şimdiki zamanın ve yarının iç içeliğine işaret ediyordu. Doğu ve Batı, İstanbul'undu.

Ya bugün?

Diyorlar ki

Ruşen Eşref Üneydin'in eseri *Diyorlar ki*'yi, 1972'de Şemsettin Kutlu'nun sadeleştirmesinden okumuştum. Kitap Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları'ndan yayımlanmıştı. Ve bu kitap beni hep büyüledi.

Diyorlar ki, Millî Eğitim'in öğrencilere salık verdiği eserler arasında. Bu seçime şaşıranlar çıktı. Söz konusu 100 kitap içinde, edebiyat tarihimizi ve edebiyatımızı anlamak, öğrenmek, duyumsamak için en iyi örneklerden biri bence. Hele gerçekten şaşılacak başka kitaplar varken...

Diyorlar ki'yi yeniden okuyorum. Bu kez Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı basımdan. Necat Birinci'yle Nuri Sağlam yazarın diline ve üslûbuna ilişmemişler. Şemsettin Kutlu'nun sadeleştirmesiyle karşılaştırıldığında; Birinci'yle Sağlam iyi ki ilişmemişler diyorsunuz.

Diyorlar ki bir söyleşi kitabı gibi başlar. Ruşen Eşref, 1917'de günün ünlü edebiyat adamlarıyla söyleşir; söyleşiler *Türk Yurdu* dergisinde yayımlanır ve 1918'e kadar sürer.

Bununla birlikte *Diyorlar ki* yalnızca bir söyleşi kitabı değildir. Gizli bir romancının tavrını yakalarız: Ruşen Eşref, söyleştiği kişileri çarçabuk roman, öykü kişilerine dönüştürür.

Daha ilk söyleşilerde, sözgelimi Şair Nigâr Hanım benim için çok renkli bir roman kişisi olup çıkmıştı. Zaten o günden sonra Nigâr Hanım'a, yaşamına, güncesine, defterlerine büsbütün merak sardım. Nigâr Hanım'ı Abdülhak Şinasi Hisar'ın çşsiz kaleminden okuyunca, handiyse âşık olmuştum.

Nigâr Hanım, *Diyorlar ki*'de, birçok süs içinde görünür. Ev, herhalde Nişantaşı'ndaki evdir. Perdeler mor kadife, kornişler yaldızlı, yirminci yüzyılın başında, fakat on dokuzuncu yüzyıl sonunun havasını estiren bir İstanbul evine tanıklık ederiz. Yaldız konsol diyor Ünaydın, yaldız çerçeveli ayna, konsol mermerinde kırmızı şişeli lambalar ve boş şekerleme kutuları, taçlı kartvizitler...

Bana öyle geliyor ki, kitapları, eserleri nasıl okuyacağımız konusunda şaşkınlığımız söz konusu. *Diyorlar ki*, Abdülhak Hamid'e ayrılmış bölümden

başlayarak, tümüyle bir İstanbul dünyası sunar, belli bir kesimin İstanbul yaşantısını. Eseri bir İstanbul kitabı diye de okuyabilirsiniz.

Doğum ve ölüm tarihlerinin, eser isimlerinin ötesinde, öğretim, genç insanlara edebiyat adamlarımızı bir türlü tanıtamıyor. Bir türlü sevdiremiyor, okutamıyor. Oysa *Diyorlar ki*, istihzasında bile, edebiyat dünyamızın kişilerini sevmiş, benimsemiş bir eserdir.

Sergüzeşt yazarı Sezai'nin yalnızlığını galiba en çok ben orada hissettim. Bu yalnızlıkla özdeşlik kurmuş olmalıyım; çünkü *Kamelyasız Kadınlar*'da Sezai'ye öyle açıldım...

Diyorlar ki'yi, söylenen edebiyat adamlarının ruh dünyalarını, yaradılışlarını kavramak, yakından hissetmek için de okuyabilirsiniz.

Evler, yaşama biçimleri, insanlar, yirminci yüzyılın başındaki İstanbul derken, ufak ufak çekiştirmeler, birbirini çekememeler belirir. Küçük salon ifşaatları, rahmetli Sevim Burak'ın deyişiyle.

Demin andığım Şair Nigâr Hanım, “Bugünkü edebiyatı ben tadamıyorum” der. “Belki de yetişemiyorum. Hele hece vezni! Ben şiiri yalnız aruzla anlarım. Hece vezniyle okuduktan sonra o zaman nesrin ne kabahati var diyorum.”

İşte, bir başka okuma fırsatı: *Diyorlar ki*'nin bu satırlarından yola çıkarak, Türk şiirinde aruzla hecenin savaşımı enine boyuna dile getirilebilir, çözümlenebilir...

Diyorlar ki, İstanbul pitoreski için okunabilir. Halid Ziya'yı görmek için Yeşilköy'e giden Ruşen

Eşref, bize, kış ortasında nefis bir İstanbul peyzajı sunar. Tren yolu boyunca ahşap mahalleleri, surlarını, uçsuz bucaksız bostanları, Yedikule kapılarını, yangın harabelerini biz de sanki görürüz.

Ve bu görünümü, tarihî bir kenti ne kadar koruyabildiğimiz açısından, bugünle kıyaslayarak yorumlayabiliriz...

Bütün değerli yazınsal eserler gibi, *Diyorlar ki* de pek çok perspektiften irdelenebilir. İmkânım olsaydı, bütün bir ders yılı boyunca, genç insanları bu eserle haşır neşir eder, modern edebiyatımıza giden dikenli yolu gözler önüne sererdim.

Şişli Salonları

Batılı yaşama biçimi İstanbul'a on dokuzuncu yüzyılın son birkaç yılında yansır. Şair Nigâr Hanım, güncesinde, haftanın belirli bir günü, Nişantaşı'ndaki salonunu herkese açık tuttuğunu yazıyor. Edebiyat, sanat adamları burada buluşuyorlar.

Yüzyılın değişimiyle, hele Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında, Şişli apartmanlarının artık Fransız, İtalyan mobleli salonlarında çay partileri düzenleniyor. Genç kızlarla genç erkekler bir arada.

Peyami Safa o dünyayı hem anlatıyor hem de bu salonları muhafazakâr İstanbul'un hoş görmediğini vurguluyor.

Şişli'de, Harbiye'de, Nişantaşı'nda yaşayan hanımlar hiç de makbul kişiler değillerdir. Orta yaşa aşan anneler, özellikle dul hanımlar, hemen hep saat

altıda başlayan “kabul”lerde, karanlık ve geçkin bir güzelliğin simgesi gibi görünürler.

Alafranga kızlar daha gündüzden upuzun bir makyaj ve süslenme hazırlığına girişmişler. Meselâ sürmeli gözevlerine beyaz, “kreyyon”la hafif darbe-ler kondurmuşlar. Pudra, ruj, lavanta, tırnak cilâsı... Nihayet dekolte bir giysiyle hazırlık sona erer.

Genç kız ev sahibesi sıfatıyla bir süre de salonla uğraşır. Bibloların, şamdanların, fânuslu lambaların, altın yaldızlı çerçevelerin tozu alınmış mı? Gümüş-ler parlatıldı mı? Rum hizmetçi Eleni’nin farbelası kolalı mı? Çay ve aperatif içkiler ne durumda?

Bu tarz evlerin çapkın oğulları da, danslı çay partisinde baştan çıkarılacak yeni yeni maceraperest kızların hayaliyle ortalıkta dolaşıyorlar.

Beylerin bazıları pudra bile sürüyor. Dönemin bir modası herhalde. Sözgelimi, şu tanınmış muhar-rir, saçlarına, yüzüne, boynuna, kulaklarına bolca pudra sürmüş, gözüne sürmeler çekmiş, dudakları boyalı, bıyıkları hamsi bıyığı gibi kıvrıkcık, ufacık. Genç adam, o haliyle, bilhassa olgun hanımların gönlünü çeliyor.

Danslı çay partisi başladı. Uçurum kenarındaki “sözde kızlar” gayet pervasız ve şuh, piyano başına geçerler. İşte “Mon Homme” çalınır. Erkekler, da-vetli misafir hanımları dansa kaldırıyorlar.

Peyami Safa’ya sorarsanız, “Her zamanki dans manzarası: Erkekler fazla gergin, ağır, dimdik; ka-dınlar fazla gevşek, hafif, uçucu; etekleri hava hü-cumları ile şişip kabararak, bazan da bir sarmaşık gibi bacakların yumuşak sütunlarına sarılarak dö-

nüyorlar, boşlukta uçuşan, içi boş kâğıt bebeklere benziyorlar.”

Kültür gömleği değiştirmek, bu hazmı zor ziyafet yemeği birçok kişinin başını yakmış olmalı. Peyami Safa’nın yanı başında Yakup Kadri de Şişli salonlarından epey tedirgin olmuştur. *Kiralık Konak*’ın unutulmaz son sahnesi, böylesi bir salonda sefih yaşamaları tasvir eder. Benzeri bir sahne, *Sodom ve Gomore*’nin bazı sayfalarında.

Bir başka tespit, Aka Gündüz’ün *Bir Şoförün Gizli Defteri* adlı romanında. Cinsel yoldan çıkmışlığa bu kez kokain de eşlik ediyor.

Bu yazarların yanı başında, bir kadın yazar, Halide Edib o dünyaya öyle yaklaşmamıştır. Daha ilk romanlarında, alafranga hayatın içindeki genç kadınlar, direnmenin ve ayakta durmanın yordamını arayıp dururlar.

Handan’ı hoş görmeyen Cemal, çok geçmez, bu alafranga kadına âşık olur. Ve Handan’ın iç dünyasındaki acıyı hisseder. Handan, toplumun yargıları dışındadır...

Ateşten Gömlek’in Ayşe’si Şişli salonlarının, hiç değilse bazılarında, Millî Mücadele’ye kayıtsız kalmamış, yurtsever insanlar da görür.

Halide Edib’in bir başka eseri, kısa ama özlü bir romanı, *Yolpalas Cinayeti*, Şişli salonlarındaki vur patlasın çal oynasın hayatı doğrudan doğruya kültürsüzlüğe, sonradan görmeliğe bağlar. Sorun, alaf-rangalıkta değil, haksız kazanç ve yükseliştedir...

İstanbul’da Sonbahar

Vapurla Kadıköyü’ne geçiyordum. Erken sonbahar gözlerimi kamaştırdı. İstanbul’un silüetindeki büyük değişimi, sonbahar keskin renkleriyle örtmeye çalışıyor...

Gece geç saat eve dönünce, biraz çalıştım. Bir öykü yazıyorum. Vapurun, akşamın, erken sonbaharın etkisiyle şu satırlar kaleme geldi:

“Sonbaharı sizden önce yazmışlarsa, sizin yazabileceğiniz pek bir şey kalmıyor geriye. Işıltıyı, taşkın renkleri, bulutların koşuşturmasını. Sizden önce yazmışlar.

Yazabilmek için yeni bir sonbahar bulmak zordur. Ya da, öteki sonbaharları artık kimsenin okumadığını tahmin ederek, bir kez daha yazabilirsiniz. Çalıntı sonbaharlar. Belki birkaç yeni ayrıntı eklenebilir.

Sis, akşama örümcek ağı geçirebilir.

Rüzgâr, kurumuş yaprakları ince ince savurarak hışırdatır.

Sönen güneş, külrengi bulutları yaldıza boğar.”

Safiye Erol, *Dineyri Papazı*’nda İstanbul’un mevsimlerini de anlatır. Gülbün’ün yıkılış ve arınış serüveninde, mevsimler gelip geçer.

İlkyaz bir çiçek sağanağıdır. Çiçek ve yaban otlar sağanağı: Gelincik, “mayıs haftasından” önce yüzünü göstermez. Papatyalara yabanî hardallar eşlik eder, okka gülünü andırır yeşil sütleğenler de. Isırganlar erguvan alacasıdır, ebegümeci çiçekleri

eflâtun. Sonra, püskül püskül tilkikuyrukları ve mavisine buğu yürümüş mineler...

Dünkü İstanbul'da, hemen şehrin içindeyken, az ötede kırlara açılabilirdiniz...

Şimdi sonbahardır. Gülbün caddenin kalabalığından kurtulmak isteyerek Taksim Gezisi'ne sığındı. Bahçede “körpe çınar fidanları” varmış. Yerlerde güz yaprakları. Güz yaprakları, “nemli toprakta pençe pençe yapışıp” kalıyorlarmış.

Ve kuş kanadının sesi işitiliyormuş. “Hayır, kırlangıç değil, onlar galiba gitti”... Safiye Erol âdeta bir şiir söyler.

Sonbahar akşamının hüznü veren bir güzelliği varmış.

Tanpınar, bu güzelliğe bir ölçek de karamsarlık katar. Gökyüzü ansızın külrengi kesilir. Eşya da. “Cılız çimenleri, kuru dalların arasında, ölmüş bir Velasques prensesinin elbiseleri gibi ıslak ve külrengi bir ipek yığını kucaklamanın, onların rutubetini ellerinizde ve yüzünüzde hissetmenin hüznü...”

Tanpınar'ın güz sabahı “donuk inci” rengindedir.

Eylüllerin sonunda, ekimlerde bazı öyle donuk inci renkli sabahlara hâlâ rastlanıyor.

Galib Dede'nin, “*Ey mâh o rüzgâr geçdi / Gül geçdi ve nevbahar geçdi*” dizelerini nerede, hangi mevsimde yazdığını arada bir düşünürüm. Sonbahar ortasında bir duyuş ve hatırlayış mıydı?

Bir zamanlar, kim bilir kaç yıl, sonbaharı gün gün yazmayı düşleyip durmuştum. Bir sonbahar güncesi tutacaktım ve her günün ‘mevsim hikâyesini’ yazacaktım.

Sonra bütün sonbaharlarımı da yazmayı düşledim. Hatırlayabildiğim her şeyi, sonbaharda yaşamış...

Düşler sizi terk edip gidiyor.

Öyleyken ben de sonbaharlar okuyorum. Yahya Kemal, yine, “*eski hazan bahçelerinden*” geçip gidiyor. Bu bahçeler neredeydi ve onları sonbahar mı eskitmişti?

İstanbul’un bugünkü hayhuyunda eski güzel bahçelerinden geçip gitmek imkânsız. Belki bu yüzden, Yahya Kemal’in ünlü dizesi, yağlıboyası çatlamış, eski, güzel bir resmi çağrıştırıyor.

Ama, “*Gün gelir, hatırlamak bile bir acı olur*” diyen Ziya Osman Saba’nın sonbaharına birkaç hafta sonra içlenişlerle tanıklık edeceğiz: “*Bakarsın, bir yazın ağaçlarında şimdi / Üç beş kuru yaprak çırpır durur.*”

Şimdi anlıyorum ki, kendimi bildim bileli, yalnız sonbaharı yurt tutmuşum.

Kış Geceleri

Cihangir’den komşumuz Saraylı Büyükhanım, İstanbul dendi mi, ille çınarlardan, denizden, kubbelerden ve kış gecelerinden söz açardı. Elbette her birinin özellikleri vardı.

Çınarlar uluydu. Yaz boyunca bir Boğaziçi kahvesini örterlerdi. Az ötede mermer çeşme...

Sonra hemen deniz. Fakat öyle bir deniz ki, köpük köpük dalgalanıyor, yazın en sıcak, en durgun

gününde bile ansızın hırçınlaşıyor. Saraylı Büyükhanım bu denize mavi diyenlere de dudak büker; “Boğaziçi’nin birçok mavisini, birçok lâciverdini, birçok menekşe rengini gördüm!” derdi.

Kubbeler, camilerin kubbeleriydi. İstanbul’un silueti onlardan sorulurdu...

Kış gecelerine gelince, hepsi törensi gecelerdi. Saraylı Büyükhanım, gözlerini kapar, geçmişe dalar, kim bilir kaç yıl öncesinin imparatorluk başkentine geri döner ve anlatırdı:

Kış, narla birlikte geliyordu. Nar ayıklandıkça yakut taneleri dökülüştüyordu. Küçük kâselerde sunulan bu yakut taneleri, artık kış misafirliklerinin de başladığını haber veriyordu.

Daha sonbahardan, kış misafirlikleri için “ince kiler” hazırlanıyordu.

Bu “ince kiler” sözü pek hoşuma giderdi. Anladığım kadarıyla, ince kiler öteki kilerlerden farklıydı. İnce kilerde yalnızca konuklara sunulacak yiyecekler, içecekler saklanıyordu.

Meselâ kuru incir, meselâ kuru üzüm, pestil, badem, konuklar geldiğinde patlatılacak mısır, dut, vişne, elma –hepsi kurutulmuş–, ceviz, fındık, daha neler...

Bir de “tatlilimon” vardı ki, ne olduğunu, sahiden limon mu olduğunu hiçbir zaman öğrenemedim. Gelgelelim, Saraylı Büyükhanım, “Tatlilimon...” dedikçe ağzım sulanırdı.

Hepsinin büyük tepsilere sırayla dizilişi, küçük mumlarla bezenmesi, kış törenlerinin en eğlenceliydi. Saraylı Büyükhanım, geçen yüzyılın başında-

ki gecelere geri dönüyor, küçük mumların ışığıyla gözü kamaşmışçasına, zaten küçülmüş gözlerini büsbütün kısıyordu.

Kış gecelerinin misafirlerine önce kahve ikram ediliyormuş. Her konuğun nasıl... şekerli mi, orta, az şekerli mi, sade mi kahve içtiğini ev sahibi bir kere sorar, sonra artık ezberinde tutarmış. Çünkü ikide birde sormak, misafire saygısızlık, değer vermeyiş anlamına gelirmiş.

Söz, söyleşi sürüp giderken kahveden sonra sıra şerbete gelirmiş.

Oburcuk Mutfakta'da yazdığım gibi, Saraylı Büyükhanım'ın 'menekşe şerbeti' meşhurdu. Ama demirhindi, ahududu şerbetlerini de unutmamak gerekir.

Yine kış geceleri için, gül şerbeti, gelincik şerbeti, menekşeyi de eklerseniz, âdeta bir buket, bir çiçek demeti...

Sonra adını yeni işittiğim 'harup' şerbeti.

Eski sözlükler 'harup'u 'harnup'a yolluyor. Harnupta da karşımıza çıka çıka 'keçiboynuzu' çıkıyor. Bununla birlikte, küçümsemeye yeltendiğimiz keçiboynuzu en az kuşburnu kadar yararlıymış. Keçiboynuzu pekmezi pek çok hastalığın önleyicisi!

Harup şerbetinin lezzetini Saraylı Büyükhanım anlata anlata bitiremezdi. Fazla tatlı gelmiş olabilir. O zaman koruk şerbetini tercih edeceksiniz: O da ima buruk...

Kış gecelerinin bir başka gözde içeceği, söylemeye gerek yok, boza. Hele Vefa'ya yakın oturanlar için, boza birinci sırada ikram.

Şimdi serpiştirmesinden bile ödümüz patlıyor ama, 1900'lerin kışlarında kar diz boyu. Kimsenin korktuğu yok. Sobalar yanıyor, kahveler, şerbetler, bozalar içiliyor, meyveler atıştırılıyor ve İstanbul'da kar yağışlı gece, Cenap Şahabettin'in şiiri olup çıkıyor!

Saraylı Büyükhanım'ın anlattığı kış geceleri, bilmem neden, bana hep Andersen'in masallarını çağrıştırırdı. Keşke kaleme getirse, yazsaydı onları Saraylı Büyükhanım.

Fatih'teki Rumba

Edebiyatımızın bir dönem –belki bugün de– üzerinde ısrarla durduğu mesele, Doğu-Batı, Şark-Garp kutuplaşmasıdır. Yaklaşık altmış yetmiş yıl öncesinin romanlarında Doğu-Batı daima öne çıkar.

Muhafazakâr Peyami Safa *Fatih-Harbiye*'de bir taşıt aracının, tramvayın gidiş-geliş levhasından esinlenerek, İstanbul'daki Doğu'yla Batı'yı simgelen-dirir.

Fatih'te yaşayan Neriman, hayata ilişkin özlemlerinin ancak Harbiye'de, Garp zevkiyle donanmış yaşama tarzında giderilebileceği kanısındadır. Güzellik olarak alımladığı her şey Harbiye'dedir!

Genç kız, babasını da, kendisini o kadar seven müzisyen Ferit'i de bırakarak Harbiye'ye kaçır ve tezatlar, çelişkiler yumağında bir süre sarsılıp durur. Demin vurguladığım gibi, Neriman'ı Doğu'dan kaçırır, Batı'daki göz kamaştırıcı, renkli, zengin ve taşkın, eğlentili hayat...

Ya Fatih'teki ortam? İsterseniz, bir an romanın sayfalarına karışalım.

Neriman gece yarısı Beyoğlu'ndan dönüyor, Macit'in otomobiliyle. Macit, Neriman'ın Harbiyeli hayranları arasında, yakışıklı ve haylaz.

Geleneksel yaşayışın sürdüğü mahallesinde Neriman telâşla otomobilden iniyor; belirsiz bir gölge olmak arzusuyla gecede kayboluyor. Mahalle çoktan uykuya yatmış.

Evine giren genç kız, ilk önce, merdivene bırakılmış, “tüten, isli” şişesinden sarı ve “çürük” bir ışık yayan “idare lambası”yla yüz yüze gelecek.

Merdiven başında babası Faiz Bey durmakta; o uyumamış. Merdiven başındaki bu yaşlı adam bir İstanbul efendisidir.

Neriman suçluluk duygusuyla yüklü, yürüyüp geçer. Güngörmüş adam kızının elbisesinden dökülmüş “konfeti ve serapantinler”e bakakalır.

Neriman babasıyla göz göze gelince, “uçurumun kenarında bir tepeye tırmanan insanların” son gücüne ihtiyaç duyar. Faiz Bey konfeti ve serapantinleri avcuna alır; arada bir “avcunu açarak, serbest kalınca birer solucan gibi kımıldamaya başlayan buruşuk renkli kâğıtlara” bakar.

Neriman, Batı'dan Doğu'ya, Harbiye'den Fatih'e getire getire ancak solucan kımiltılı, buruşuk renkli kâğıtlar getirebilmiştir.

Oysa Maksim salonlarındaki kokteyl genç kızın hatırlayışından, “bir zenci sesiyle daima karışarak hafızaya musallat olan fokstrot nağmesi ve kulağının içinde mütamadiyen çalan bir cazband”la beli-

rir. Sonra Harbiyeli Macit'in ince uzun, hafif mani-
kürlü elleri...

Ne var ki, Neriman hemen yarın sabah "siyah
torbalı ut"unu alıp, konservatuvardaki öğrenimine
devam edecektir.

Peyami Safa'ya göre Fatih, yani Şark, karanlık
bir hüzündür. Harbiye ve Maksim salonlarıysa, cart
renkler karmaşası, zenci gürültüsü, ışık seli...

Fatih-Harbiye'nin yansıttığı yıllar geçip gider.
Geçip giden yıllarla birlikte Faiz Bey'in tevekkülü,
hattâ doğrudan doğruya kendisi, alaturka müziğin
inceliklerini bilen Şinasi'nin bilgisi, sanatkârlığı da
geçip gider.

Şark yenik mi düştü diye sormuyorum.

Hem Şark'ta, hem de Batı'yı temsil eden
Harbiye'de cart renkler karmaşası saltanat kurmuş
gibidir. Zenci gürültüsü değil ama; özel televizyon
kanallarının sabah programları hem Fatih'te –belki
daha çok orada, Doğu'da– hem Harbiye'de yoğun
ilgi devşirir ve kendine özgü bir dünya yaratır.

Garp'ı belki şimdi dekolte tuvaletiyle program
sunucusu şarkıcı hanım temsil etmektedir. Ama can-
lı yayının katılımcıları da muhafazakâr giyimleriyle
aynı anda şarkıcı hanımla birlikte şakır şakır göbek
atarak hoplayıp oynamaktalar:

Doğu ve Batı –sentez denemeyecek– bir birleşim
içinde...

Peki ama, *Fatih-Harbiye*'nin geçtiği dönemde,
Şark ve Garp, gerçekten Peyami Safa'nın anlattığı
gibi miydi? Yoksa, günümüzünkini andıran sızışlar,
birbirine geçişler, birleşimler o zaman mı başlamıştı?

Peyami Safa geçimini sağlamak için Server Bedi takma adıyla pek çok roman yazmıştır. Bu romanların bazıları kalem ustalığı yansıtır.

Server Bedi imzalı *Cumbadan Rumbaya*, Şark ve Garp ‘kutup’larına *Fatih-Harbiye*’den farklı yaklaşır. Peyami Safa isminin yüklendikleri ortadan kalkınca, yazar belki daha özgür yazabilmiştir.

Cumbadan Rumbaya’nın kahramanı, “Karagümrük’ün Deli Cemile’si” şimdi Fatih’e de, Harbiye’ye de ayak uydurabilmekte!

Devir, yine Şark’la Garp’ın çatıştığı devirdir. Ama Neriman’ı uçurumun kenarına sürükleyen Garp bu kez Cemile’ye işlemez. Şinasi’yle Faiz Bey de ortarlarda görünmediğinden, Cemile’nin Şark’la da itişip kakışması yoktur.

İşte, Karagümrüklü Cemile sabahın gürültüleriyle uyanıyor:

“Bu sesler onun kulağından içeriye evvelâ gizlice süzülüyor, sonra kulak zarına bir sülük gibi yapışarak tatlı uykusunu son damlasına kadar eme eme bitiriyordu.

Her sabah öyle. Hele bir, saat yediye doğru gelmesin, üç ev aşağıda Arap Mehmet’in ahırından yük arabaları çıkar, tahta perdenin yanındaki dik yokuşu tırmanır; kırbaç, küfür, koşum, tekerlek, nal sesleri açık camlardan içeriye sıçrayarak, atlayarak, yuvarlanarak, paldır küldür girerler ve odayı sanki eşkıyalar basar.

Haddin varsa, gözünü bir daha yum bakalım, Cemile Hanım!

Neredeyse yağlıkçının gelini de gramofonu kurar. Yetişmeyesi! Postahanenin karşısındaki işportadan evvelki ay otuz kuruşa üç tane çatlak, bozuk plak aldıydı. Allah'ın her günü, sabah sabah, tekrar tekrar bunları bütün mahalleye dinletiyor.

Pencerenin altında çocuklar da başladılar takazaya.”

Şimdi hatırlıyorum da, o zamanlar, herhalde kırk yıl önce, *Cumbadan Rumbaya*'yı okuduğumda, bu 'yağlıkçı' sözcüğü aklımı epey karıştırmıştı.

Yağlık, mendil, çevre anlamına geliyordu. Öyleyken, yağlıkçı da mendil satan kişi miydi? Ama bir yanda da, sözlüğün belirttiğine göre, yağlıkçı, düğünlerde eğreti gelin elbisesini, gelinlik aksesuarını kirayla veren kişiydi...

İşin içinden çıkamamıştım.

Dönelim Server Bedi'nin romanına:

Fatih-Harbiye'nin handiyse 'lâhûdî' anlatımı yanında *Cumbadan Rumbaya*'nın şenlikli sesi hayli ilginçtir. Burada, Peyami Safa'nın değerlendirdiğindeki Batı'nın şu ya da bu yolla Karagümrük'e kadar sızdığını saptarız.

Zaten pencere altındaki çocuklardan biri de günün gözde şarkılarının en gözdesini bozuk ahenkle söylemeye başlamıştır:

“Ol bir salon gelini

Koy kalbine elini

Kıvrır ince belini

Kalplere vur bir zimba

Rumba da rumba rumba!”

Fatih-Harbiye'deki Şark hep gönül yakar. Meselâ, "helvacıların geçtiği saat"te artık her şey susar, akşam hızla kararır ve gecenin ürküntüsü hissedilir:

"Ellerinde çıkınlarıyla, geç kalmış bir iki mahallelinin sıklaştıran adımları. Bitişik evin kapısı, geceyi bir felâket sananların elleriyle hızlı hızlı vurulur, şiddetle açılıp kapanır. Mutfaklardan gelen ince bir dumanın bütün sokağa dağıttığı hafif bir marsık ve yağ kokusu. Fatih minarelerinde ezan."

Fakat aynı dünyanın 'sabah'ı *Cumbadan Rumbaya*'da ne kadar başka! Yalnız sabah mı? *Cumbadan Rumbaya*'nın bütün sahnelerinde, bütün vakitlerinde, "geceyi bir felâket sananlar" yitip gitmiş, şaşırtıcı bir canlılık ortalığı kaplamıştır. Gülüşüp oynamaşmalar, kavgalar, yırtışmalar...

Server Bedi'nin gördüklerini Peyami Safa görmek mi istemiyordu? Bu soruyu bugün de yanıtlayabilmiş değilim.

İlkyaz Eşliğinde Boğaziçi

Son otuz yılın yıkım tablosunda her şey gibi Boğaziçi de çehre değiştirmeye zorunluydu. Öyle de oldu.

Boğaziçi konusunda karar veren, yetkili ama bilgisiz kişiler, kurumlar, İstanbul'un bu en güzel semtler, köyler ırmağını amansızca kuruttular. Bugün, çünkü Boğaziçi'ni bir iki eski, yıkık yıprak, çok şükür güncel restorasyona uğramamış yapı, silik çizgilerle belgeliyor.

Boğaziçi'nin başına gelen yıkım, doğrudan doğruya, 'okumama'nın sonucudur.

Sırtlardaki o ürkünç villa sitelerinde oturanlar, birkaç kitap okusalardı, şüphesiz bu kadar açgözlü ve zevksiz olmayacaklardı. Onların Boğaziçi üzerine yazılmış eserleri okumalarına da gerek yoktu. Kuru gezintilerinden, kotralardan, yalılarından, köşklere söz açmış bir iki aşk romanı bile yeterliydi.

Boğaziçi birdenbire göçmedi. Boğaziçi'ne özgü doğa güzelliklerini taşra zihniyetinin kurbanı olma-ya usul usul sürükledik.

Boğaziçi'nin sırtlarında Amerika'yı çağrıştırır villalar. Oralarda oturanlar, ne taşralı, ne İstanbullu, ama Amerika'da bulunmuş. İstanbul şimdi böyle bir yaşayışın içine çekilmekte.

Keşke Kafka'nın *Amerika*'sını okusaydılar. Amerika'yı görmeden yazılmış bu eşsiz kâbus romanı belki bir şeyler fısıldayabilirdi....

Boğaziçi siteleri için özel dergiler yayımlanıyor. Ne hikmetse, bana da gönderiyorlar. Yerli Kafka olabilirim...

Kitaplığımdaki Boğaziçi kitaplarını ayrı bir köşede bir araya getirmeye çalışıyorum. Boğaziçi üzerine pek çok şey yazılmış.

1930'larda Refik Halid en az yedi sekiz yazı yayımlamış. Çeşitli kitaplarında yer alan bu yazılarında *Nilgün* romancısı, Boğaziçi'ni "harap" haliyle koruyalım; o, harap haliyle daha güzel, daha özgün demeye getiriyor.

Demek ki açgözlülük, zevksizlik yetmiş küsur yıl önce başlamış.

Refik Halid'in bir de Boğaziçi'nde geçen romanı var: *Bu, Bizim Hayatımız*. Etkileyici Boğaziçi tasvirleriyle yüklüdür.

Doğaya düşmanlık çok daha eskilere dayanıyor. Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Namuslu Kokotlar* romanında, Maslak yolundaki bitki örtüsünün gaddarca yok edilmesine değinir.

Yeşillik, ağaçlar yerle bir edilip kökten sökülürken korulara sığınmış kuşlar, börtü böcek savrulup gider.

Ruşen Eşref'in *Boğaziçi Yakından* kitabı çağdaş edebiyatımızın ender bitki örtüsü monografilerinden biri olmakla kalmaz; Cumhuriyet'in ilk kuşağına seslenir:

“Cumhuriyet nesilleri, dünyanın en güzel yaz şehri olan Boğaziçi kıyılarında, yeni anlayışlarının ve dileyişlerinin sürekli umranını, onun tükenmez şirrinliğine yaraşacak bir üslûpla yeniden diriltecektir.”

Ama diriltememişler...

Boğaziçi'nin “müze”ye dönüşmesini, Boğaziçi'nde müzeler var olmasını, orada, yaşayan, ‘canlı’ bir geçmiş zaman ortamı dileyen Abdülhak Şinasi bugün artık hiç okunmuyor.

Abdülhak Şinasi'nin sayısız ayrıntıyla görmek kazanmış Boğaziçi metinleri mevsimlerden, rüzgârlardan, denizden söz açar, ay ışığından, musikiden.

Bir zamanlar deniz mavisi, çınar yeşili ve ahşap renkli, beyaz mermerli Boğaziçi'ne giden yollarda bugün yükselen soğuk cam yüzlü dev gökdelenler, tarihî bir kentin silüetini sonsuza dek harap etti.

Geçenlerde, akşam saati, Beykoz'a gidiyorduk. Alacakaranlıkta ılık ılık kuru villaları göz okşuyordu. Sadece uzaktan. Hepsinin birörnek dünyasını düşündükçe: Kapı önlerinde aynı cipler. Pencereelerde aynı perdeler. Bahçelerde aynı düzen...

Yahya Kemal, bir köyden ötekine yol aldıkça, Boğaziçi'nde diyarlar gezildiğini söyler.

İlkyaz gelsin, üç beş erguvanın eflâtun çiçekleriyle bu yıl da avunuruz...

Ahmet Haşim ve Kentlilik

Edebiyatımız ve edebiyat adamlarımız üzerine değerlendirişlerin, yargıların ve çoğu toptancı, bilgiç, kof, gündelik siyasadan yana, birbirinin yinelemesi değerlendirişler, yargılar.

Kuşkuya yer bırakılmamış, yeni yeni irdeleyişlere, sorulara yönelemeyen yargılar...

Bu garip, dondurulmuş, kemikleştirilmiş bakış açılarının edebiyatımıza büyük zararı dokunmuş. Böylesi bakış açılarıyla ödeşmek de pek akla getirilmemiş.

Yazınsal verimlerin satır araları okunmadığı gibi kimileyin, açık açık söylenmiş sözler, uyarılar, dikkatler de göz göre göre göz ardı edilmiş.

Divan şiirinin güne tanıklığını ancak Sabri E. Ülgener'in büyük eserini okuyunca fark etmiştim. Ülgener toptancı yargıları önemsemiyor, şöyle di-yordu:

“Edebiyat ki, bir bakıma, sosyo-kültürel kişiliğimizin söz ve yazı halinde kendini dışa vurması demek; kâh ‘*kendisi toplumu belirleyen*’, kâh ‘*toplumla biçimlenen*’, fakat hangi suretle olursa olsun sosyal varlığımızı olduğu gibi aksettiren ifade ve sembollerin toplamı olarak önümüze seriliyor.”

Sabri F. Ülgener, başta Nabi, birçok Divan şairinden örnekle iktisat tarihimizi kaleme getiriyordu.

Yalnızca geçmiş edebiyatımızın ustaları mı talih-siz? Yakın dönemlerin şairlerini, yazarlarını tekrarin tekrarı değerlendirmelerden kurtularak, uzak durarak okuyabildiğimiz ileri sürülebilir mi?

Ahmet Haşim’i irdeleyen yazılarda, çok sevdiğim “Karanfil” şairinin çağına tanık olmaktan kaçındığı, çağının siyasal sorunlarına ilişmediği, kendi kabuğuna çekilerek yaşadığı, toplumsal açmazları handiyse bilinçli bir tutumla göz ardı ettiği kim bilir kaç kez ileri sürülmüştür.

İşte, bakış açımızı saplantılara yönlendiren yargılardan biri. Daha okul çağımızda bu yargılarla karşılaşırız.

Ahmet Haşim’in ‘eserinden’ önce bu yargılarla karşılaşan okur, söz konusu eseri de artık böylesi bir şartlanmışlık içinde okuyacaktır. Zaten ben de şairi nice zamanlar aşırı ‘bireyci’ sanmıştım.

Ahmet Haşim bireycidir, dahası, güdümlü değerlendirişlere göre, gericidir...

Acaba öyle mi?

1928’de yayımlanan *Gurabâhane-i Laklakan*, şimdinin okuru için, daha adından başlayarak bir bilmece, muamma kitap.

Gurabâhane-i Laklakan: “Yoksul leylekler bakımevi” diye günümüz Türkçesiyle söylüyor bu adı Behçet Necatigil. Bir sözlüğün sayfaları arasında anılıp geçilişiyle kalakalmış eşsiz bir kitap.

Necatigil, her zamanki değerbilirliğiyle ekliyor: “Haşim kuvvetli bir şair olduğu kadar özlü bir fıkra yazarı idi.”

Fıkralar, İnci Enginün’le Zeynep Kerman’ın çabasıyla bugünün okuruna sunuldu. Ama, “Karanfil” şairinin düzyazıda ne yazdığı pek araştırılmadı, bugünün bakış açısıyla yorumlanmadı.

Ahmet Haşim, günümüzün büyük sorunlarına handiyse yüz yıl önce işaret etmiş. Örnekse, mimarîmizin kişiliksizleşmesinden, özellik kıyımına uğramasından söz açmış.

Üstelik, tarihî perspektifi gereksinerek!

“İttihat ve Terakki yalnız bir siyasî partinin adı değildi, yarım yamalak tarihî bilgilerin ve ham bir zevkin kaynaklarından akıp gelen ilmî ve estetik bir akımın da ismiydi.”

Hüseyin Rahmi’nin de İttihat ve Terakki dönemine ilişkin olumsuz eleştirileri vardır. Hele *Hakka Sığındık* romanında bu eleştiriler âdeta alaycı bir çığlığa dönüşür.

Haşim’e gelince, o, alabildiğine soğukkanlı, yarım yamalak tarihî bilginin, ham zevkin başımıza ne işler açacağını dile getiriyor.

Haşim, İttihat ve Terakki’nin estetikten alımlandığını şöyle dile getiriyor:

“Bir taraftan, sözde, inkılâpçı ve yenilik taraftarı olan İttihat ve Terakki edebiyatı, diğer taraftan, ruh ve mânâda garip bir mâzi hayranlığıyla maluldü:

Bu edebiyat ‘hal’den nefret eden, ‘mâzi’ye, hayran, ‘şehir’den korkan, ‘köy’e doğru kaçan bir edebiyattı.

Çoban türkülerinin şaheserleri yendiği ve tozlu kıyafethanelerden fırlayan, kırmızı şalvarlı hortlakların, tiyatro sahnelerinden taşarak, korkunç bir maskara alayı halinde, hayata akın ettiği zamanlar, ‘merkez-i umumî’nin iyi günlerine rastlar.”

Şehir değil, köy.

Şaheser değil, çoban türküsü.

Tiyatro değil, kırmızı şalvar, maskara alayı.

İşin aslı aranırsa, bu estetik anlayış, gelişmeye apaçık düşman. İşte, “Karanfil” şairi yıllar sonra vurgulamaktadır.

Gelişemezlik ortasındaki merkez-i umumînin kötü günleri gelip çatacaktır. Salt İttihat ve Terakki değil, büyük bir imparatorluk da göçüp gitmektedir.

Bununla birlikte, İttihat ve Terakki’ye hemen hep olumlu eleştirilerle yaklaşılmıştır. Ahmet Haşim’in müthiş saptayımı dikkat çekmemiş. Göstermelik devrimcilik, düzmece yenilikçilik handiyse bir miras olarak devralınır; her zaman korunur.

Şehir edebiyatının ‘burjuva’ edebiyatı sanılması, köycülüğün, kapalı iktisadın ilericilik gibi benimsenmesi, “korkunç bir maskara alayı”nın hükümlerliliği yıllar yılı sürüp gidecektir artık. Gerçekten de sürüp gitmiştir...

Bireyci, gerici Ahmet Haşim, İttihat ve Terakki’nin edebiyata bir köylü kıyafeti düzdüğünü, ağzına da yeşil kamıştan yontulmuş bir düdük verdiğini söylüyor.

Bu yaman alaycılığın yedeğinde, toplumsal hayatımızın, yenilikçi geçinerek nasıl da çarçabuk gülünçleştiğine değiniliyor.

Bir yanda edebiyat kamıştan düdüğünü çalmakta, bir yanda sivri tırnakları çelik bıçaklar gibi parıl parıl erkekler, kürkler içindeki, altın renkli yılan gözleriyle bakan kadınlar ‘çağdaşlığı’ yansıtmaktadır. Payitahttaki tablo budur. Şüphesiz bugün de!..

Ahmet Haşim’in birkaç satırda çizdiği tabloyu, Müterake döneminin romanlarında sayfalar boyu okuyabilirsiniz. Hemen aklıma gelenler, elbette *Sodom ve Gomore*, *Sözde Kızlar*, Etem İzzet Benice’nin hakkı yenmiş *Beş Hasta Var*’ı...

Siyasayla ilgilenmediği ileri sürülmüş Haşim’in İttihat ve Terakki’yi enine boyuna yorumlamamış olmasına üzülmemek elde değil. Kim bilir ne iğneleyici tahlillerle karşılaşacaktık.

Yazarların yazabilecekleri konularda desteksiz, yandaşsız kalarak susmaları, edebiyatımızın yürek yakıcı talihsizliklerinden.

Fıkra yazarı Ahmet Haşim’in izini sürenler, onun, dönemi İstanbul’u inceden inceye değerlendirdiğini saptayacaklar. Şaşırtıcı bir kentlilik bilinci!

Şair, yaşadığı İstanbul’u günden güne yitirdiğini kaleme getirmiş. Şehir hem siyasanın, hem modaların etkisiyle özelliğini koruyamamakta, usul usul göçmekte. Şairin uyarıları dikkate alınmamış.

Abdülhak Şinasi Hisar, Ahmet Haşim’i anlattığı güzel eserinde, şairi son yıllarında daracak bir hayat içinde yansıtır. Kadıköy’ndeki bir evin dört duvarı arasına sığınılmış. Kentlilik bilincinin yer edeme-

mesi karşısında suskunluk. Hattâ, ilgisiz, sıradan, gündelik konularda ve kahve köşelerinde senli benli söyleşiler. Herhalde bıkkınlığın, usancın sonucu.

Mimarîden şiire, yaşama sanatından güzel sanatlara uygar bir ortamı gereksinmiş Ahmet Haşim, özleminden caymış olabilir mi?

Ahmet Haşim'in düzyazılarını sık sık okurum. Bana imkân tanınsaydı, bu yazılardan bir seçkiyi, ders kitapları arasına katar; bugün büsbütün yitirdiğimiz kentlilik bilincini tartışmaya açardım.

Samanyolu'nda İstanbul

Romancının Dünyası'ndaki anılara uzanacak olursak; Kerime Nadir, 1938 yazını Beylerbeyi'nde, Çamlıca yolu üzerindeki bir köşkte geçirmiştir. Daha doğrusu iki köşk: Biri küçük, biri büyücek. Köşkler teyzesinindir.

O günlerin تنها İstanbul'unda Beylerbeyi, Çamlıca yolu ve çevresi bambaşka dünyalardır. Türedi apartman yığınlarından eser yoktur. Boğaziçi sırtları talan edilmemiştir, silme ağaçlık. Sonra kıyılara inildikçe tertemiz deniz...

Aslında orada, Beylerbeyi köşklerinde nice yazlar geçmiştir. Zaman biraz daha geriye döner. 1930'ların iyice başındayız. Orada bahar çiçekleri görülmüş, bahçelerde, korularda gezilmiş, yaz mevsimlerinin güzel ve aylak günleri yaşanmıştır.

Ama yaz geceleri! Yaz geceleri bambaşkadır.

Yaz geceleri gökyüzünden yıldızlar dökülür. Öylesine bir yıldız bolluğu, yıldız kalabalığıdır ki bu, insan hangi birine dalıp gideceğini kestiremez, seçemez; her biri için hayaller kurar.

Bazı geceler bir yıldız kayar: Işığı sönmeden dilekler tutacaksınız.

Yetmiş yıl öncesinin İstanbul’unda, duru havada, berrak gecedeki o yıldızları, yıldız kaymalarını bugün ancak düşleyebiliriz.

1938 yazı eşsiz bir baharın ardından gelmişti. Türkiye, cumhuriyetin var ettiği orta sınıf insanın hiç de refahsız sayılamayacak yaşama ortamı içindedir.

İstanbul, şimdiki gibi, zenginle yoksul arasındaki derin, müthiş uçuruma yuvarlanmış değildir. Romancının söz açtığı köşkler, öyle ille falan vurguncuyla hortumcunun, filan banka soyguncusunun köşkleri değildir.

Orta halli için İstanbul’da yaz evi hiç de lüks sayılmaz.

Yaşam biçimine gelince, ‘büyük aile’, hiç değilse yaz mevsimlerinde varlığını korumaktadır. Kerime Nadir şöyle dile getiriyor:

“Akraba çocukları o yaz da bir araya gelmiş, güzel bir uyum içinde tatili yaşamaya başlamıştık. Hep birlikte yenen yemeklerin, yapılan sohbetlerin ve müzik âlemlerinin tadına doyum olmuyordu.”

Gerçekten de geçmiş zaman romanlarımızda “müzik âlemleri”ne ayrılmış sayfalar söz konusudur. İstanbul Radyosu’nun yayınına daha yıllar var. Her evde piyano ya da keman. İçli bir hanım şarkı söylüyor. Biraz alafranga, bir hayli alaturka.

Coşkun baharlar geçer. Ay ışıklı yaz geceleri gelir. Dolunayda yürüyüşler başlar.

Gelgelelim, o günler! “Evet, onlar yalnızca anılarda kaldı...”

Uzun yıllar sonra böyle yakınan romancı, o günlerde elbette genç, henüz yolun başında, henüz umutlarla donanmış. İçindeki yazmak... boyuna yazmak isteğine şaşıyor.

Çengelköy sırtlarındaki fıstık ağaçlarına doğru gezmeye çıktıkları bir gece, Alphonse Daudet'nin *Değirmenimden Mektuplar*'ıyla tanışacak. Bu eseri okumamıştır; adını da belki ilk kez işitmektedir.

Hemen araya giriyorum: *Değirmenimden Mektuplar*! Galatasaray Lisesi'nde, ya orta birde ya ikide, ders kitabımız. Fransızcasını sökmeye çalışıyorum. Derken Sabri Esat Siyavuşgil'in defneden farksız çevirisini ele geçireceğim. Okulun kasvetli koridorlarında Daudet'nin öyküleriyle baş başa... Aradan çıkıyorum.

Değirmenimden Mektuplar'daki “Yıldızlar” öyküsü Kerime Nadir'i âdeta büyüler. Devam ediyor romancı:

“Geceleri gökyüzüne bakarken, hikâyenin kahramanı küçük çobanın yerine koydum kendimi... Yıldızların adları, hayatları, aşkları, hattâ evlenmeleri... Evet bunları düşündüm uzun uzun.”

Samanyolu'nun ilk heyecanı, ilk duyusu “Yıldızlar”dan sonra başlar.

Kim bilir, diyor yazar, bir esere ilk çağrışımı ne getirir, nasıl getirir... Belki, Alphonse Daudet'nin öyküsünden sonra, diyor...

Samanyolu önce, her zamanki gibi, tefrika edilir. Sonra kitap halinde basılır. Birdenbire büyük ilgi devşirir.

Bu ilginin bire bir tanıklarındanım. Annem, yaz gecelerinde, benim bir türlü göremediğim *Samanyolu*’nu âdeta görerek, kim bilir kaç kez, “Kerime Nadir’in bir romanı vardır, *Samanyolu*. Ablana hamileyken okumuştum, tesirinden bir türlü kurtulamamıştım” derdi.

Samanyolu’ndan bende de büyük sahneler yaşaya durmuştur.

Büyük sahneler mi? Ne önemi var... Romanın bazı sahneleri hep varlığını korudu.

Hemen ilk satırlar: Bir sonbahar akşamıdır. İstanbul’da... herhalde İstanbul’da. Gün batmak üzere, kızılık. Ama bu ayrıntılardan çok, “yoğurtçunun sesi.”

“Bütün sesler dinmişti” diye yazıyor Kerime Nadir. “Yalnız uzakta, mahalleler arasında dolaşan yoğurtçunun sesi tekdüze yankılarla bu yorgun akşamı âdeta sarsıyor, ruha hüznün doldurarak uzayıp gidiyordu.”

Hangi mahallelerdi? Her nedense, Kadıköyü, çocukluğum, Bahariye Caddesi, ara sokaklardan çıkan yoğurtçu. Oysa romancı, koruluktan, “böğürtlen kümbeti”nden söz açıyor. Çocukluğumun semtlerinde koruluk daha uzaklardaydı.

Romanda, Zülal’le Nejat’ın macerası yalıda başlar. Yalının da nerede olduğu belirtilmemiştir. Ne var ki bir yalıda. Zülal nişanlanacak; Nejat, karşılıksız aşkı için o nişan gecesi acı çekecektir.

Genç adam bahçeye kaçar. Mehtapsız, yıldızlı bir gece. Yapraklardan “hafif bir rüzgâr” geçiyormuş. Deniz dalgasız, çırpıntısızmış. Yalının pencerelerinden vuran ışıklar, sahili yer yer aydınlatır.

Karşı kıyıda yanan ışıklar, denize yansıyor, yansılar denizde kıpırdaşıyormuş...

Samanyolu’nda İstanbul sonra birdenbire ikinci planda kalır. Olaylar, entrikalar öne geçer. Ta ki, Zülal mutsuz evliliğinde yıkık düşsün. Bir kış günü, Nejat’a Heybeliada’ya gitmek istediğini söyleyecektir. Sanatoryumda hasta bir arkadaşını ziyaret.

Karaköy’den “hastaya götürmek için bazı şeyler” satın alınır. Vapur, şaşırtıcı ama, o karlı kış günü enikonu kalabalıktır. Heybeli’de inenlerin hemen hepsi sanatoryum ziyaretçileridir.

İskelede arabalar beklemektedir. Vapur yolcuları doğruca arabalara koşar. Arabacılar kamçı şaklatır. Çamlıklara yol alınır.

Zülal’le Nejat’ın bindiği arabanın yanları açıktır. Rüzgâr ve kar döver, gözleri yaşırtır.

Sonra, sanatoryumdaki yürek yakıcı sahne... Zülal ve Nejat, yine kalabalık bir vapurla Karaköy’e dönerler. İskelede Boğaziçi vapurunu beklerler. Yalının Boğaziçi’nde olduğunu ancak böyle öğreniriz.

Samanyolu’nda İstanbul’a ilişkin başkaca pek bir ayrıntı yoktur. Bununla birlikte, roman, buram buram, geçmiş zaman İstanbul’u kokar.

Türk sinemasını sevenlerin anımsayacağı gibi, eser filme de alınmıştır. 1959 yılının ilkyazında Neriman Köksal, Kerime Nadir’e telefon eder; Pesen Film adına bir ricası vardır: Yapımcı ve yönetmen

Nevzat Pesen, *Samanyolu*'nu beyazperdeye aktarmak istemektedir? Kerime Nadir senaryoyu yazmaya başlar. Başrollerde Belgin Doruk'la Göksel Arsoy oynayacaktır.

İlk çevrim büyük başarı sağlar. Aradan yıllar geçecek, eser ikinci kez filme alınacaktır. Bu kez başrollerde Hülya Koçyiğit'le Ediz Hun. İkinci çevrim ilkinden de etkili olur; "Samanyolu" şarkısı dünya çapında ünlenir.

O günlerden anımsadıklarım: Borçlarını ödeyememeyi onuruna yediremeyerek canına kıyan Nevzat Pesen. Büyük bir yalnızlık içinde ölümü beklemiş sevgili, biricik Belgin Hanım. Kerime Nadir'in söyleyişiyle, "görmekli güzelliğini" hiç fark etmemiş gibi yaşadktan sonra, olanca alçakgönüllülüğüyle aramızdan ayrılmış Neriman Köksal. Onların da öyküleri Samanyolu'nun binlerce yıldızıyla sarmaş dolaş...

Beyoğlu Çiziktirmesi

İstanbul'da yaşayanlar ve İstanbul'a uğrayanlar için Beyoğlu semtinin özel anlamı vardır. Geçmişten günümüze uzanan, güncelliğini her dönemde koruyabilmiş bir anlam.

Beyoğlu, modern edebiyatımızda düzyazı yaygınlaşır yaygınlaşmaz, birçok eserin sayfalarında yer almış, mekânlar arasında baş köşeye oturtulmuştur.

Günahkârlıkla sanatkârane olanın böylesine iç içe yaşadığı çok az toplumsal-coğrafi konumdan söz açılabilir.

Servet-i Fünûn romancıları orada Batı dünyasının ikinci, üçüncü sınıf şarkıcılarını, tiyatro ve opera truplarını hayranlıkla izlediler, eserlerine geçirdiler. *Aşk-ı Memnu*'da Behlûl kafe şantan yıldızlarıyla flört etti. *Salon Köşelerinde* Pera Palas balolarına gönül vermişti.

Halid Ziya Uşaklıgil'in anılarında opera trupları, operalar bir etki alanı oluşturur. Romancı büyülendiğini söyler. Şair Nigâr Hanım, eşinin Concordia'da baştan çıktığını, kendisini aldattığını içi yanarak anlatır.

Yakup Kadri, Beyoğlu'ndan, *Kiralık Konak* kişisi Seniha'nın büyük mutsuzluğuna yol açacak israf dünyasını alımlıyordu. Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*'ye uzanırken bu uğrakta manevî çöküntülerin izini sürdürdü. Abdülhak Şinasi, Fahim Bey'le birlikte Degüstasyon'a uğrarken daha iyimserdi.

Tanpınar, *Beş Şehir*'de İstanbul'u yazıyor, Beyoğlu için ikircikli davranıyordu. Eserinden, sonra çıkardığı uzunca bir Beyoğlu bölümü var. Beyoğlu'nu benimsiyor mu, red mi ediyor?

Sait Faik herhalde benimsedi ve Beyoğlu'nun ilençlere boğulmuş günahkârlığını engin duyulara açtı. Onun eşsiz öykülerinde semt, iyiliğin ya da kötülüğün önemsizliğiyle belirdi. Çünkü insan kötülükte de yücelebiliyordu.

Ziya Osman Saba vitrinlerin önünden geçiyor, mağazaların mevsimden mevsime değişen vitrin dekorlarına hayranlıkla bakıyordu.

Ya Orhan Veli'nin dizeleri:

Kim görmüş, ama kim,

*Eleni'yi öptüğümü,
Yüksekkaldırım'da güpegündüz?*

Bütün bu ışıltıları dolayısıyla Beyoğlu, İstanbul'da yaşamayanlar için de bir rüya yöresidir. Gece hayatının, varyetenin yanı başında tiyatro, konser, sinemalar, sanat galerileri, seçkin bir alışveriş merkezi.

Bir iki yıl önce Etem İzzet Benice'nin *Yosma* romanını yeniden okudum. Popüler romanların toplumsal sorunlarla ilgilenmediğini ileri sürenler için *Yosma*'nın Beyoğlu sayfalarını özellikle öneririm.

Beyoğlu'nu Reşat Enis de yazdı. Neşter vurduğu sayfalar...

Bir öyküde birkaç sayfayı ben de Beyoğlu'na açmaya çalışıyorum.

Çocukluğumdaki Beyoğlu geniş yelpazesini korurdu. Değişik kültürlerin minyatürlerini burada hep birlikte, iç içe görebilirdik.

Neler gelmiyor aklıma! Sözelimi yenilikçi Küçük Sahne'nin hemen karşısında varyete üsluplu Ses Tiyatrosu. Orayı çok merak ederdim. Fakat Ses Tiyatrosu'nun müzikallerine, revülerine götürülmezdik.

Tokatlıyan –bu otel, demin andığım Etem İzzet'in *Beş Hasta Var* romanında bambaşka anlatılır– son günlerini yaşıyordu. Tozarmış bordo kadife perdelerini hayal meyal hatırlıyorum. Yoksa bordo değil miydi? Ama kadifeydi perdeler, tozarmış, eprilmiş.

Sonra Japon Mağazası: Çocukların gönlünü çelen oyuncaklar... Hangi birini yazmalıyım, hangi Beyoğlu'nu yazmalıyım, kestiremiyorum. Hatıralardan uzaklaştıkça...

Fakat bu cümleyi yarım bırakıyorum.

Beyoğlu'nda...

“Beyoğlu'nda Altmış Yıl” da diyebilirdim. Çünkü, Ziya Osman Saba, “Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi”ni, o güzel öyküyü 1944'te yazmış; doğumumdan tam beş yıl önce.

Hikâyenin anlatıcısı –usul usul fark ederiz ki, Ziya Osman'ın ta kendisidir–, Yüksekalkaldırım'a gelmiş, eski kitap satan dükkânları görmüştür. Eski yeni, gönlü zaten bütün kitaplara açıktır.

Köprü'den geçmiştir. İstanbul'un denizleri kirlenmemiş; kimse de bu denizlerin günün birinde kirleneceğini düşünmüyor. Ziya Osman temiz havayı ciğerlerine çekiyor.

İşte şimdi Yüksekalkaldırım'dadır. Tünel'e çıkar. Vakti boldur.

Tünel'den, bugünün göstermelik tramvaylarına benzemeyen, İstanbul tramvayı gibi tramvaylar kalkmaktadır. Onlar artık Ara Güler'in eşsiz güzellikteki bir fotoğrafında, Çelik Gülersoy'un bir eserinde...

Caddedeki kalabalık, gerçi bugünün tuhaf, lümpenle bohem arası kalabalığına pek benzememektedir ama, görünüm yine de iç açıcı değil: Varlıklı azınlığın yanı başında orta halliler, güç belâ geçirenler var.

Fakat ‘şair’ herkesi “mesut” görmek istemektedir. O kadar ki, yalınayak çocuklar bile gelecekte bir şeyler umdukları için mutlu gibidirler. Şair de onlar için mutlu gelecekler umar, diler.

Mağazaların vitrinlerinde –‘vitrin’ sözcüğü pek yerleşmemiş, şair “camekân” demeyi yeğliyor– möb-

leler, göze hoş görünsün diye, birbirinden ilginç dekorlarla sunulmaktadır:

Kimisinde sözümona şömine yanmakta, kimisinde bir abajurdan pembe ışıltılar yağmakta. Her biri roman söyler, öyküler söyler. Bir başkasında perdelerin yarı açık durduğu pencere gerisinde kar taneleri dökülüyor...

Bu türden masum dekorlar yıllarca sürmüş olacak ki, bazılarını ben de hayranlık duyarak hatırlıyorum. Yapaylıklarına diyecek yoktu. Gelgelelim o yapaylık âdeta sanata dönüşürdü.

Keşke, diyorum bugün, o vitrinlerin fotoğrafları çekilseydi, geçmişe karışan hayatımız belgelenirdi. Sonra, israf ekonomisinden ne kadar uzaktık: Bu dekorlar ancak üç dört ayda bir, sanki mevsimden mevsime değişir, yaz dekoru, güz dekoru, kış dekoru olup çıkardı.

Ziya Osman Saba'nın gördüğü Beyoğlu, kuyumcusundan kuruyemişçisine, kürkçüsünden ayakkabıcısına, bütün o çeşit çeşit alışveriş birimleriyle, renkli, lükse kucak açmış bir yerdir.

Çocukluğumda, Tevfik Amca'yla Servet Yenge Kıbrıs'tan gelirler; Beyoğlu'na çıkıldı mı, Servet Yenge, "Paris de böyleymiş" derdi. Paris acaba öyle miydi?..

Mağazalar "saadet satmaktadır". "Âdeta bütün bu mağazalar, bütün şu insanlara, saadet satıyorlar" diyor Ziya Osman. Saadet satmak! Daha önce hiç duymamıştım.

Bir köşede de, "ta Vefa'dan getirilmiş boza şişeleri"...

Nihayet fotoğrafhanelerin önünden geçilir. Tıpkı camekân gibi, fotoğrafhane de yerli yerinde; ‘fotoğraf stüdyosu’ olup çıkmamış.

Her birinin adları sonradan hikâyelere, romanlara geçecek bu fotoğrafhaneler efsanelerini bir süre de siyah-beyaz Türk filmlerinde korumuşlardı: Gelinle damat fotoğrahaneden çıkarlar, filmin mutsuz kadın oyuncusu, birden gözleri yaşararak, onlara bakar. Gelinle damat süslü gelin arabasına binerler ve otomobil hızla gider...

Oysa henüz o günlere gelinmemiştir. Tam tersine, henüz, fotoğrafhanelerin edebiyatımızda iz bırakmış efsanesi örülmekte.

İncelikler, duyarlıklar şairi Ziya Osman Saba “Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi”ni kaleme getirmekte.

Kaleme getirirken bütün iyilik özelemleriyle donanmış. İnsanların bütün fotoğrafçılara yalnız mutlu anlarını yaşatmak için poz verdiklerini söylüyor.

Başkalarının mutluluğu, bütünüyle mutlu bir dünya belki biz mutsuzlara da iyi gelecek. Belki biz mutsuzlar, mutlu bir dünyanın olduğuna, olabileceğine inansak biraz daha huzur duyabileceğiz.

Şair gülümser.

Sıra artık kendine de saadetler biçmeye gelmiştir. Ziya Osman Saba şöyle yazar: “Yalnız bu caddede bulunmak insanı mesut etmeye kâfidir. Yaşadığımı, ben de saadetimi düşünmeliyim.”

Mutluluk dediğimiz önce hayallerle, rüyalarla kurulur:

Anlatıcı, Ziya Osman, şimdi bir fotoğrafını çek-tirecek; günün birinde sevgilisi olunca, bu fotoğrafı

ona armağan edecektir. Şimdiki yalnızlığı elbette geçicidir.

Derken bir başka hayal sökün eder:

“Sonra beni sevecek kimse çıkmasa bile, haberi-
niz yok mu, yeni bir şiir kitabım intişar etti (yayım-
landı), bu kitap pekâlâ bana şair dedirtebilir ve kim
bilir, zaman gelir, edebiyat tarihçisi bu kitap intişar
ettiği zamanki fotoğrafımı arayabilir. İstikbâlin nefis
kâğıtlı bir edebiyat tarihinin sayfaları arasında bütün
gençliğimle tebessüm edebilirim.”

Bu satırları okumak daima kalbimi kırar. O gün bu gün, edebiyat tarihleri güzel bir baskıya kavuşmamıştır. Fakat bu satırları, bu temenniye okumaktan vazgeçmem. Günün birinde edebiyat tarihimize daha saygı duyacağımız umudunu yitirmedim...

Şairin andığı kitap, *Sebil ve Güvercinler* olacak: 1943'te yayımlanmış. *Sebil ve Güvercinler*'in güzel şiirleri altmış yıldır Türk okurunu mutlu kılıyor, su ve ekmek gibi.

Ziya Osman Saba, Beyoğlu'nda hayal kurarken, besbellî, o günlerin edebiyat tarihlerini, ders kitaplarını gözünün önüne getirmektedir. Biraz kötü kâğıda basılmış, ama çoğu enikonu özlü çalışmalar.

Hepsi de, Yakup Kadri'ye, Halide Edib Adivar'a birkaç sayfa ayırıyor, Peyami Safa'yı bir iki paragrafta anıyor. Yine de hepsi edebiyattan adam gibi söz açıyor. Her birinde, yarının Türk edebiyatına güvençli bakışlar söz konusu.

2000’li yıllarda durum değişik; yürek yakıcı bir görünüm: Önce ‘test’ çılgınlığı, ardından, bilginler yetiştireceği beklenip anadilimizi de git git unutturan ‘bilgisayar çağdaşlığı’.

Bir oldubittiyle edebiyat silinip süpürülmüş!
Edebiyatımız handiye tasfiye edilmiş!

Dostum Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenleri, yetişmekte olan kuşakların, Türkçe yazmayı, yazım kurallarını, Türkçe okumayı bilmediklerini, öğrene-mediklerini boş yere feryat ediyorlar.

Ziya Osman Saba, bir başka öyküsünde de “Okumak” der. Burada, çocukluğundan ilkgençliğine okuduğu kitaplar birer hülya, birer kalp atışı gibi yaşamlarını sürdürür.

O kalp atışında, dürüst, onurlu, uygar bir insanın sesi yankır. Dünden bugüne. Şüphesiz yarına da.

Milli eğitim politikalarımız ise, “nefis kâğıtlı bir edebiyat tarihinin sayfaları arasında” bu yazarların bütün gençlikleriyle gülümsemelerini –yazık ki– fazla görmüş.

Anlatıcı, fotoğrafçının karşısında bir türlü gülümseyemez. Sevinçler, avareliklerle çıkageldiği Beyoğlu rüyası hüznle noktlanır.

Sonunda fotoğrafçı itiraz eder: “Beyim mazur görün, sizin fotoğrafınızı çekemeyeceğim.”

Şairi gülümsetmeyen neydi? Gençlik yıllarımda düşünmez ve sormazdım. Şimdi, yolum düşmüşse, Beyoğlu’nun kalabalığında sorup duruyorum. Ben de bir türlü gülümseyemezken. Yaşanış mı? Hiç sanmam. Ziya Osman Saba 1944 yılında hepi topu otuz dört yaşındaydı...

Öyleyse neden?

Ülküleri olmayan insanlar kalabalığında yürüdükçe, pek çoğu edebiyattan, sanattan paylarına düşecek güzellikleri tadamamış kişilere baktıkça içim büsbütün kararır.

“Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi” belki de acı dolu bir önsezinin hikâyesidir.

Edebiyata, sanata gelince, ülküsüz, rüyasız, daha önemlisi, geleceksiz insanları yalnızca onlar iyileştirecek. Ben hâlâ inanıyorum...

Boğaziçi ve Radyo

Kız kardeşiyle birlikte Elazığ’a, oradaki akrabalarının yanına kısa bir misafirlik için giden Kerime Nadir, yakalandığı malarya yüzünden haftalarca yatağa düşer.

Kerime Nadir’in ‘malarya’ diye adlandırdığı hastalık, bildiğimiz sıtmadır. Sıtmanın İtalyancası belki daha hekimlik bir terim olmaktadır...

Sıtmaya gelince, ‘ısıtma’ sözcüğünden ses düşmesiyle ortaya çıktığını, itiraf edeyim ki, yeni öğrendim. Nöbet nöbet gelen ateş, titreme, kaşla göz arasında ısıtmanın ı’sını da silip süpürmüş.

Romancı biraz kendine geldiğinde, biriken mektupları açıp okur. İstanbul’dan gelen mektuplar arasında, *Yedigün* dergisinin sahibi Sedat Simavi’ninki de vardır.

Sedat Simavi, *Yedigün*’de tefrika edilecek bir roman istemektedir. Şöyle, *Hıçkırık*’ı aratmayacak bir roman.

Yıllardan 1944’tür ve *Yedigün* yeni romanın bir ay içersinde teslim edilmesini istemektedir. On sekiz-yirmi tefrikalık bir roman için Kerime Nadir bu süreyi yetersiz bulur.

Sedat Simavi'nin ödeyeceği telif ücretiyse, enikonu yüksektir.

Kararsızlıklar ortasında bocalayan romancı, *Solan Ümit*'i Elazığ'da yazmaya başlar; *Yedigün*'den de en az iki ay süre ister.

Solan Ümit İstanbul'da tamamlanacaktır. Dergide tefrikasına hemen başlanacak; Kerime Nadir de yine *Yedigün* için *Aşka Törbe*'yi yazmaya koyulacaktır. Yıllar, tefrika roman yıllarıdır...

Solan Ümit kısa bir romandır. Enikonu etkileyici, içe işleyici bir eser. Aşk romanlarının beylik kalıplarına hiç mi hiç denk düşmeyen konusuyla da hayli şaşırtıcıdır.

Kerime Nadir, anılarında, “Bunun üzerine, kafamda konusu çoktan hazır olan *Solan Ümit*'i hemen kaleme almaya başladım” diyor.

Konu, yaşıntıdan, bir hayat hikâyesinden izler taşıyor muydu, saptamak güç. İstinye Koyu, Tarab-ya, Büyükdere, Boğaziçi'nin semtleri, romancının yabancı olmadığı yerlerdir. *Solan Ümit* birçok sayfasında oralara açılır.

Romanın hemen başlangıcında, bir sandal, İstinye Koyu'nun durgun sularında izler bırakarak kıyıya yanaşır. Romanın kahramanı genç kız iner. Beyaz pikeden spor bir elbise giymiştir. Elbette şapkalı, şapkası elbette geniş kenarlı. 1940'ların bütün sıklığıyla.

Pikeyi es geçmeyelim: Altı üstü başka, bir yüzünde kabartmalı şekiller bulunan kumaşmış.

On yedi yaşında olduğunu öğrendiğimiz, ama henüz adını bilmediğimiz genç kız, İstinye'de epey

yürür, sonra “bir dağ yolu”na sapar. Yapıların dikeldiği bugünkü İstinye’ye hiç benzemeyen bir masal dekoru söz konusudur. Tepede, dağ yolunun sonunda mavi bir köşk vardır, bahçe içinde. Tepeden bakıldığında, İstinye Koyu “bir havuz” gibi görünmektedir.

Mavi köşte “Psikoloji Profesörü” Ferruh Tayyip Bey oturmaktadır. Bu arada, genç kızın adını da öğreniriz: Sitare...

Ferruh Tayyip’in radyodaki söyleşilerini dinleyen Sitare onunla ille tanışmak istemiştir. Profesör, küçük hayranını, “Haydi çaylarımızı terasta içelim” diyerek dışarıya davet eder.

“Teras pek geniş olmamakla beraber gayet şirindi. İki yanından yükselip üstünü saran ve zarif bir şekilde sarkan ipek çiçekleri burasını tatlı şekilde gölgeye boğuyor, ta Hisar’lara kadar uzanan Boğaz’ın manzarasını sınırlayan tabii oymalı bir çerçeve oluşturunuyordu.”

İpek çiçekleri! Başka yazılarda onlardan söz açtım mı? Semizotugillerden, çiçekleri güzel ve zarif, İstanbul bahçelerinde göz okşayan bir bitkiydi. Boğaziçi’nde, Çamlıca’da, Göztepe’de, Mühürdar’da, onları ne çok, ne sık görürdüm!..

Şimdi *Solan Ümit*’te bir hatıra gibi okuyorum.

O dönemde İstanbul ve Türkiye İkinci Dünya Savaşı’nın yankılarını dinlemekte; içten içe savaş endişesi duyulsa bile, yaşam sürüp gitmektedir.

Solan Ümit, bir bakıma, ‘radyo romanı’dır. Radyonun o günkü hayatımızda başrolde olduğunu yakalarız. İzmir’de, kentten çok uzak bağ evindeki

‘bataryalı radyo’ndan dinlenen savaş haberleri, savaşa dair son bilgiler, dinleyenlerin yorumları...

Türkiye, ‘radyo yılları’nı yaşamaktadır. Bugünün, binlerce özel radyoyla donanmış ortamı içinde kolay kolay kavrayamayacağımız bir radyo tutkusu. İnsanlar radyonun başına üşüşmekte, her söyleneni heyecanla dinlemekte.

İstanbul Radyosu sürekli yayına geçebilmek için 1949’u bekleyecek. Ankara yayınları hırıltılarla boğuşularak dinlenebiliyor. Bu kısıtlı yayınlara karşın, radyo, büyüleyici kitle-iletişim aracı.

Yolun başındaki, hayatı bütün deneyimsizliğiyle kucaklamak isteyen Sitare, şapkalı, sırtında beyaz pikeden giysi, o genç kız, Psikoloji Profesörü Ferruh Tayyip’in Boğaziçi’ndeki köşküne giderken, aslında radyonun kurbanı olduğunu bilmemektedir!

Hayranlıkla dinlenmiş radyo söyleşileri, etkileyici sesin yarattığı duygular, Sitare’nin gönlünde, yüzünü hiç görmediği Ferruh Tayyip’e derin bir sevgi uyandırmıştır.

Evet, yüzünü görmediği... Bugün bize ne kadar tuhaf geliyor; dokunuştan dokunuşa bir kanaldan ötekine sıçrarken, evimize baskına gelmiş gibi yüzlerce çehreyle göz göze gelirken, radyodaki bir ses ne ölçüde etkili olabilir sevgi, aşk uyandırmakta?

Sitare’nin hiçbir programını kaçırmayarak dinlediği Psikoloji Profesörü apaçık bir radyo yıldızıdır. Sesle gelen ün, sesin ve sözün gizemli saltanatı.

Bu dönemin sonunda yetişmiştim. 1950’ler Türkiye’inde, hattâ 1960’larda radyo hâlâ bir nu-

maraydı. Elbette sinema, tiyatro, Şu bu ama, radyo-
nun g¼c¼yle hiąbiri yarıŐamazdı.

Birbirine rakip radyo dergileri ąıkar, bunlar sak-
lanır, ciltlenir, sayfaları arasında tekrar tekrar gezi-
lere ąıkılırdı. Radyo dergilerinin bir baŐka ¼zelliĐi,
sadece seslerini dinlediğimiz kişilerin fizik ¼zellikle-
rini fotoğraflar aracılığıyla bize sunmalarıydı.

O zamanlar, ąocukluĐumda, “ses ve perde
sanatkârı” denirdi. Bu hanımlar ve bu beyler hep
frapan giyimli kişilerdi. Radyo dergilerindeki pozları
da hep Őatafatlıydı.

Onlardan yola ąıkararak, *Mavi Kanatlarınla Yal-
nız Benim Olsaydın*’da yan kiŐiler yaratmaya ąalıŐ-
mıŐtım...

1940’larda o t¼r dergiler yokmuş ki, Sitare,
Ferruh Tayyip’i ancak mavi k¼Őkte ziyaret ettiği an
fizik ¼zellikleriyle tanıyabilir: Pencere ¼n¼nde otu-
ran, “uzun saąlı, altın g¼zl¼kl¼, kadife ceketli bir
adam...”

Belki de fizik ¼zelliklerin hiąbir ¼nem taŐımadıĐı
bir d¼nemdir. İnsanların aşk dendi mi, belki de kişi-
ye değil, aşka âşık oldukları d¼nemdir.

Kendisinden yaŐŐa hayli b¼y¼k Profes¼r Ferruh
Tayyip’e Sitare’nin aşkı, daha doğrusu, karasevda-
sı b¼yle baŐlar, umutla ve coŐkuyla, ąocuksu, iąten,
sonsuz bir baĐlanıŐla.

Radyo aşkları demek ¼yleymiŐ.

Fonda elbette BoĐaziąi, İstinye, mavi k¼Ők. Or-
dan oraya savrulan hayatında Sitare, Ferruh Tayyip’i
bir t¼rl¼ unutamaz. Radyoda sesini duymayag¼r-
s¼n, bir yaz g¼n¼ İstinye Koyu’na gelişi, profes¼rle

tanışması, birlikte çay içmeleri her defasında gönlünü yakar.

Solan Ümit, bilerek bilmeyerek, melodrama uzak durmuş bir romandır. ‘Sese âşık oluş’ romanın izleği. 1944 yılında bu izlek kimselerin dikkatini çekmemiş, sonraları da... Altmış yıl sonra, radyonun toplumdaki etkisini galiba bir tek bu roman fısıldıyor...

Estetik

Çelik Gülersoy’un güzel kitabının ismi neydi? *İstanbul Estetiği* olabilir mi? İçtenlikle kaleme getirilmişti, naif bir kitaptı.

İstanbul’un estetiği konusunda başka kitaplar, yazılar da okudum. Hemen hepsinde kentin geçmişinden söz açılıyor. Bugün ve bugünkü İstanbul estetiği pek konuşulmuyor.

İşin aslı aranırsa, bizim kuşak için estetik bir bilmedir.

Bizim kuşak için estetik, inanılmaz sıklıkta yazılmış felsefe kitaplarının son sayfalarında, hayli gülünç söylemli kısa bir bölümdü:

“Objelerin insan ruhunda bıraktığı güzellik intibası...”

Daha neler yazılmıştı? Öğretmenimiz neler anlatmıştı? Hatırlamıyorum. Estetik, öğrenim hayatımızda yer edinmemişti.

Kimilerimiz gerçi kimyadan, biyolojiden ya da Türk dili ve edebiyatından, tarihten, cebirden hayli sıkıntı çekmiştir ama; estetik bilgisinden yoksunlu-

ğumuz, bizi eğitenler için hiçbir zaman üzüntü konusu olmamıştır.

Estetikle tanışmam başka kaynaklarda aranmalı. Suut Kemal Yetkin'in *Estetik Doktrinler* kitabını defalarca okumuştum. Birçok satırın altı çizili o kitapta.

Daracık hayatımızda estetik ya da daracık hayatlarımızın kılıgında estetik ne anlama geliyordu. Güzelduyuyu gündelik dünyada nelerden alımlıyorduk. Sorular değil, kaygılar. Bu yüzden soru işareti gereksinmedim.

1950 sonrasının İstanbul dünyasına geri dönüyorum, güzelduyunun ardında iz sürmek için.

Televizyon yoktu. Televizyon yayınları, estetik açıdan hayatı kirliletemiyordu.

Radyo vardı. Çocukluğumun kara kutulu, yeşil tek gözlü radyosu, öylesine masumdu ki, güzelduyuyu masumiyette bulabileceğimizi fısıldayıp duruyordu belki de.

Radyo programları, şarkısı, radyo tiyatrosu, söyleşisi, eğlence skeci, hep içlilikti. Uzak yankıları kalmış. Bu yankılara biraz daha kulak versem, gözlerim yaşaracak...

Evimize giren gazetelerde, dergilerde estetik, 'Avrupalı yaşayış biçimi'nin özdeşi gibiydi. Estetik denildi mi, özellikle hanımlar, özentili el kol hareketlerini, dudak büzmeli kibar konuşmaları alımlıyorlardı ola ki.

Bunlara, Avrupa kadar, Amerika da eşlik etmeye başlamıştı. Amerikan rüyasını Demokrat Parti Türkiye'si de görüyordu. Elbette başta İstanbul.

Dolmabahçe Sarayı'ndaki balolara Ankara'nın yüksek siyaset sosyetesini akın ediyor; sosyetenin fotoğrafları *Hayat* mecmuasında sayfalar boyu yayımlanıyordu. Tuvaletli hanımlar, smokinli, fraklı, papyonlu beyler.

“Çok estetik!” deniyordu...

Gerçeklikteki yaşam “Çok estetik!”i yalanlayıp duruyordu.

Örneğe, biz çocuklar için, Amerikan yardımı sütler, peynirler, balıkyağı hapları hiç de estetik tatlar, duyuşlar sunmuyordu. Hepsi de çirkinduyuyu harekete geçiriyordu. Bir aşağılanış.

O günlerin İstanbul'unu inceliklerle dile getiren Sevinç Çokum, romanı *Deli Zamanlar*'da Amerikan yardımına da değinir:

“Hatırla, karlı kışlarda ellerimizde sefertaslarımızla o eski saraydan dönme okula gidişimizi. Hatırla, Amerikan yardımı sütleri nasıl zorla içtiğimizi, peynirleri yemeden yermiş gibi görünüp sefertaslarımızla eve getirişimizi ve kimi zaman yollarda kedilere yedirişimizi...”

Benim sefertasım yoktu. Plastik bardak, başka gereçler torbadaydı. O torbadan nefret ederdim. Güzelduyuyu belki de çirkinduyudan öğreniyordum...

Süttozundan süt, midemi bulandırır. Peynirler ağır gelir; hele balıkyağı hapları bugün de balıktan, balık kokusundan uzak durmama yol açmıştır.

O günlerin ünlü *Hayat* mecmuası hemen her hafta Dior'un defilelerinden fotoğraflar yayımlarken; komşumuz terzi Melahat Hanım, yıllar önce-

sinin moda dergilerinden patronlar çıkarmaya çalışırdı.

Sevgili komşumuz Melahat Hanım'ın, yılı, mevsimi geçmiş, sayfa uçları kıvrık, yıpranmış, yabancı moda dergilerinden patron çıkarıp diktiği hanım giysilerinin estetikle ilintisi olabilir miydi?

Estetikle ilintiyi bilemem ama, gizli bir şiir söz konusuydu.

Bu giysiler annemin, komşu hanımların bedenlerine bir türlü oturmaz, ya bol ya dar gelirdi. Ben annemi yeni giysileri içinde yine de çok güzel görürdüm.

Yıllar sonra, Gombrich'in *Sanatın Öyküsü* kitabında şunları okudum, içim sızladı:

“Rubens, küçük oğlunun resmini yaparken oğlunun güzelliğiyle övünç duyuyordu ve ona bizim de hayran kalmamızı istiyordu. Ama hoş giden ve etkileyici konulara duyulan bu eğilim, eğer bizi, daha az çekici konuları yadsımaya sürüklerse, bu durum, gerçekten önümüzü kapatabilir.

Büyük Alman ressamı Albrecht Dürer de annesinin resmini, kuşkusuz Rubens'in tombul yavru-cuğuna duyduğuna eş bir sevgiyle çizmiştir. Yaşlı kadının ve onun eriyip gitmekte olan yaşamının gerçekçi çizimi, bizi belki etkileyip itebilir ama, bu ilk tiksinti duygusunu yendiğimiz takdirde, resim yeterince katkıda bulunacaktır bize, çünkü Dürer'in bu çizimi, acımasız içtenliğiyle görkemli bir yapıttır.” (Bedrettin Cömert çevirisi.)

Melahat Hanım'ın diktiği giysilerin annemi niye güzelleştirdiğini biliyordum artık.

Hayatımızda estetik belki de birtakım yıpranmış güzelliklerle özdeşlik kurabiliyordu...

Halide Edib'in okul kitaplarına geçmiş Sinekli Bakkal Sokağı tasviri, o, salkımlı, küpeçiçekli, çeşmeli, camili, sokak çocuklu tasvir çok hoşuma gider. Yalnızca bu tasvirden yola çıkarak İstanbul'a özgü kent estetiğinden konuşabiliriz.

Aynı yazar, değişen kent estetiği karşısındaki yılgınlığını, yıllar sonra, *Âkile Hanım Sokağı*'nda acı yakınmalarla dile getirecektir. İstanbul'un tarihî silueti bile değişmekte, her şey Amerikan modalarının tutsağı olmaktadır.

Bir şehrin bize sunduğu güzelduyuyu nerede, nasıl yitiriyorduk?

Çocukken, her işitişte ürperdiğim sokak adları vardı:

Kadife Sokak, Akasya Sokağı, Çamlık Çıkmazı, Konca Gül Aralığı...

Sonra, تنها Kısıklı'daki bir bostan "Gülsever Bostan" diye anılırdı. O kadar hoşuma giderdi ki, bu anışı o kadar çok severdim ki, kendimi tutamaz, ellerimi çırpardım.

Mevsimlik bitkilerle donanmış Gülsever Bostan'da bir gül ağaçlığı varlığını hâlâ koruyordu. Çiçeklerini açışı handiyse törensi bir anlama dönüşmüştü. "Gülsever Bostan'ın gülleri yine açmış..." Haberi alanlar hiç üşenmeyip bostana, çiçekleri görmeye giderlerdi.

Kadıköy'ndeki Kadife Sokak'ı da çok severdim. Orada, Dürer'in annesini çağrıştırır yaşlı büyüklerimiz otururlardı.

Tahtaları kararmış güzel ahşap evleri, begonyaların açtığı toprak saksıları nice zamanlar var ki hayatımdan kopmuş, çıkıp gitmiş görüyorum. Şehrin ancak fakir semtlerinde, o da tek tük, yine öyle, eskisi gibi alçakgönüllü, çelebi.

Büyüyen, sözümona yenilenen şehir ise bana hep, Necatigil'in eşsiz şiirini, "Panik"i hatırlatıyor.

1950'lerin İstanbul'undaki estetik, şüphesiz, kırık dökük bir estetikti. Ama biz ondan doğup onunla beslenerek büyüdük. Kırık dökük bir şeyler yazdık.

Şimdiyse, "Panik"teki dehşet zehirliyor.

Sevim Burak'ın İstanbul'u

Kar Yağıyor Hayatıma yayımlandıktan sonra, özellikle genç dostlarımla Sevim Burak'la ilgilenmeleri beni mutlu kıldı. Sevim Burak bizim kuşağın çok etkilendiği bir yazardı.

Günümüzün benbenci sanat ortamı geçmişin değerlerini silip süpürmek istiyor. Öyle sanıyorum ki, Sevim Burak da bu tuhaf tutumun gözden ırak tutmaya çalıştığı isimler arasında.

Oysa onun eserini yalnızca İstanbul açısından okumak bile bize tat verecektir. Çünkü Sevim Burak İstanbul'un en has fantastik yazarıydı.

İlk kitabı *Yanık Saraylar* (1965) edebiyat çevrelerinde büyük yankı uyandırdı. Sonra uzun yıllar sustu yazar. *Sahibinin Sesi* (1982) adlı oyunu ve *Afrika Dansı*'nda (aynı yıl) derlediği öyküleriy-

le edebiyata geri döndü. 1983'te yitirdik Burak'ı. Ölümünden bir yıl sonra, yarım kalmış romanı *Everest My Lord* ve öteki oyunu *İşte Baş İşte Gövde İşte Kanatlar* bir arada yayımlandı.

Yanık Saraylar, duygu yoğunluğunun bilinçaltı sayıklamalar, sabuklamalarla kaynaştığı enikonu etkileyici, şaşırtıcı bir hikâye kitabıydı. Sevim Burak, birbirine hem bağlı hem de birbirinden bağımsız öykülerinde İstanbul'un payitaht olduğu dönemden arta kalmış kişileri, yaşantıları, bir ölçek simgeleştirerek dile getirmişti.

Fonda İstanbul, özellikle Üsküdar, Bağlarbaşı, Kısıklı, Kuzguncuk ve Yeşilköy gibi semtler, 1930'lu, 1940'lı yılların bellekte iz bırakmış öğeleriyle belirir. Sevim Burak sanki bu öğelerin farkında değildir. Öylesine gelişigüzel dönüp bakar İstanbul'a.

“Sedef Kakmalı Fx”de bugün çoktan silinip gitmiş Bağlarbaşı-Kısıklı tramvayı, “Yanık Saraylar”da payitaht İstanbul'un başkent Ankara'ya açılışı, “Pencere”de “1890 Sent Pülşeri üniformalı yetim kız öğrenciler” hep bir iki cümlede, bir iki imgede İstanbul'u öncesiz sonrasız geniş zamana açar.

Değişen İstanbul yazarın belki de umurunda değildi. Geçmiş, şimdi ve gelecek âdeta iç içedir Sevim Burak öyküsünde. Belki bu yüzden hep geniş zaman... Şu yeryüzünde ebedî bir zaman...

“Ah Ya'Rab Yehova”yı okuyun, Bebek Aile Bahçesi, Glorya Sineması, Cumhuriyet Bahçesi, Novotni, bütün bu göçmüş yerler, mekânlar az sonra gidebileceğiniz, crişebileceğiniz yerler gibi karşımıza çıkar.

Afrika Dansı’ndaki öykülerle Foto Febüs’e, Tokatlıyan’a, Amiral Bristol Oteli’ne, Foto Süreyya’ya, eski Markiz’e, Osmanlı Bankası’na bir koşu gidebilirsiniz. Zaten yazar da o hava içindeydi; geçen zamana, değişen İstanbul’a hiç mi hiç yüz vermiyordu.

Aynı tutum oyunlarında da sürmüştür. *Sahibinin Sesi*’nde, “Ah Ya’Rab Yehova” hikâyesinden yola çıkılarak 1930’ların İstanbul’u Türk, Ermeni, Yahudi topluluklarının iç içe yaşayışıyla canlandırılmıştı.

İşte Baş İşte Gövde İşte Kanatlar, bu kez, “Sedef Kakmalı Ev”in bazı kişilerini yeniden gündeme getirerek, geniş zamanın kır gezintilerine, İstanbul pikniklerine açılıyordu.

Bu gezintilere, bu pikniklere ince bir ironi eşlik eder:

Sepetler, çatal bıçak, elbezi, çaydanlık, kamineto, sofrâ örtüleri, fincanlar, gramofonlar, tencereler, hasır, kilim, salıncak ipi, başka birtakım şeyler kır gezintisini git git dünya gezisine dönüştürür...

Sevim Burak taş plakları da unutmamıştır:

“Başka ne lâzım acaba, unuttuğum bir şey olmasın! Ha plaklar... Safiye, Safiye, nerdesin? (Şuh:) Tamam, şurada, en dipte... Başka? Denizkızı Eftalya... Nereye kayboldun?”

Gerçekten de geniş zamanın İstanbul’unu anlatıyordu Sevim Burak. Anlatmanın ötesinde, yaşıyordu. Bu yüzden Safiye Ayla’lar, Denizkızı Eftalya’lar, öteki ayrıntılar tarih olamıyor, bizimle birlikte, hep hayat bulabiliyordu...

Refik Halid'in Çiçekleri

Canım sıkıldıkça Refik Halid Karay'ın eşsiz kroniklerini okurum. Bezgin günlerimde Refik Halid'in iddiasız, sürükleyici, lezzetli romanlarına sığındığım olur.

Refik Halid benim için gerçek bir anlatma ustadır. Anlatırken, hayatı dört bir yanından kuşatıyor.

Bütün güzelliklere tutkundur. Genç, alımlı, çekici kadınlar, yakışıklı erkekler, iç açıcı manzaralar, iştah kabartan yemekler, zevkli möble, egzotik ülkeler, tarihin pitoresk sahneleri, aşk ve serüven coşkusu... İşte hepsi, romanlarında boy gösterir.

Kroniklerini külyutmaz bir dedikodu üslûbu sarıp sarmalar. Anıları iğneli fiçidir.

Öyle sanıyorum ki, günümüzün değerbilmezliğinde bile, okunurluğunu yurt çapında koruyor. Beş altı yıl önce, Anadolu illerinin yarı kırtasiyeci küçük kitabevlerinde, Refik Halid imzalı kitaplara rastlamış, gözlerim yaşarmıştı.

Refik Halid elbette çiçeklere de tutkundur.

Onun bir yazısında, çiçek sözcüğüyle birlikte, 'ç' harfi, yüreğimize su serpecek isimlerin bir simgesi olup çıkar.

Sözgelimi çiçeklerin en incesi, en zarifi çiğdemdir. Çiğdemden hemen ardından çayır, çimen. İkisi de hep yeşilin, yeşertinin sayısız çağrışımıyla belleğe üşüşür.

Kırağı anlamındaki çiğ! Bir sabah serinliğinde...

Sırada ulu çınar ve çanı. İkisi de İstanbul'a ait bir şeyler söylüyor. Çınar, imparatorluk başkentinin

yerli ağacı. Çam biraz alafranga, alafrangalık modalarıyla sanki eşzamanlı.

Suyun en coşkunu, yine ‘ç’ harfinin başı çektiği çağlayan değil midir? Yazarımız çağlayanların gürül gürül sesinden şarkılar dinler gibidir.

Gençliğinin, gözünden bir türlü silinmeyen görüntüleri içinde, yeldirmeli, maşlahlı, şık hanımların ilkyaz zamanı bahçeler arasında dolaşarak, çağla yemek gayesiyle badem ağaçlarına uzanmaları vardır.

Çağla bademi. Çilek. Ç! Hep ç!

O günleri yaşamış olanlar çiçekle maşlah arasında gizemli bir bağ kurarlardı. Anneannemin arkadaşı Pembe Hanım, ikide birde, bahçe yolundan eve doğru gelen misafirleri anlatırdı:

Mavi, açık pembe, açık sarı, fes rengi, deniz mavisi taftadan sim işlemeli maşlahlar giymiş bir öbek hanım. Salkımların, güllerin ortasında ilerliyorlar.

Âdeta Aşk-ı Memnû’dan bir sahne...

Refik Halid bir yazısında, yaz aşklarının sona erişini yağmura ve kasımpatıya bağlar. Artık göç mevsimidir. Bahçelerde kasımpatları açtı mı, hele bir de yağmur “dökülmeye” başlamışsa, geçmiş zamanın yaz aşkı için de ayrılık gelip çatmıştır.

Bir başka yazısında da içkilerle çiçeklerin benzerliğini söylüyor. Diyor ki:

“Şayet içkileri renk, rayiha itibariyle çiçeklere benzetirsek; bir kadeh, bir koncadır; bir içki masası ise, bir demet; bir büfe: çiçek tarhı; bir müskirat (alkollü içkiler) camekânı: bir bahçedir. Ve her bahçe gibi bunun da sefası akşamüzerleridir.

Karakışın en kasvetli gününde odaya bir içki sofrası kurunuz. Bırakınız kadehlerde renk renk içkiler parlasın, ve uzaktan şöyle seyrediniz: Ehli bu küçük tarha dünyanın bağı, bostanını değişmez.”

Güzel hanımlardan söz açarken, birkaç yazısında, hep aynı tasvire ihtiyaç duyuyor:

“Saçlarının krizantem demetinde...”

Kadınların giysilerine özgü kumaşlardan söz açarken, toz pembesi bir bluzun gül koncası gibi koktuğunu alımlıyor, kombinezonlardan limon ve portakal çiçeği rayihaları duyuluyor. “Şu gelinlik kızın çamaşırında bir yasemin ve zambak ıtır, o siyahlı dul hanımın mantosunda bir krizantem esansı” gizli...

İşte yine çiçekler!

Refik Halid çiçekten hoşlanmayan kişilere şaşar kalır. Sevdiği çiçekleri tek tek sayar.

Bu sevilmiş çiçeklerin bazıları bugün İstanbul’dan el ayak çekmiştir. Ya da iyice azalmış, seyrelmıştır.

Boğaziçi yamaçlarında güneş çekilir çekilmez, batı yönünden değirmi bir bulut kopar gibi beliren erguvan, *Nilgün* romancısı, ışıklı ve renkli bir buğu diye tasvir etmiştir. Yazık ki ışık sönüyor, buğu dağılıp gidiyor...

Gelelim leylağa. Leylâk dalında, Refik Halid’e göre, genç yaşta dul kalmış bir kadının hüznü vardır. Kerime Nadir’in *Hıçkırık*’ının bu ünlü çiçeği, Refik Halid’de pembenin yas tutarak içine kapanıp kalakalışıdır.

Yazarımız mor salkıma bayılır. Mor salkımın tanelerini taze bir meyve gibi gizli gizli çiğnediği

olmuştur. Üzümden söz açarken, siyah üzümü an-
sızın mor salkımlara benzetir.

Bütün bayağı şiirlerde, beylik aşk mektuplarında
adı geçen menekşe, kötü şairlerin, sıradan âşıkların
onca çabasına rağmen, asla pespayeleşmez.

Çiçeklerin en koca kafalısı ortanca böndür bön
olmasına, ama pek sevimlidir. Refik Halid ortancayı
okşamadan edemez.

Bende maskeli balo çağrışımı yaratan hercai me-
nekşe, Refik Halid'in "kapisli beneği", "süslü ke-
lebeği"...

Şimdi hemen 1955 sonrasına dönüyorum.
Cihangir'e yeni taşınmışız. Cihangir Parkı'nın tarh-
larında renk renk hercai menekşeler. Gülümsüyor-
lar, üzgün bakıyorlar. Kimisinin iri gözlerinde se-
vinç, kimisinin gözlerindeyse umut, hayal kırıklığı.

Gidip gelip her birine bakar, her birinin macera-
sını okumaya, çözmeye çalışırdım. Siz onların ses-
siz, dilsiz duruşlarına kanmayın. Her biri de kendi
romanını utangaç utangaç fısıldardı.

Sonra güz bastırınca bizden bir ayrılışları vardı
ki, hep yüreğimi yakmıştır...

Refik Halid, İstanbul'un çiçekleri arasında
'vapurdumanı'nı anıyor. Kime sordumsa bilemedi.
Sözlüklerde yok. Koyu gri renkli bir çiçek olduğunu
düşünüyorum...

Refik Halid'in sevdiği karanfiller, çiçekçilerde
satılan, handiyse mürekkebe batırılmış yarı sentetik
karanfiller değil. Püfür püfür kokularıyla geniz ya-
kan saksı karanfillerini seviyor.

Daha o günlerde, yapmacıklı sera karanfiline itirazlar döktürmüştür romancı:

“Bu hanım hanımcık çiçeği tutup da sarı, pembe ile karmakarışık çiğ renklere bulamak, hoppa kıyafetlere sokmak ne yazık! Bazı çiçekçi camekânlarında gördüğüm çividî boyalı, toz pembeleri beni âdeta mahzun ediyor. Namuslu, haysiyetli aile kızlarının bar sahnelerine ve iskemlelerine düşmesi, kepazeleşmesi gibi bir şey!”

Akasyanın sabun köpüğü çağrışımlı zarif çiçeği, kendiliğinden, sesli, arı vızıltılı, pek hareketli. Yerinde duramıyor.

Hanımeli, ismi kadar ince, hoş, şiirli değil midir?

Kupkuru, kıraç tarlalarda açan mavi ya da donuk beyaz çadırçiçeği, Refik Halid için, kır çiçeklerinin en sevileni, İstanbul’un uçsuz bucaksız kırlarında çadırçiçekleri göz okşayıp duruyormuş...

Gurbetlerde, İstanbul sırtlarını, çok keskin sarısıyla, katırtırnağı birdenbire hatırlatmış. Yalnız, Refik Halid, bu güzel çiçeğe hangi katır bu ismi taktı diye sormadan edemiyor...

Çiçeklerin, rayihaların, renklerin geçit töreni sürüp gidiyor. Refik Halid’in çiçek yazıları, eski edebiyatımızın şükûfenâme sahiplerini akla getiriyor. Belki bir geleneği sürdürmek istemiş.

Refik Halid’in çiçeklere sevgisi, bağlılığı beni her zaman etkiledi. İnsanoğlunun oldum bittim çirkinleştirdiği bir dünyada, çiçekler ender sığınaklardan. Onları kaleme getirmek bir mutluluk. Refik Halid bu mutluluğun enikonu tadını çıkarmış...

Çerez

Beyimin Tiyatro Merakı

Yirmi yıl önceydi, Nezihe Araz’la birlikte TRT için bir dizinin senaryolarını yazmaya çalışıyorduk. Daha doğrusu, Nezihe Hanım hızlı hızlı, tıklar tıklar yazıyor; ben de bu coşkun yazışı orasından burasından kısaltıyordum.

Bugünün dizilerine hiç mi hiç benzemeyen bir hikâyeydi: On dokuzuncu yüzyılın ortalarından yirminci yüzyılın ilk çeyreğine, belki 1920’lere, Türkiye’de ‘yeni sanatın’ oluşumu.

Derken TRT projeden vazgeçti, senaryo da yarım kaldı.

Olayların çoğu ister istemez İstanbul’da geçiyordu, imparatorluk başkentinde. Kişilerimiz İstanbul’da yaşıyordu.

Nezihe Araz’ın engin hayal edişinden doğmuş şu sahneleri hiç unutmam:

Okurların hikâye ve roman ilköğretmeni Ahmet Mithat Efendi, *Kırk Ambar*'ı yayımlamaya başladığında, hemen hemen yapayalnız bir insandır. Bağdat'ta Mithat Paşa'nın yanındaki resmî görevini bırakmış, İstanbul'a gelmiş.

Önce *Basiret* gazetesinde çalışmış; sonunda kendi basımevini kurarak, yazarlık, gazetecilik çalışmalarına tek başına atılmıştır. Ahmet Mithat Efendi, bir bakıma, edebiyatımızdaki ilk profesyonel yazardır.

Basımevinde karısı, çoluğu çocuğu, kız kardeşi, yeğenleri hep birlikte çalışırlar. İşin aslı aranırsa, hep birlikte bir mucize yaratmaktadırlar:

Okumak ediminden epey uzak bir ortamda, Ahmet Mithat Efendi, yaşamını romancı kimliğiyle sürdürmeye karar vermiş! Roman yazacak, öykü yazacak, geçimini sağlayacak...

Olmayan bir okur kalabalığını var sayarak, onlara ses yöneltebilmenin yordamlarını arıyor. Üstelik bütün aile bu sonu bilinmez serüvende rol almaktadır.

İşte *Kırk Ambar* basılmış; katlandı, hazırlandı, paketlenildi. Birtakım hayaller, masaldan güncel gerçekliğe dönüşmüş yazılar, sayfalar da yer alıyor, okurunu bekliyor.

Ahmet Mithat'ın özel dağıtıcıları aylık dergiyi alırlar; bakkallara, nalburlara, eczanelere, iskelelere verirler.

Akşama doğru eve her gelen, topladığı parayı, Ahmet Mithat Efendi'nin önündeki kâseye bırakır. (Bu sahne çok hoşuma gitmişti.) Kazanç, kâr veya zarar ortadadır, ortaktır. Buna göre herkes payına düşeni alır.

Kırk Ambar yaratıcısı, şimdi veznedar konumundadır. Ama her şeyden önce müteşebbis bir edebiyat adamı...

Handiyse olanaksız koşulları Ahmet Mithat Efendi kadar zorlamış ikinci bir romancı bulmak herhalde kolay değil.

“Kocakarı masalından” gerçekçi romana geçmek isteyen Namık Kemal, pek de başarılı sayılamayacak, ama hep iyi niyetli deneyişlerle kısıtlanıp kalırken; Efendi durmadan eser vermiş, masaldı, gerçeklikti, gerçekçilikti, çok da önemsemeyerek. Kimileyin gerçekçi bir anlatıma ulaşmış. Okurlar yetiştirmiş. Edebiyatı, hayatın onsuz olunmayacak öğeleri arasına katmış.

Enikonu şaşırtıcı bir başarı bu.

Hasan Mellah’ın sona ereceğini öğrenen tefrika roman okurları, hiç üşenmeden gazeteyi basmışlar; Ahmet Mithat’ı tehdit etmişler:

Roman asla bitmeyecek!

Hasan Mellah asla ölmeyecek!

Macera mutlaka sürecek!

Talep böyle. Neresinden baksanız, kendince bir Charles Dickens yaşantısı...

Ahmet Mithat Efendi yaşadığı, var olduğu toplumla uzlaşmaktan korkmayan insandır. Evrimcidir. Bir yandan da, çökmekte olduğunu sezdiği imparatorlukta, kültürün bir kurtuluş fırsatı yaratacağı kanısındadır.

Öğrenmek, okumak yazmak, aynı zamanda ilerlemektir. Efendi, vargücüyle okumaya çağıracaktır kalabalıkları.

Ahmet Mithat Efendi, roman ve hikâye açısından, handiyse tek başına birkaç kuşağı besler. Sonra-ki edebiyat adamlarının anılarına göz atın, hepsi de yeniyetmeliklerinde Efendi'nin eseriyle beslendiklerini saygıyla anar.

Efendi, yeni yazarlara, yeni sanatçılara imkân tanımayı da görev edinmiştir.

Bir gün basimevine on yedi yaşlarında, çelimsiz, çekingen, azıcık hanım evlâdı, azıcık sinirli bir delikanlı gelir. Koltuğunun altında dosya.

Ahmet Mithat dosyadaki *Şık* romanını okur, beğenir. Ne var ki o çelimsiz gencin, o hanım evlâdının bunca olgun bir kısa roman yazabileceğinden adamakıllı işkillidir.

Zaman zaman tepen öfkesine kapılarak, adı Hüseyin Rahmi olan genci sorguya çeker, dahası iyice azarlar: Kim yazdı bu güzel romanı, sen kimin emeğini çalıp çırpıttın?!

Genç Hüseyin Rahmi'nin gözlerinden ansızın yaşlar dökülür.

Bu kez üzülmek sırası, hikâye ve romanın ilköğretmenine gelmiştir. Artık ne yapacağını, nasıl gönül alacağını şaşırır; *Şık*'ı apar topar tefrika eder. Hüseyin Rahmi'yi de yeni romanlar kaleme getirmeye yönlendirir.

Oğluna şöyle demiş Ahmet Mithat Efendi:

“Oğlum! Yalnız bir şeyi öğrenmeli, fakat mükemmel olarak! Yahut her şeyi öğrenmeli, bittabi nâkıs (eksik) olarak! Osmanlılığımızın bugünkü haline nispetle şu iki şıktan bence ikincisi geçerlidir. Ben sana onu tavsiye ederim. Fakat bundan sonra

birincisi geçerli olacaktır. Sen de evlâdına onu tavsiye eyle!” (Orhan Okay, Ahmet Mithat’ı değerlendiren incelikli eserinde anıyor.)

Dünyanın ulaşabildiği ufkun gerisinde kalmamak arzusu, yazarımızı, büyük bir öğrenme ve öğrendiğini iletme, paylaşma çabasına sürüklemiştir. *Ekonomi Politik* bile kaleme alır.

Evet, hepsi biraz eksik, “nâkıs” çalışmalardır. Öte yandan, Efendi, Hüseyin Rahmi’nin ‘*artı*’ya yol alacağının da bilincindedir.

Namık Kemal kocakarı masalı dediği geleneksel anlatıdan tedirginlik duyuyordu. Gelgelelim *İntibah*’ın başlangıcındaki Çamlıca tasviri geleneksel şiirin derin izleriyle donanmıştı ve pek de etkileyici değildi.

İntibah’ın ilk sayfalarıyla *Araba Sevdası*’nın Çamlıca’sını yan yana okuyun; Recaizade Mahmut Ekrem’in ‘roman sanatı’nı nasıl kısıvrak yakaladığına tanıklık edersiniz...

Ahmet Mithat Efendi kocakarı masalından tedirginlik duymamıştır. Masalı, meddah hikâyesini, ortaoyununu romancılığı ve romancılığımız için miras, gelenek kabul etmiş. Batı romanından da korkmamış. Hattâ, Batı romanından uyarlamaların yol açıcı olabileceğini ileri sürmüştü.

Onun, araştırmacılar ve edebiyat tarihçileri açısından –bence– çok yanlış anlaşılan önerilerinden biri, bu uyarlama meselesidir. *Donkişot*’u, *Montekristo*’yu Türk okurunun sevebileceği şekilde, uyarlama metinlerle okutmak isteği, hep “Osmanlılığın bugünkü haline” yol aldırma içindir.

Gerek meddah hikâyesi, gerekse Karagöz, ortaoyunu çok geçmeden Hüseyin Rahmi’de artık üslûba dönüşür, romana yedirilir, kişiselleşir. Örnekse, *Billûr Kalp*’in bazı çok güldürücü sahneleri Karagöz’ü çağırıştırır. Ama Hüseyin Rahmi’nin o kadar kişisel söylemi ve bakış açısıyla.

Aynı şekilde Batı romanı, Batı romanının teknik özellikleri, Halid Ziya’da bütünüyle yerleşmiş, özümşenmiş; Efendi’nin vaktiyle talep ettiği, önerdiği ‘uyarlama’ya da herhalde artık gerek kalmamıştır.

Eksiler birbiriyle çarpımlar oluşturarak artılara dönüşmektedir. Bir tür evrimcilik. Ama olumlu sonuçları yadsınamaz.

Ahmet Mithat Efendi’nin eksik bilgiyle yetinmek zorunda kalışı, bazan acıklı gülünç durumlara da yol açmış.

Beykoz’dayız. Vakit akşam. Yazarımızın üne ve refâha kavuştuğu son dönemleri. Efendi’nin Beykoz’da evi, çiftliği var. Küçük çapta bir ‘kapitalist’ romancı...

Bununla birlikte, sermayesini, toplumun kalkınmasında harcamaya gönülden razı. Örnekse, halkı tiyatro aracılığıyla aydınlatmak, bilgi ve sanat zevkiyle donatmak özlemi açıkça hissediliyor.

Beykoz İttihat ve Teavün (birleşme ve yardımlaşma) Cemiyeti’ni kurmuş; Ressam Muazzez Bey’in –ortaoyunu resimleriyle resim tarihimizde iz bırakmıştır– başkanlık ettiği Sahne-i Heves sanatçıları, bu gece, cemiyette *Beyimin Tiyatro Merakı* piyesini oynayacaklar.

Tiyatro yazlık. Bahçe içinde. Zaman, İkinci Meşrutiyet seneleri. Seyirciler birer ikişer geliyorlar.

Büyük aktör Behzat Butak, Ressam Muazzez'in kadrosunda o zamanlar, çok genç, çocuk denecek yaşta bir oyuncu. Behzat Butak anlatıyor...

Beyimin Tiyatro Merakı ilginç bir komedi. Eserde bir piyes provası sahnesi var. Oyuncular, rol gereği, repliklerini bir türlü ezberleyememişler. Sahneye giriş çıkışlarda ikide bir dolanmalar, çarpışmalar oluyor. Birbirini iten itene, kakan kakana.

Bu kadarla kalsa neyse. Aynı sahneler yeniden ele alınıyor, tekrarlanıyor, oyuncular arasında gürültü patırtı, kavga. Birbirinin kostümünü giymiş aktörler...

Seyirci, tiyatronun mutfağını yansıtan bir esere alışık olmadığından, enikonu şaşkınlığa uğramış. İşin içinde bityeniği arayacak kerte pişmediğinden de; aktörlerin şu hazırlıksızlıklarını, amatörliklerini kınayarak izliyor.

Tiyatronun mutfağına ilişkin o güzelim güldürücü öğeler git git anlamını yitirmiş ve *Beyimin Tiyatro Merakı*, bu, âdeta erken absürt oyun anlaşılmasından, iz bırakmadan sona ermiş.

Perde kapanıyor. Alkış filan yok.

Ahmet Mithat Efendi'yi gördünüz mü? Yeniyetme Hüseyin Rahmi'yi yalancılıkla, emek hırsızlığıyla itham eden öfkesi tepmiş, yüz göz kararık, kocaman sakalı kızgınlıktan titreyerek, elinde kalın mı kalın bastonu, kulise giriyor!

Sahne-i Heves sanatkârlarını, piyesi ezberlemekten perde açtıkları için öylesine azarlayacak ki; ti-

yatroya sevdalı, coşkun ve genç topluluk kolay kolay derdini anlatamayacak.

Ne var ki, Efendimiz, eksik bilgisinin bilincinde olan insandır. Meselenin özünü öğrendiğinde, sanatta sanatın mutfak çalışması diye bir anlatım şekli olabileceğini hemen kavrayarak yeniden perdeyi açtırmış *Müşâhedat* romancısı.

Beykozlulara kekelemelerin, şaşkımların, itişip kakışmaların, tekrarlamaların sebebini anlatmış. Kendi cehaletinden dolayı Sahne-i Heves topluluğundan özür dilemiş. Efendi de, seyirciler de karşılıklı gülmüşler.

Donup kalıyor insan. Ününün doruğunda bir romancının, üstelik ileri yaşta, bilgisizliğini örtbas etmek, yadsımak yerine, başkalarıyla paylaşmak, az önce öğrendiğini başkalarına hemen aktarmak, anlatmak çabası, günümüzün olgunluktan o kadar uzak nice tutumunun epey ötesinde, ilersinde.

Mithat Efendi, besbelli, yeniliklere ve yenilikçiliğe hiç kapalı değildi.

Ahmet Mithat Efendi'nin İnci Enginün'ün emeğiyle günümüze kazandırılmış tiyatro eserlerinde böylesi yeniliklere belki çokça rastlanmıyor.

Ama Niyazi Akı'nın bir saptayımı, Efendi'deki insanlık kaygısını gözler önüne serer:

“Geçen yüzyılın aile hayatında en büyük trajik durum hiç şüphesiz çok kadınla evlenme yüzünden meydana gelirdi. Lâkin maalesef devrin yazarları bu konuyu ele almamışlardır. Çok kadınla evlenme yüzünden kadın ve erkeğin durumunu izleyen tek eser Ahmet Mithat Efendi'nin *Eyyah*'ıdır.”

Hasan Mellah yazarının sanatı ve yaşamı enginleriyle kavrama konusundaki serüvenleri bitecek gibi değil.

Biraz geçmişe dönelim: Karşımızda, orta yaşı aşmış bir Ahmet Mithat Efendi. Namık Kemal’le, Ebuzziya Tevfik’le arkadaşlığına, padişahın hışmına uğrayıp sürgüne gönderilişine belki de uzak ve içli bir hatıra gibi bakıyor.

Sürgün sonrasında Ahmet Mithat Efendi güncel siyasetin dışında kalmıştır.

Şimdiyse, yazarın evrakı gözden geçiriliyor. Epey bir şey birikmiş, tozlanmış. Bu temizlik işlemi elbette daha önce yapılmalıydı. Ama Ahmet Mithat her gün sabahdan akşama kadar çalışmaktan, boyuna yazı yazmaktan vakit bulamamış.

Atılacak, yırtılıp yakılacak kâğıtların az ötesinde, saklanması için ayrılmış bir öbek mektup! Haydi, beylik ifadeyle betimleyelim: Titrek bir kadın yazısının kaleme aldığı ilk bakışta belli olan bir öbek mektup!

Oğlu, Ahmet Mithat’a bunların da yakılıp yakılmayacağını soruyor.

Hayır, yakılmayacaklar. Şimdilik korunacak tümü. Günün birinde okurlar ve edebiyatımız daha anlayışlı, kavrayışlı, daha yüksek bir düzeye erişirse, o zaman, yayımlanmalarında yarar var...

İşte Hakkı Tarık Us’un 1943’te küçük bir kitapta topladığı, Şair Fitnat Hanım-Ahmet Mithat Efendi mektuplaşması bunlardır. Acıklı bir macera, bir aşk demeti...

Cesur ve kural tanımaz Fıtnat Hanım'la evine, çoluğuna çocuğuna bağlı, ölçülü, dengeli Mithat Efendi yasak aşk çevresinde dolanıp durmuşlar. Sabahlara kadar yazılan mektuplar!

Yasak aşk hüsrarla bitiyor. Şu dizeler Fıtnat Hanım'ın:

*Öyle demler olur kim bu aşk gelince yâdına
Keşke ölsem de unutsam derim ben ol günleri.*

Mithat Efendi, Fıtnat Hanım'a kuralları yıkacak kadar tutkun muydu, bilmiyoruz. Mektuplar bu konuda sır vermiyor. Ne var ki, romancının aşkı korumak, incitmemek istediğini açık seçik fark ediyor, duyumsuyoruz.

Öyle anlaşılıyor ki, Ahmet Mithat Efendi, hayatta ve edebiyatta bir sağduyu temsilcisiymiş. Evrimci dünya görüşüne karşın, yazarlık çabasında hep ileriye görmeye ve anlatmaya çalışmış.

Şöyle diyebiliriz: "Anlatmak istiyorum!" ünlemleriyle hareket ediyordu.

Göçen bir imparatorlukta, göçüşün eşiğinde, anlatmak istiyordu, sanatın, kültürün, bilginin, insan ilişkilerindeki inceliklerin, yalnız bunların... uygarlığın bir cemiyeti ayakta tutabileceğini.

Anlatırken düştüğü yanılgılardan yılmıyor, yüksünmüyor, aşağılık duygusuna kapılmıyor, bilgiçlikler taslamıyordu. Hayatın, gördüğümüzle, bildiğimizle kısıtlı olmadığını ayırt ediyordu.

Edebiyat tarihçilerimizin bize yorumladığı Ahmet Mithat Efendi, âdeta ilkel bir yazardır. Gerçi çok sayıda roman, öykü kaleme getirmiştir ama, bunlardan geriye pek bir şey kalmamıştır...

1970'te Rauf Mutluay şöyle yazmış:

“Yarım yüzyıla yaklaşan yazarlık hayatında yetiştirdiği okuyucu ile birlikte yürür. Ve bir yerde, başka kaynaklardan da yararlanan okuyucuları onu geçerler.”

Mutluay, Ahmet Mithat Efendi'nin unutulduğu kanısına da varıyor. Birçok eleştirmen, edebiyat tarihçisi gibi, *Felâhî Bey'le Râkım Efendi*'nin üzerinde duruyor: “... en çok dikkati çeken, yaşadığı zamana tanık olan, gerçeğe uygun çalışması...”

Bence, Ahmet Mithat Efendi'nin bu romanı onun yazarlığını bütünüyle açımlayan bir eser değil. Gözden ırak tutulmuş başka romanları, hele bazı öyküleri, günümüzün yaklaşımıyla değerlendirildiğinde, Ahmet Mithat Efendi'nin edebiyatımıza büyük katkısı anlaşılabilecektir.

Sarah Bernhardt İstanbul'da

O dönemde İstanbul'a gelenler arasında, tiyatro tarihinin en ünlü ve en etkileyici aktrisi Sarah Bernhardt da vardır. İstanbul gerçekten bir dünya başkentidir.

Yırtıcı hayvanlara düşkünlüğü, evinde iki arslan, bir kaplan yavrusu beslediği anlatılagelmiş Sarah, imparatorluk başkentine ulaşan dedikodulara bakılırsa, Yahudi asıllı şapkacı Julie'nin kızıdır. Mâzisi pek de iç açıcı değildir.

Oyunculuk alanında tiyatromuzun öncüleri sayılabilecek Ermeni sanatkârlara göre, şapkacının kızı

ihtirası dolayısıyla Paris'i ve bütün Avrupa'yı yıllardan beri birbirine katmaktadır.

İşte, İstanbul'da da müthiş bir fırtına estirecektir.

Sarah Bernhardt, Paris'teyken, yola çıkmadan önce, saray jurnalcileri tarafından gözetlendiğini çok yakınlarına açıklar. Sultan Hamid, aktrisin kimliğini iyice saptayabilmek için, Paris'e bir iki hafiye göndermiştir.

Büyük oyuncunun beraberindeki genç erkeğin bir ihtilâlcı olup olmadığı Osmanlı hafiyelerini pek ilgilendirir. Önce bu genç araştırılır.

Delikanlı ihtilâlcı değil, sadece Sarah'ın – Sarah'tan yaşça epey küçük– sevgilisidir...

Ayşe Osmanoğlu hatıralarında, bu dedikoduları yok sayıyor; ünlü aktrisin Yıldız'a gelip oynadığını ve babası II. Abdülhamid tarafından bir nişanla ödüllendirildiğini belirtiyor. Aktris, saraydaki seyircileri çok etkilemiş.

Sarah Bernhardt, padişahın huzuruna kabul edilmekten kıvanç duyduğunu dönemin gazetelerinde özellikle dile getirmiş.

Servet-i Fünûn şairlerinden Cenab Şahabettin, Sarah'yla bir söyleşi gerçekleştirir. Onu daha önce sahnede izlemiştir.

“Sırtında bonjur biçimi tirşe kumaştan ceket, ayaklarında fiyongalı rugan iskarpinleri ve başında kenarlarından kumral saçlarının perçemleri fişkırır” fesiyle gencecik bir Cenab Şahabettin'dir karşımızdaki.

Öylesine hayrandır ki Sarah Bernhardt'a, övgü üstüne övgü yağdırır. Sahnedeki aktrisle birlikte ağlar, hıçkırır, inler, hattâ çılgın kahkahalar savurur.

Bu oyuncu, daha demin saraylarda şaşaa içinde yaşarken, şimdi dilencidir, şimdi peri kızı, bir an sonra çökkün bir yosma... Kısacası Cenab Şahabettin'in benliğini ele geçirir aktris.

Sarah Bernhardt için Abdülhak Hamid de şu dizeleri yazacaktır:

*Bilirim başkadır Sara Bernar
O Teatrı Fransez'de oynar,
Seyredenler ölüp yine dirilir.
Her ne söylese bir meseldir o.*

Turnelerine Kuzey ve Güney Amerika'yı da katmış olan Sarah Bernhardt imparatorluk başkenti İstanbul'a dört kez gelmiş. İlk gelişi 1888 tarihine rastlıyor. Aktris kırkını aşkın yaşına rağmen herkesi büyülemiş.

Beş altı yıl sonra İstanbul'a yine gelen Sarah, Verdi Tiyatrosu'nda *Kamelyalı Kadın*'ı canlandırmış. Hepsini yirmilerinde bir genç kız olan Kamelyalı Kadın ellilerindeki Sarah Bernhardt'ın yorumundan hiç de yadırganmamış.

Alphonse Mucha'nın illüstrasyonlarına geçmiş *Phédre* de aynı turne sırasında sergilenmiş.

Aktrisin Sultan Hamid tarafından kabul edilişi üçüncü İstanbul turnesine rastlıyor, 1904'te. Ayşe Osmanoglu, Yıldız Sarayı Tiyatrosu'ndaki o geceyi unutulmaz anıları arasında sayıyor.

Nihayet, 1908'de İstanbul'a son geliş...

Aziz dostum Çelik Gülersoy'un büyük hayalleri arasında, Sarah Bernhardt'ın İstanbul turnelerini yazıya dökmek, bir tür roman havası içinde edebiyatımıza armağan etmek de vardı. Belleğim beni yanıltmıyorsa, Gülersoy epey malzeme toplamıştı.

Bu tasarısından söz açarken, “İstanbul tükenmeyecek bir kaynak, bir definedir” diyordu.

Böylesi büyük hayaller de Çelik Bey’in aramızdan ayrılışıyla söndü gitti...

İstanbul’da Tiyatro

Sonradan arşivleri tarayıp mevsimin tarihini saptadım: 1956 sonbaharıymış. Cihangir’de oturuyorduk. İstanbul daha yeşertili olduğundan, sonbahar da daha kızartılı, daha sarartılıydı.

1956 sonbaharında hayatımda ilk kez ‘büyükler için’ kotarılmış bir oyun izlemek üzere İstanbul Şehir Tiyatrosu’nun Yeni Komedi bölümüne gittim. Annem, teyzem, ablam ve ben. Babam o sıralar Almanya’daydı.

Şehir Tiyatrosu’nun o zamanlar iki önemli salonu vardı: Bordo kadife perdeli ve hep ahşap gıcırıltılarıyla donanmış Tepebaşı Dram Tiyatrosu; bir de, Beyoğlu’nda, Yeni Ar Sineması’nın karşısında, Emek’e bitişik ve galiba 1950 sonrasında açılmış Yeni Komedi.

Yeni Komedi’de *George Washington Bu Evde Kalmıştı* oynuyordu. Sanırım cumartesi ya da pazara rastlayan bir matineydi. Biletler günlerce önce alınmış, tiyatroya gidebilmek tören haline sokulmuştu.

Daima şık giyinen teyzem herhalde Nazaryan iskarpinliydi. Hani şu yüksek ökçeli, sivri topuklu, kenarlarına yılan derisi bordürler geçirilmiş zeytunî iskarpinler.

Nazaryan, İstanbul'un en gözde kadın ayakkabıcılarından. Mağazasında asla hazır ayakkabı bulamazdınız. Ölçü alınır, model, deri seçilir; ondan sonra on beş yirmi gün kadar beklenirdi...

Mimarî incelik açısından, Yeni Komedi'nin –o sıralar henüz görmediğim– Tepebaşı Dram'la kıyaslanamayacak iç döşemi bana yine de büyüleyici, görkemli gelmişti:

Geniş merdivenin fuayeye kıvrıla kıvrıla indiği girişte ünlü tiyatro oyuncularının fotoğrafları asılıydı. Kimi gülümsüyor, kimi dalgın ve hülyalı, kimi trajedyen edasında. Her biri, biz ölümlülerin dünyasında pek rastlanılamayacak kişilikler fısıldıyordu.

Böylesi fotoğrafların sonsuz cazibesini kim yadsıyabilir?! Onlara bakıyordum; baktıkça, gönlümden ille aktör olmak, ölümlülerin dünyasından kurtulmak geçiyordu.

Derken kapılar açıldı, salona girdik. Tiyatro benim için daha ilk adımda bütün bir tılsım oldu. Tiyatronun bendeki asıl duygusunu bugüne dek aktaramadım.

Asıl duygusunda heyecanla endişe, sevinçle ürperti, hattâ hüznün birbirine dolaşıktı.

Gerçi daha önce çocuk oyunları seyretmiştim. Ama o cumartesinin duygusu, coşkusu bambaşkaydı.

Yazık ki sinemamız bu sahneleri gereksinmiyor. Yoksa, benim o ilk matinem, Fellini'nin hatırladıkları kadar etkileyicidir, hiç alçakgönüllülük göstermeyeceğim.

Salonu alaca ışıklarıyla hatırlıyorum. Sessiz... Hayır, tam sessizlik değil. Fısıldaşarak konuşmaların

var ettiği bir uğultu, kısık uğultu. Seyirciler, tiyatro denen büyük sanatla karşı karşıya olduklarının bilin- cindeymişler demek ki...

Biri dore, ötekisi gök mavisi kadife, iki perdesiyle Yeni Komedi'nin sahnesi beni hemen etkilemişti.

George Washington Bu Evde Kalmıştı'dan hatırladıklarına gelince; balkonlu bir dekor kalmış aklımda, o balkon hiç silinmez. Çünkü bildik evlerin balkonundan enikonu farklıdır: Yapaylığında hayat üstü bir anlam gizlenip kalmıştır sanki.

Sonra oyuncular beliriyor. Meselâ papyonlu Reşit Baran'la  i ekli emprime elbise kuşanmış Bedia Muvahhit. Çok genç Alev Gürzap. Berjer koltukta uyuklayan o adam Behzat Butak olabilir mi?

Engin G rmen'in cilt cilt *Şehir Tiyatrosu Dergisi* koleksiyonu var. Eşsiz bir koleksiyon. *George Washington Bu Evde Kalmıştı*'nın emek verenlerini oradan bulup bu yazıya aktarmak mümkün de, emeklerinin seyircideki uçsuz bucaksız etkisini nasıl kaleme getirebilirim ki...

İşte ışıklar karardı. Salon artık alaca aydınlık bile değil. Oyun başlıyor! Sahnede bambaşka ışıklar!

1956-57 sezonunda izlediğim bir başka oyun, *Ben  ağırmadım* adını taşıyordu. Sonradan değişik adlarla, uyarlanarak, özel tiyatrolarda defalarca oynandı. Son yıllarda da, yazar ve eseri artık hiç anılmayarak, televizyon dizisine dönüştürüldü...

Ben  ağırmadım'da Vasfi Rıza Zobu, Gönül  lk , Nezahat Tanyeri oynuyorlar. Ölen karısının bir türlü öteki dünyaya gitmeyen ruhuyla yeni karısı arasında bocalayan adamın güldürüsü...

Babam Almanya'dan dönmüş; Vasfi Rıza'nın çok büyük bir aktör olduğunu, modern Türk tiyatrosunu kuranlar arasında sayılması gerektiğini söylüyor.

Vasfi Rıza'yı, hangi sezonsa, Cevat Fehmi Başkut'un *Paydos*'unda seyredeceğim ve o gece eve yarı hasta döneceğim. Gerçekten seyirciyi sarsan bir aktör.

Nezahat Tanyeri'nin son bir filmi var, bugünün nesline ses yöneltebilecek. Başar Sabuncu, Pınar Kür'den sinemaya aktardığı *Asılacak Kadın*'da iyi ki onunla çalıştı diye düşünüyorum.

Gönül Ülkü'ye gelince, bana sorarsanız, tiyatronuzun en alçakgönüllü primadonnasıdır. Öteki primadonnalardan farkı, birlikte oynadığı sanatçıları görmezden gelmeyiştir.

İşte, bu üç değerli oyuncu, *Ben Çağdırmadım*'a hayat vermişti.

Yine aynı sezon, artık tiyatroya sıkça götürüldüğümünden olacak, bir de Reşat Nuri Güntekin'in *Tanrıdağı Ziyafeti*'ni seyrediyoruz: Eşsiz bir diktatörya eleştirisi.

Fakat ben kavrayamıyorum. Aslında, seyircinin çoğunluğu kavrayamıyor. Perde aralarında, "Ne biçim oyun bu..." diyorlar.

Tanrıdağı Ziyafeti'ni yıllar sonra okudum. Tiyatro olarak biraz uzatılmış bir eser olabilir. Ama siyasal edebiyatımızın en önemli eserlerinden biri olduğu tartışılmaz...

Ertesi mevsim İstanbul Şehir Tiyatrosu yine zengin bir repertuvarla perde açıyor. İstanbul'da sonba-

harın güzelliklerinden biri de hiç şüphesiz tiyatro.   hrin insanı bu sanatla beslenmekten hoşnut.

Yeni Komedi’de *Ayda Bir*’i seyrediyoruz. *Ayda Bir*, adını artık hatırlayamadığım bir Fransız yazarının tersine   vrilmi   vodvili. Komedi havasında başlıyor, burukla  ıyor, son perde gözyaşları d  kt  r  yor.

Ayda Bir’in    ba  oyuncusu bugün hayatta değil... Şaziye Moral, Reşit Baran,   adıman Ay  ın. Onları o oyundaki halleriyle, sesleri, jestleri, mimikleriyle hatırlarım. O kadar ki, *Mavi Kanatlarıyla Yalmız Benim Olsaydın*’da *Ayda Bir*   detâ roman kahramanıydı.

Gelelim konusuna. *Ayda Bir*, yasak a  k hikâyesi. Yıllanmış, eskimiş bir evlilik. Orta ya  ı aşkın kocanın (Reşit Baran), her ay, yalnızca bir akşam gördüğü, ba   başa yemek yediği genç bir kadın (  adıman Ay  ın) ve platonik a  k. Orta ya  ı aşkın kadın (Şaziye Moral) bir tesadüf sonucu bu sonbahar şarkısını öğrenecek ve şarkı susacak...

Ayda Bir’i seyretmeseydim duygu dünyam muhakkak ki daha güdük kalırdı.

Seyrettiğim oyunlar belleğimde birike birike, yazma isteğini kamçılıyor. Tennessee Williams’ın *Dövme G  l*’  nde kalbi kırık bütün insanlar için bir gün yazılar yazaca  ıma kendi kendime söz veriyorum. Yıllardan 1963.

Tiyatro beni ben kılmakta.

Dövme G  l elbette Tepebaşı Dram Tiyatrosu’nda sergileniyor.

Yine bu sahnede Ionesco’nun *Kral   li  iyor*’unu seyrediyoruz. *Krallar da ölür* adıyla    vrilmi  

eser. Bir hayli de dramatikleştirilmiş. Fakat ne önemi olabilir? Hakkını yemek istemem o çabanın. Bize İonesco'yu tanıtıyordu.

Çok geçmeden *Ders'i*, *Sandalyeler'i* Kent Oyuncuları'ndan seyredeceğiz. İonesco'nun çılgın dünyasına yaraşır bir çabayla.

1960'ların İstanbul'unda tiyatro kent uygarlığına katkıda bulunan bir sanattı. Kentin insanı, tiyatro sanatına gerçekten saygı duyardı.

Resimlerde İstanbul Sokakları

Hoca Ali Rıza'nın bir tablosunu görmüştüm: Karda Üsküdar. Yüksekten betimlenmiş bu manzarada kent artık büyümüştür. Üsküdar, camileri, ahşap ve kâgir evleri, taş yapılarıyla karlar altındadır.

Bu resimde en çok dikkatimi çeken, yığma mimarî ve yolların azlığı, darlığıydı. Şehir büyümüş ama, geniş yolları âdeta gereksinmemiş.

Yirminci yüzyılın handiyse ikinci yarısına kadar, İstanbul, birkaç büyük meydanı dışında, iç içe girmiş, birbirine sokulmuş semtler şehridir.

Nitekim, aynı ressamın bir sonbahar güneşinin renge renk değerini tattıran pussuz ışıyla bezediği bir başka Üsküdar peyzajında, üç ahşap ev öylesine birbirine yapışıktır ki; resme baktıkça, bir evde yaşayanları öteki evden bütün ses ayırtılarıyla işitebileceğinizi düşünürsünüz.

Bununla birlikte, evlerden biri gülkurusu, ötekisi beyaz, üçüncüsü de cilâlı ahşap alacalarıyla kendi

ayrı dünyalarını söyler. Hem birörnek, hem farklı. Şaşırtıcıdır...

Nazmi Ziya'nın bir resmini hatırlıyorum: Eğri büğrü taşlı, yokuşumsu sokağa açılan kunt duvar ve duvardan yola sarktıkça sarkmış mor salkımlar.

Sokak kimsesizdir. İstanbul'un o sokakları genellikle تنها olurdu ve yürürken ayak sesleriniz yankırdı. Salkımlar bu akşam saatinde öylesine buğulu eflâtun mor ki, resme baktıkça baygın kokularını duyabilirsiniz.

Nazmi Ziya'daki sokağın tenhahlığı gibi; Şeker Ahmet Paşa'nın Erenköyü açıklarını belgeleyen, bugün İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'nde bulunan eseri, uçsuz bucaksız kırları, ekini kaldırılmış toprağı, bir iki ulu ağacı, bostanları, uzakta bir çiftlik evini tasvir etmektedir. Erenköyü alabildiğine ıssızdır.

İşte, Erenköyü o zamanlar bir apartman mezarlığı değil, İstanbul halkına sebze, meyve, çiftlik verimleri yetiştiren bir yörekenttir. Bu haliyle, bir bakıma, Langa'yı hatırlatmaktadır.

Nazmi Ziya'nın Langa bostanlarını ilkbaharda yansıtan iki güzel peyzajını da söylemeden geçemeyeceğim.

Yine yollara, sokaklara dönersek; Avni Lifij'in belediyenin onarım çalışmalarına ışık tutan bazı resimlerinde, Lifij'e çok yaraşan gizli bir simgecilikle, kentin sokakları 'yarın ülküsü'ne uzanır. Daha güzel, daha derli toplu bir kent için çalışanlar, emek harcayanlar...

Cumhuriyetin ilk yirmi yılında yapılmış resimlerde, Taksim Meydanı ve çevresi tertemizdir, ba-

yındır, bakımlı. Anıt'ı saran tarhlarda çiçekler göz okşar. Yoldan şapkalı, tayyörlü, rönarlı hanımlar geçmektedir. Bir iki damalı taksi, sakın trafiğin simgesi olup çıkar. Yollarda, trafikte, her şeyde gelişkin bir kentlilik okunmaktadır...

Ama daha Cihat Burak'ın Akaretler resminde, şehrin kalabalığa yenik düşeceği duyumsanabilir. Sonraki yirmi yıllar, İstanbul'un anlamını git git ezip geçecek gibidir.

Ben, Hamit Görele'nin, çoğu Büyüka'dan esinlenme, Adalar'ın yollarını, sokaklarını betimleyen resimlerini de çok severim. Yalnız Adalar'da yaşanabilecek püfür püfür bir yaz çıkar karşıma. Bir de o kadar sessizdir ki, yaprağın hışırtısını işitebilirsiniz.

Üsküdarlı Cevat'ın "Çamlıca 928-8-28"i bareli resmi, ağustos sonunda, bir iki ağaçta güz çağrışımlarıyla beliren o toprak sokağın şiirini söyleyip duruyor... Bize göre sağda yıkıldı yıkılacak bahçe duvarı...

Resimlerde kalmış bu İstanbul sokakları benim için sığınak.

Genlerimize nasıl işlemiş bir şey ki, İstanbul'un geçmiş zaman sokaklarını, orman, kır yollarını, denize inen bazı büyüleyici sokaklarını rüyalarımda gördüğüm oluyor...

Yenilik...

Gerçek sanat eserini yenilikçi tutumu, seçimi, tercihi dolayısıyla yadsımak, yadsıyabilmek olası mı?

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Türk sanatı Batı kültürlerinin benimsenmiş olduğu resimle özdeşlik kurdu. Osmanlı-Türk sanatı bir bakıma bazı yasakları kırıyordu. Dokunulmaz sanılmış kaideler silinip gitmekteydi.

Anılarda yazık ki yeterince yer almamıştır: Batılı anlamda resim yapmış ilk sanatçılarımız kim bilir ne kadar yadırgandılar.

(İlk aktörlerimizden Ahmet Fehim'in tiyatro anıları yalnız Türk kadınlarının değil, gelenek baskısının hüküm sürdüğü ortamda, Türk erkeğinin de tiyatro sevdasından çile gömleği kuşandığına pek çok sayfasında işaret ediyor...)

Malik Aksel, Mihri Müşfik Hanım'ın dönemin yetkili kişilerine başvurarak, 'kızlar' için bir güzel sanatlar okulu açılmasını talep edişini handiyse bir kahramanlık hikâyesi gibi anlatır.

Kuşkusuz öyle yaşanmıştır, bir kahramanlık hikâyesidir. Mihri Müşfik Hanım: Unutulmuş öncü!

Onun yaşamöyküsünden yola çıkarak *Ölü Bir Kelebek*'i yazdığım da coşkularla dolup taşıyordum. İlk Müslüman Türk kadın ressamın mücadelesi pek çok kişiyi, kadınları ve erkekleri, ne çok ilgilendirecek umudundaydım.

Ölü Bir Kelebek sahnelendi ama seyircinin ilgisi ni çekmedi. Kitabı yıllar yılı okur bekledi...

Mihri Müşfik'in mücadele yıllarında, bizde resim artık başka bir görüngeden konuşmaktaydı.

İlk ressamlarımız o güne kadar sürüp gelmiş bir geleneği, soyutlamayı, singelerle betimlemeyi, minyatürdeki anlayışı, halk resminin özgül çizimlerini bir anda unuttular mı? Belki bu soru yersiz.

Elbette unutmadılar. Elbette toptan bir vazgeçiş söz konusu değildi. Ama yepyeni bir anlayışa yol alınıyordu.

Malik Aksel, ilk ressamlarımızın 'yerli' olmak için fazladan özen göstermediklerini, zaten doğaçtan yerli kaldıklarını belirtir. O dönemlerle, sözgelimi İstanbul'u yansıtmış yabancı ressamlar büyük ölçüde egzotik arayışları yansıtmışlar. Türk ressamlar ise, yaşadıkları, bildikleri, duyumsadıkları hayatın kalıcı ifadesini aramışlar.

Türk ressamlar hayatımıza içten bakmışlar.

Ne var ki, döneminde, bir Hoca Ali Rıza epey tedirginlik uyandırıyor herhalde. Sanatseverler dışında, yaptığı resim, kamunun onayını kazanamıyordu.

'Yazı-resim' bile irkiltici gelmiş önceleri. Üstte 'resim' çiçekler, altta 'yazı' ibrik: Yadırganmış.

İlk ressamlarımız muhakkak ki 'cemaat'ten sayılmadılar. Oysa bugün ancak o resimlerin aracılığıyla, o resimlerin varlığı sayesinde bir dönemin renklerini, ruhunu yakalayabiliyoruz.

Gelenekçi kimliğe hiç de denk düşmeyen bir anlayışı kılavuz edinmiş Hoca Ali Rıza ya da Mihrik Müşfik, Nazmi Ziya, Namık İsmail şimdi çok yerli

renkleri, sahneleri, tasvirleriyle heyecanlandırıyorlar bizi. Oysa, yaptıkları 'iş' dolayısıyla, geçen yüzyılın başında garipsenmişlerdi.

Avni Lifij'in poşadlarını derleyen albüme bakıyorum:

Meselâ donuk bir ay ışığı çarpılmış mezar taşlarına ışıyor.

Meselâ Kanuni Sultan Süleyman'ın türbesine bahar artık çok filizî bir yeşertiyle çıkageliyor.

Arkeoloji Müzesi önünde, taş merdivenin bitişiğinde çarşafli iki genç hanım 'resim' yapıyorlar.

Lâleli'ye akşam âdeta beyaz bir alacayla iniyor.

Bu eşsiz poşadlar yalnızca birtakım anları saptamış taslaklar olarak kalmıyor; bir kentin bazı zamanlarını geleceğe armağan ediyor.

Bu yenilikçi eserlerden yoksun kalsaydık, bugünkü hayatımız daha renksiz, yavan, kimliksiz olacaktı.

Ama yirmi birinci yüzyılın Türkiye'sinde Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün resmine saldıranlar milletin vekili olabiliyor...

İstanbul Sinemalarında...

Beyoğlu'nda Lüks, Lâle, Pangaltı'da İnci, Kurtuluş'ta Yeni Atlas, 1960'ların İstanbul'unda hep yerli film oynatan sinemalardı. Şehrin başka semtlerinde de Türk filmleriyle donanmış sinemalar vardı. Ama ben en çok bu dördüne giderdim.

Şimdi Lüks'te, Yeni Atlas'ta, hele İnci'de bol bol seyrettiğim filmleri hatırlarken, Türk sinemasının

‘karakter oyuncular’ da birer ikişer gözümün önüne geliyor.

Onlara öyle denirdi: Karakter oyuncular. Her birinin emeği nasıl da ziyan olup gitti...

Nedense hemen *Küçükhanımefendi* filmleri aklıma gelir. Bu dizi filmleri o kadar sıcak, sevimli kılan, onların her birine bir ‘salon komedisi’ havası sağlayan karakter oyuncularından hangi birini saymalıyım? Şaziye Moral’ı mı, Suna Pekuysal’ı mı, Nubar Terziyan’lar, Dursune Şirin’ler...

Şaziye Moral’ı birçok filmde, ya anne ya yaşlı bir akraba ya da yaşlı bir emektar rolünde hatırlıyorum.

Türk tiyatrosunun gelmiş geçmiş en güçlü aktislerinden olan Şaziye Moral, nasıl bir kavrayışsa, tiyatrodaki hiçbir zaman hak ettiği yerde görülmemiş, sinemadaysa hiç görülmemişti. Onun, âdeta Brecht’in tiyatro anlayışına yatkın, yepyeni, taptaze bir oyunculuğu vardı. Oktay Rifat’ın güzel eseri *Kadınlar Arasında*’daki kompozisyonu hâlâ gözümün önündedir.

Bir geçit törenine çıkartmaya çalışıyorum karakter oyuncularımızı. İstanbul sinemalarında –ve elbette yurdun sinemalarında– onları kim bilir kaç kez izledik! Üç aşağı beş yukarı hep aynı kompozisyonlara, nasıl oluyordu da, her defasında yeni bir rolün tadını katıyorlardı?..

Senaryosunu yazdığım *Bir Demet Menekşe* gözümün önüne geliyor. Zeki Ökten’in yönettiği *Bir Demet Menekşe*, hele senaryoyu yazarken, beni ne çok heyecanlandırmıştı!

Bu filmde kısacık rolü Muallâ Sürer'in: Bir iki kez pencereden baktı, mahallenin genç kızı kaçta eve giriyor diye gözetledi, sonra da sezdirili, dokundurmalı bir kahve falına baktı.

Hepsi bu kadar. Ama *Bir Demet Menekşe* onun görüldüğü sahnelerle anlam kazanmıştır.

Muallâ Sürer'i anınca, Vahi Öz'ü anmamak olmaz. İkisi, yıllarca birlikte oynadılar, bir çift oluşturdular. Filmler, film öyküleri değişir, bu çift değişmezdi. Sinema tarihinde eşine pek rastlanılamayacak bir durum.

Zaten bu çift, bir zamanlar o kadar çok sevilmiş, romantik Belgin Doruk-Göksel Arsoy çifti kadar sevilmiş, benimsenmişti. Seyirci, Muallâ Sürer'le Vahi Öz beyazperdede görünür görünmez basıyordu kahkahayı.

Vahi Öz, ilk örneği taa Cemal Nadir Güler'in karikatürlerinde işlenmiş 'yeni zengin' tipinin tam karşılığıydı.

Mualla Sürer'e gelince, bir film yazıhanesindeki söyleşimizi hatırlıyorum. Sinema yaşamını büyük usta Akad'a borçlu olduğunu anlatmıştı. Hep aynı rolleri canlandırmaktan biraz bıkkındı.

Onun, başrolünü Türkân Şoray'ın oynadığı *Bir Dağ Masalı*'ndaki müfettiş-öğretmen kompozisyonu harikulâdedir. Bu göz kamaştırıcı oyun, pelikülde solup duruyor...

Memduh Ün'ün yönettiği, sinemamızın klasiklerinden *Üç Arkadaş*'ı Beyoğlu'ndaki Saray Sineması'nda seyretmiştim. Diyebilirim ki, hiçbir yabancı filmde bu kadar derin haz duymamıştım.

Çünkü o güne kadar seyrettiğim yabancı filmler, bizim hayatımıza dair doğrudan doğruya bir şey söylemiyordu. *Üç Arkadaş* ise gerçekten ‘yerli’ bir filmi.

Üç Arkadaş elbette Muhterem Nur’la Fikret Hakan’ın aşkla arkadaşlığıydı. Bununla birlikte filmin unutulmazlığında Salih Tozan’la Semih Sezerli’nin hiç mi payı yok?

Salih Tozan’a hep, eski İstanbul’un kıyı köşe semtlerine sığınmış, yoksul hayatına bir gurur sebebi gibi bakabilen o görgülü yaşlı büyüklerimizden biri gibi bakıyorum, şaşakalıyorum...

Bir dönem Türk sinemasının bir numaralı kötü adamı Ahmet Tarık Tekçe, Cihangir’de otururdu. Bir bakıma komşumuzdu.

Onu ilk kez *Ayşecik* filminde seyretmiş olmalıyım.

Ayşecik Lüks Sineması’nda gösterime girmişti. Kemalettin Tuğcu’nun romanından beyazperdeye aktarılmış. Komşumuz Melahat Hanım, biz çocukları toplamış, Lüks’e götürmüştü...

O günden sonra Ahmet Tarık Tekçe müthiş ilgi mi çekecek. Çünkü filmde *Ayşecik*’e inanılmaz kötülükler yapan bu adam, pazar günleri, küçük kızını elinden tutup Cihangir Parkı’na getiriyor. Babacan, sevecen, güleç bir insan...

Türk sinemasının ‘ikinci keman’larını unuttuğum sanılmasın. Bir türlü birinci keman olamamışlar, başrolde görünememişler, kendileri için öyküler yazılmamış. Oysa her biri toplumbilimsel anlam taşıyan kesitlerin temsilcisiydi.

Örnekse, Serpil Gül. Pek çok filmde izledim Serpil Gül'ü. Mahallenin 'ikinci' genç kızıydı. Birinci genç kızın aşkına tanıklık, sırdaşlık eder, bazan mektup taşır, bazan aşk acısından yakınan, yıkılan arkadaş birinci genç kızı teselli eder.

Peki ama, bu ikinci genç kızın hiç mi hikâyesi, macerası yoktu? O da sevemez miydi? Onun da hayalleri, özlemleri, "bir yuva kurmak" arzusu olamaz mıydı?

Gözlerinden hep şefkat ışıltısı fişkırان Serpil Gül, sinemamızda, Halid Ziya'nın öylesine duygun "Mahalleye Mevkuf" hikâyesi gibi, hep birinci genç kızlar ve onların mutlulukları için yaşadı. Sonra sinema onu bıraktı, sessizce öldü...

Rum madamdan falcıya, büyücüye, bin ayrı kompozisyonda izlediğimiz Muazzez Arçay, ömrünün son günlerini, Aliye Rona'ninkinden de acı bir yoksunluk ve unutulmuşluk içinde geçirdi. Oysa gizli bir primadonna, abartısı enikonu sanata dönüşmüş bir trajedyendi.

Necdet Tosun, Mürvet Sim, Atıf Kaptan, Ergun Köknar; kimi güldürüyor, kimi ağırbaşlılığa çağırıyor. Onları görmek için her hafta yeni bir filme gidiyoruz. Fakat aklımızda, gönlümüzde, nedense hep başoyuncular...

İşte yıllar geçtikten sonra, *Hiçbir Gece*'de orta yaş eşiğindeki bir sinema yıldızının yalnızlık serüvenini işlemeye çalışıyordum. Bir yandan yaşlanma korkusu yakasına yapışmış, bir yandan da sönen sinema ortamına tanıklık ediyor.

Bu umarsız yıldız, tek bir sahnede emektar komedyen Cevat Kurtuluş'la karşılaşacak. Cevat Kur-

tuluş kırık dökük bir diyalog silsilesi içinde, Hülya Koçyiğit’e, Yeşilçam’ın tadı tuzu kalmadığını söyleyecekti.

“Eski günler birer hayal oldu...” Böyle söylerken –önermediğim halde– ağladı Cevat Kurtuluş. Bir film sahnesi miydi, kendisinden daima gülünçlükler talep edilmiş bir aktörün sahici gözyaşları mıydı, karar veremiyordunuz.

Anmamız gereken ne kadar çok karakter oyuncusu var!

Meselâ vamp kadınlar... Bu ‘vamp’ sözcüğünün anlamını pek bilmezdik de, o, hep bol makyajlı vamp kadınların evler barklar yıkmak için yerli filmlerde göründüklerini bilirdik.

Limon kabuğu sarısı saçları, kalemle çizilmiş kahverengi kaşları, gözlerinin kuyruklu sürmesi, dudaklarının kıpkırmızı rujuyla kim bilir kaç filmde vamp kadın oluveren Muzaffer Nebioğlu, filmlerde onca ev bark yıktı da, bir kez olsun, gerçek yaşamdaki vamların dramını söyleyemedi.

Sonra Gönül Bayhan; doğrusu mağrur bir vamp-ti. Kendine özgü bir oyuncuydu. Filmin genç kızına çok acı çektirmişti. Bir gün onu televizyonda izledik: Sakat çocuğuyla birlikte bu dünyada yapayalnız kalmış... Yürek yakıcıydı.

İddiasız, Amerikan filmlerinin bire bir taklidi olmaktan uzak, teknik yetersizliğine aldırmayarak insan sıcaklığına güvenmiş Türk sineması sönüp giderken karakter oyuncularını da kaybolup gittiler.

Bence hayatımızda birer simgeydiler.

Taksim Sineması

Şimdiki Venüs Tiyatrosu –Yoksa Venüs Sahnesi mi?– bir zamanlar Taksim Sineması’ydı, benim çocukluğumda. Taksim Sineması olmadan önce de Majik Sineması’yymış.

Majik’i annemden biliyorum. Annem orada *Volga Mahkûmları*’nı seyretmiş. Sessiz filmlerden. Beyaz Ruslardan müzisyenler filme eşlik etmişler ve Beyaz Ruslar ağlıyormuş. Annemi, öyle sanıyorum ki, filminden çok, bu sahne, ağlayış etkilemiş. Yıllarca anlattı...

Cihangir’e taşındıktan sonra, 1955 İstanbul’unda Taksim Sineması’nın önünden hemen her gün geçerdik. Burada yalnızca Türk filmleri gösterime giriyordu artık.

Evimizde, toplumsal çevremizde Türk sinemasına, yerli filmciliğe pek yüz verilmezdi. Yerli yapımlar ilkel bulunuyor, özellikle küçük yaştaki seyirciler için zararlı sanılıyor, bir hayli de küçümseniyordu.

İlkokul ikinci sınıfta olmalıyım: Firuzağa İlkokulu, 2/A. Dar gelirli bir ailenin çocuğu olan arkadaşım, ballandıra ballandıra, seyrettiği filmi anlatıyor.

Arkadaşımın adını unuttum ama, filminkini hatırlıyorum: *Kara Çalı*. Nasıl hatırlamam! Taksim Sineması’nın önünden geçerken *Kara Çalı*’nın büyük bez afişini günlerden beri görmüşüm. Renkli figürlerde, ağlayan bir kadın, kızgın bakışlı adam filan. İçim gitmiş; gelgelelim *Kara Çalı*’ya götürülmeyeceğim...

Kara Çalı benim için yıllarca bir bilmece, hem de düşlere alıp götürecektir bir bilmece olarak kalacak. Sınıf arkadaşım onu seyretmiş, köy yaşamından, çekilen acılardan söz açıp durmuş. Bana gelince, *Kara Çalı*'yı ancak onun anlattıklarıyla yaşayabilirim...

Ta 1970'lerde, 1956 yapımı *Kara Çalı*'nın öyküsünü öğrenebileceğim: Senaryoyu Yaşar Kemal yazmış, filmin yönetmeni Sami Ayanoglu. Erskine Caldwell'ın *Tepelerdeki Ev* romanından esinlenilmiş.

Bu kez de *Tepelerdeki Ev*'in peşine düşeceğim. İşin tuhafı, ona da erişemeyeceğim. *Kara Çalı* bilmececiğini koruyacak...

Taksim Sineması'nın büyük bez afişleri oldum bittim gönlümü çelerdi. Beyoğlu sinemalarında seyrettiğimiz yabancı filmlerin afişlerinde, ne bileyim, bir türlü aynı gönülçelenliği, değiş yerindeyse, aynı sıcaklığı bulamazdım.

Meselâ *Beş Hasta Var*'ın afişinde Nedret Güvenç'le Muzaffer Tema birbirlerine bakıyorlar. Sadri Alışık, aşağıda köşede, onların ikisine bakıyor. Fonda, renkli, lüks, eğlenceli bir hayatın dekoru.

Beş Hasta Var'ı da göremedim. Ama romanını okudum. Etem İzzet Benice'nin bütün romanları gibi, hem kolay okunan, sürükleyici hem de toplumsal iletisi olan, hiç de yabana atılamayacak bir romandı.

Bir başka unutulmaz afiş, *Sazlı Damın Kahpesi* filmininkiydi. Muhterem Nur tek başına ağlıyor, Gönül Bayhan at üstünde görünüyor, saçları kumral ve dalga dalga bir genç adam, at üstündeki Gönül Bayhan'a yaklaşmaya çalışıyordu.

Hiçbir zaman göremediğim bu *Sazlı Damın Kahpesi*'ni, yine yıllar sonra, Agâh Özgüç'ün *Türk Filmleri Sözlüğü*'ndeki tek cümlelik konusuyla noktalayacaktım: “Mutlu bir yuvayı dağıtan yosmanın öyküsü.”

O zamanlar, Taksim Sineması'nda gösterilen birçok yerli filmin hep böylesi hikâyeleri, hep aynı hikâyeleri işlediği söylenirdi. Dahası, bu hikâyeler gerçekçi bulunmazdı. Çünkü bu hikâyelere dudak bükenler, bir alt sınıfın derin trajedilerinden habersiz kalmayı yeğlemiş küçük burjuvalardı.

Sonunda Taksim Sineması'na gidebilmişim, başıma buyrukluğumda. Tadı damağımda kalan bir filmi seyrettiğim: *Oy Farfara Farfara*. Neriman Köksal'la Orhan Günşiray başrollerde. Filmin yönetmeni Metin Erksan.

Fakat ya göremediğim filmler?.. Bunca yıl geçti, onları görememiş olmanın üzüntüsü bir türlü dinmedi. Bütün suçları Taksim Sineması'nda gösterime girmekti...

İz Bırakanlar

Şair Nigâr Hanım'ın Üzüntüsü

Geçen yüzyılın başında şaşıaalı Concordia'ya şöyle bir uğramaya ne dersiniz?

Camlı kapısı açıldıkça, sokağa dumanla karışık boğuk kadın sesleri üşüşen, hep gürültülü, hep patırtılı, keman sesleri bile biraz çatlak bu çalgılı kahve-gazino-bahçe romanlarda, anılarda epey anılmış. Concordia'da gizli bir kumar salonu da varmış.

Halid Ziya Uşaklıgil'in genç kahramanı, hayli uçarı, kişiliği enikonu karanlık Behlül, Concordia'ya devam edenler arasındadır. Sıradan bir şantözle gönül eğlendirir.

Concordia, tıpkı Lüksemburg, Kristal Palas, Central ya da Royal gibi, Beyoğlu'nun en ünlü eğlence yerlerinden biriymiş. (Yazımdaki özensizlik, dil bilinci eksikliği ta o zamanlar başlamış olmalı ki, Concordia bazan Konkordiya diye yazılıyor, Sant-

ral, Central olabiliyor... Şarkılı kahve deniyor, kafe konser, kafe şantan deniyor...)

Konkordiya'nın belli başlı şarkıcıları arasında Alman ve Fransız sanatkârlar bulunuyor. En içli aşk şarkılarını bile hoppaca söylemeyi tercih ederlermiş. Çünkü Müslüman Türk erkek müşteri öylesinden hoşlanıyor.

Aslında Türk hanımlarının Konkordiya'dan içeriye baş uzatmaları yasak! Değil ki girip, olup bitenleri seyretsinler, izlesinler. Kaçgöç saltanatını koruyor.

Ama Konkordiya'da yaşananlar, Türk kadınlarının canını epey yakmış. Şair Nigâr Hanım'ın güncesi tanık.

Bu güncenin kitap halinde yayımlanmamış olması edebiyatımız ve yayıncılığımız adına büyük bir utançtır. Broşürü andırır bir seçmeler kitapçığı 1950'lerde oğlunun gönüldenliğiyle okura kazandırılmış. Bir de, Nazan Bekiroğlu'nun özlü incelemesi var. Gelgelelim güncenin bütünü yok. Ben de bu yüzkarasını herhalde yüzüncü kere yazıyorum...

İşte, Şair Nigâr Hanım'ın eşi İhsan Bey Konkordiya salonlarında. Kulağa çalınanlara güvenilirse, İhsan Bey'in yanında genç ve çok güzel bir hanım varmış, yabancı sanatkârlardan.

İhsan Bey'in kumar düşkünlüğü de herkesçe biliniyor. Önce şarkıcı sevgiliyle aperatif alınıyor, sonra kumar oynanan ruletli salona geçiliyor.

Boğaziçi'ne dair her hatırada göz alıcı güzelliği ve şıklığıyla belirmiş Şair Nigâr Hanım, aynı günlerde, defterine şu satırları yazacaktır:

“Yarabbi! Bugünlerde çektiğim acıları anlatmak kabil midir?

Bütün hislerimi, emellerimi kendisine hasrettiğim İhsan’ın beni yeniden böyle terk edivermesi yüreğimde öyle yaralar açtı ki, acılarıyla bir anda bin kere ölüyorum sandım.

Bu çektiklerimden kendisine bahsettiğim sıradaysa, ‘Şimdiye kadar başkalarının arzusuna hizmet ettim, bundan sonra dilediğim gibi yaşayacağım’ sözleriyle mukabele etmesi, kırk yaşına varmış olmasına rağmen, o eski sefâhat âlemlerinden, içki, kadın, kumar düşkünlüklerinden hâlâ kurtulamadığını, bu yüzden başına gelen türlü belâlardan ibret almadığını açıkça gösterdi.”

Şair Nigâr Hanım’ın güncesinde İhsan Bey’e ayrılmış sayfalar –seçmelerden okuyabildiğimiz kadarıyla– hep keder doludur.

Ama yalnızca mutsuz bir evliliğin üzüntüleri mi? Bu sayfalarda dönemin panoraması gözler önüne serilir. Çöken bir imparatorluk, Birinci Dünya Savaşı’nın izdüşümleri, dost bir ailenin genç oğullarının savaşta şehit olması, git git bastıran maddî yoksunluklar, hepsi Şair Nigâr Hanım’ın üzüntüleri arasındadır.

Nigâr Hanım, *Boğaziçi Yalıları*’nda görkemli güzelliğiyle dile getirilir. Abdülhak Şinasi Hisar onu Proust’u aşan bir sahnede betimler. Akşamdır, Boğaziçi gezintisinden geri dönülür. Şair Nigâr Hanım derin gönül kırgınlığıyla yalısına girer. Onu yine bomboş bir akşam beklemektedir.

Ve Abdülhak Şinasi –henüz çocuk sayılabilecek bir yaşta– birdenbire yaşamın bütün boşanlıklarını hisseder. O kadar ki, Şair Nigâr’dan geçen üzüntüyle, yaşamı bir ‘yok oluş’ fırtınasında görür...

Anne...

Refik Ahmet Sevengil, Hüseyin Rahmi’yi kaleme getirdiği o güzel ve yitlik monografisinde, ünlü romancının hepsi de İstanbul’da yaşayan sayısız kişilerini handiyse tek tek saptar:

“Abdülhamid devrinin konak efendisi, hanımı, kalfası, dadısı, züppesi, uşağı, hizmetçisi, aşçısı, devlet düşkünü, fakir aileleri.

Meşrutiyet’ten önce ve sonra İstanbul mahallelerinde oturan imam, mütekit (emekli), kalem efendisi, tulumacı, satıcı, namuslu alüfte (düşkün kadın), sokakta oynayan çocuk.

Umumî harp yıllarında aç kalan, saman ekmeği yiyen, varını yoğunu satıp savan, sonunda sokağa dökülen İstanbullu: Kadınıyla, erkeğiyle, çoluğuyla çocuğuyla... Mütareke senelerinin Frenk esiri, Frenk mukallidi, soytarı, dejenere, parazit adamı. Her devirde Anadolu’dan İstanbul’a geçim aramaya gelen ve burada küçük işler tutan kimseler.”

Bu kişiler hayattan gözlenmiştir. Ama Hüseyin Rahmi kişisel hayatından pek söz açmaz romanlarında, öykülerinde.

Onun yaşamöyküsünde âdeta güçlkle iz süreriz:

İstanbul'un bu en değerli romancısı 1864'te doğuyor. Soy kütüğü konusunda bilgi veren kaynaklar, annesinin Ayşe Hanım olduğunu söyler. Ayşe Hanım "Safranbolu'da doğmuş safrancılar kethüdası Hacı Mehmet Efendi"nin torunuymuş.

Hüseyin Rahmi'nin babası, hünkâr yaveri Mehmet Sait Paşa. Paşa eski tarz şiirler yazıyor. Ataları arasında Kitabî Osman Efendi var. Babası Çolak Hüseyin Efendi'yse Türk-Rus savaşında kolunu kaybetmiş.

Bir de adı anılmayan, önemli bir anneanne var. Hüseyin Rahmi asıl onun gözetiminde yetişmiş.

Çünkü Ayşe Hanım, Hüseyin Rahmi çok küçük yaştaiken ölüyor. Bu ölüm, İstanbul'un o günkü yaşayışında birçok başka ölümü ve acıyı yansılıyor. Yetmişine ulaşmış romancı, çocukluğunun o acısını unutamamıştır:

"Bir gece annem, önünde iki mum yanan aynanın karşısında, belinden aşağı dökülmüş siyah saçlarını tarıyordu. Ben dizlerine sarılmış duruyordum. Bu, pek vuzuhlu hatırımdadır. Birdenbire tırağı bıraktı. Beni saçlarının siyah dalgaları arasına çekti. Yüzümü iki avcunun içine aldı. Bütün şefkatiyle yakından baktı baktı. Yanaklarından berrak damlalar yuvarlanıyordu. Böyle kucak kucağa mesut değil miydi? Niçin ağlıyordu? En hazin sesiyle 'Rahmi' dedi.

'Anneciğim...'

'Annesiz kalırsan ne yaparsın?'

Of, annesiz kalmak! Bu benim için hiçbir mânâyı ihtiva etmeyen, etmek ihtimali olmayan bir terkip-

ti. Beni annemden kim ayırabilirdi? Hangi kuvvet buna muktedirdi?

Meğerse annem, o korkunç tek bir kelimedenden ibaret soğuk ismini örtmek için lisanımızda adına uzun bir terkiplerle ‘derdi deva naâzepir’ denilen müt-hiş hastalığa tutulduğunun farkında imiş.

(...) odadan içeri girdik. O, arkasını yastıklara dayamış, yüksek döşeginde oturur gibi yapıyordu. Gözleri kapıya dikilmişti. Kalbine çekerek beni ru-huna mecz edecek gibi sabit bir nazarla bakıyordu. Ne kadar zayıflamış, ne kadar değişmişti. O annem miydi, başka bir kadın mıydı?”

Keder yüklü sahnelerden sonra, anneannenin Aksaray’da, Yakup Ağa Mahallesi’ndeki evi belirir. Anneanne, ıstırabını torunundan saklar. Orada çocuk Hüseyin Rahmi, İstanbul Türkçesinin incelik-li, incikli cıncıklı anlatımıyla tanışır. Yaşlı hanımlar boyuna konuşurlar. Deyimler, özel ifadeler birbirini kovalar.

Bir Emine Hanım ballandıra ballandıra masallar anlatır. Çocuk hep masallar dinler. Sonu mutlu bi-ten masallar yine de kalbindeki anneyi unutturmaz.

Hayatın çok acımasız olabileceğini artık fark etmiştir. Artık hayatın öteki yüzünü, acıklı olduğu ölçüde gülünç, küçük çıkarılara dayalı, riyakâr, kal-pazan yüzünü görmeye hazırlanmaktadır. Büyük eserine hazırlanmaktadır.

Sonra, yetmişinde, bir kez daha veremli annesini söylemek üzere...

Pendik'te Bir Gazino

Refik Ahmet Sevengil'in *Hüseyin Rahmi Gürpınar* adlı monografisini çok severim. Bu güzel eser 1944'te yayımlanmıştır. Gürpınar'ın ölümünden hemen sonra herhalde.

Refik Ahmet büyük romancımızı hayatı ve yazarlığı çerçevesinde dile getirir. Nice yıllar dostluk ettiği Hüseyin Rahmi birçok anıyla anılır. Hüseyin Rahmi'nin özel dünyasına ilişkin kapsamlı bilgiyi bu kitapta bulabiliriz.

Refik Ahmet, Hüseyin Rahmi'deki istihzayı ilk vurgulayanlardan. Kalemı keskindi, groteske varan bir bakış açısından toplumu eleştirdi demeye getiriyor.

Başlı başına... tek başına bir 'okul' sayılabilecek romancı, yapmacıklı duygusalıktan, melodram tutkunu edebiyattan hoşlanmazmış. O kadar ki, somut gerçekliği yazmakla yetinmez, daha da sivri dilli davranıp ille istihzaya yol almış...

İşte şimdi, Pendik'te bir deniz kıyısı gazinosundayız. O zamanlar 'sahil gazinosu' deniyor.

Cumhuriyet ilân edileli hepi topu bir yıl geçmiş. 1924'ün yaz mevsimi.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, "Şefik-i refiki müteka-id Miralay" Hulusi Bey, yakın dostları Refik Ahmet Sevengil ve eşi, hep birlikte, gazinoda tatlı söyleşili bir öğle yemeği yiyorlar.

Pendik o zaman sayfiye yöresi. Denize inen sokaklarda sıra sıra, hep iki -bilemediniz üç- katlı, ahşabı dantela gibi bezenmiş evler. Evlerin mutla-

ka arka bahçeleri var. Sonra sahile inince gazinolar başlıyor.

Masada, çirozdan lakerdaya değişik deniz mahsulleri varmış. Kolalı beyaz örtü ve vazoda bir koca demet kır papatyası.

Refik Ahmet'le Miralay Hulusi bir kadeh rakı içiyorlar. Hanımefendi birayla yetinmiş. Hüseyin Rahmi suyu bütün öteki içkilere tercih ediyor ve sahil gazinosunda olup bitenleri berrak kafayla en hurda ayrıntısına kadar izliyor.

Zaten, yine Refik Ahmet'in monografisinden öğrendiğimize göre, büyük romancı Heybeliada'daki evinden şehre pek az iner, indi mi, ille bir öyküye, bir romana esin kaynağı olacak gözlemlerin peşine düşermiş. Hüseyin Rahmi'nin o günkü merakı, kimlerin ne içtiği. Çünkü dönem, rakı, votka gibi aşırı alkollü içkilerin gazinolarda, lokantalarda yasaklanmış olduğu dönem.

Bu yüzden, Miralay'la Refik Ahmet de bir dublecik rakılarını su içer gibi yudumluyorlar. Hanımefendinin içtiği bira yasaklanmamış.

Son romanı *Deli Filozof*'ta toplum yaşamını tepeden tırnağa bir ikiye bölme, yalancılık, düzmecilik diye niteleyen romancı, bütün yasaklamalarda, yasaklamanın sonucu gıllığışlı davranışlarda âdeta bir ahlâksızlığın sergilenişini görürmüş. Gizli kapıklılığın, ahlâk adına örtbas edişlerin toplum yaşamına hiç de hayırlar uğurlar getirmeyeceği kanısındaymış.

Unutmamak gerekir ki, Hüseyin Rahmi, yerleşik değer yargılarının, adap-töre-gelenek diye bilinen

davranış biçimlerinin zamanla kemikleştiği, git git çürüdüğü, kokuştugu düşüncesindedir...

İçkinin yüksek alkollüsü yasak. Fakat artık hanımlar içkili lokantaya gidebiliyorlar. Hüseyin Rahmi bıyık altından gülüyor, her öykü avcısı gibi pusuya yatmış.

Hâlâ bahar kokulu yaz öğlesinde gazi noya arka arkaya iki çift geliyor. İki ayrı karıkoca. Ancak çarçabuk bir tanışıklık oluyor, masadan masaya söyleşi koyulaşiyor. Derken masalar birleştiriliyor.

Bundan sonra olup bitecekler, Hüseyin Rahmi'nin "Meyhanede Hanımlar" hikâyesinde anlatılacak. Tabii mekân değişecek, zaman değişecek; yazarla arkadaşları aradan çekilecekler.

"Meyhanede Hanımlar", Hüseyin Rahmi'nin en çok güldüğüm eserlerinden biridir.

Pendik'teki sahil gazinosu, "Meyhanede Hanımlar"da meyhaneci Apostol'un işlettiği yer. Apostol ve komiler, birleştirilen masalara bira yetiştiremiyorlar. Hanımlar da, beyler de lıkır lıkır bira içiyorlar.

Söylememe gerek yok: Hüseyin Rahmi tetikte!

Bahriye Hanım tumturaklı söylevine başlamış bile:

"Bugünleri gösteren Hüdâ'ya bin hamdüsena-lar!.. Kadınları kafesten azad eden Cumhuriyet'e nihayetsiz şükranlar... Oh hele Türk kadını boza içmekten kurtuldu. Ahrette kevser vaadiyle dünya-daki bütün içkileri haram ettiren bol çakşırılı sofı, kalın kafalı bütün mürtecileri etrafına topla da, Vefa'nın mırmırık dolu mermer küpleri içine dalıp çıkınız. Ayrıla, şerbetle neşesiz karnını şişiren bir

millet hiçbir vakitte şampanya ile düşünenlere yetişemez.”

Kahkahalar ve tokalaşmalar.

Apostol’un meyhanesinde güzel bir akşam. Gaz tenekelerine dikilmiş boruçiçekleri ve kahkahaçiçekleri firdolayı. Önde deniz...

Bahriye Hanım’la arkadaşı Adalet Hanım, erkeklerin yerine, garsonu sık sık çağırarak, mezeleri, biraları kim bilir kaçınıcı kez tazeletiyorlar.

Hanımlar, “ezgili makamdan aheste aheste şarkıya” girişmişler:

İç bâde güzel sev var ise akl u şuurun

Dünya var imiş ya ki yokmuş ne umurun...

Köşede âdeta saklanmış “ihtiyar ayyaş”, önüne göstermelik bira şişesini koymuş, fakat gizli gizli rakı içiyor. Bir yandan da söyleniyor, yakınıyor:

“Dam altında içilirmiş de hariçte içilmezmiş. Yan cebime koyuver bu lafları. Evvelden bir çatı altında gizlenen şeyler şimdi hep açıkta oluyor. Yavrucüğüm Niko, şimdi rakı nerede içilmiyor? Sen bana söyle...”

Gece hâlâ sıcak. Bir fırın kapağından harlayan yalazlar gibi, bu sıcak hava, deniz kıyısını bile yalayıp yutuyor.

Gündüzün içki meselesi yüzünden kaynanasıyla saç saça baş başa kavga etmiş Bahriye Hanım’da gözler epey bir süzgün, dil peltek, hareketler bira-nın verdiği gevşeklik içinde. Bütün masa, şarkıdan şarkıya geçiyorlar.

Daha doğrusu, ‘geçiyorlardı’. Çünkü birden şarkıyı kesmek zorunda kaldılar:

Apostol'un meyhanesine, geç saatte, Bahriye Hanım'ın kocası Şehri Bey'in eski nişanlısı Meliha Hanım yanında zevciyle birlikte girdi. Pek mağrur, pek kurumlu. Meliha Hanım'la eşinin ardı sıra bir arkadaş grubu.

Meliha Hanım kalabalıka arkadaşlarından biraz ayrılarak, Bahriye Hanımların masasını, bilhassa Şehri Bey'i selâmladı. Tabii Bahriye Hanım'da karşılık yok.

Yarım saat geçti geçmedi, masalardan masalara küçük çapta laf atmalar, atışmalar. O kadarla kalsa iyi! İşte Bahriye Hanım biranın merhamet nedir bilmez sarhoşluğuyla tütsülenmiş, yerinden fırladı. Elleri belinde, yalpalaya yalpalaya Meliha Hanım'ın karşısına dikildi:

“Bana bak sürtük!..”

Meliha Hanım da elbette susmayacak; Hüseyin Rahmi'nin derin istihzasıyla kaleme getirilmiş sövüşmenin sonu, tahmin edilebileceği gibi, karakolda bitecek...

“Meyhanede Hanımlar”ın sonundaki tarih, “Heybeliada, 18 Haziran 1940.”

1924 yazında, Pendik'te bir gazinodaki gözlemlerinden yola çıkan Hüseyin Rahmi, tam on altı yıl sonra yazmış. Öyle anlaşılıyor ki, *Deli Filozof*'a kadar uzanacak olumsuz eleştirel yaklaşım, Hüseyin Rahmi'ye her zaman eşlik etmiş.

İşin tuhafı, “Meyhanede Hanımlar”da, köşede gizlice rakı içen ayyaşın ağzından Türk tiyatro yazarlarına da sövgüler yağar. O günlerin tiyatro eserlerini Hüseyin Rahmi yerin dibine sokar...

Ahmet Haşim Anıları ve İstanbul

Behçet Necatigil, sözlüğünde, Ahmet Haşim'i değerlendiren yirmiye aşkın kitap olduğunu belirtir. Bu rakam bugün daha da artmış olmalı.

Öte yandan şiirinin ötesindeki Ahmet Haşim'i dile getiren eserlerin sayısı azdır. Denebilir ki, Ahmet Haşim'e ilişkin anılar, yıllar arasında yitip gitmiştir.

Hatıralar ortasındaki Ahmet Haşim'i, ilk, Abdülhak Şinasi Hisar'ın *Ahmet Haşim / Şiiri ve Hayatı* adlı kitabından okumuştum. Bu eserde Abdülhak Şinasi, sevgili arkadaşını âdeta şefkatle örtmek istiyordu.

Gerçi Yakup Kadri'nin *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*'ndan bir bölüm, çocukluğumda, *Hayat* mecmuasında tefrika edilmişti; burada "Merdiven" şairi de yer alıyordu ama, bende o zamanlar pek iz bırakmamış.

Ahmet Haşim / Şiiri ve Hayatı 1963'te, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları* ise 1969'da kitap olarak yayımlanır.

Altmışlı yıllarda Abdülhak Şinasi büsbütün unutulmamıştı; eserine tutkun kişiler yaşıyordu. Bu kişilerin çoğu Haşim'in şiirine de tutkundular. Abdülhak Şinasi'nin kitabı onları etkilemiş olmalı.

Kitap, değişik zamanlarda yazılmış yazıların 'artistik' bir sıralamayla yan yana gelişinden oluşmuştur. Abdülhak Şinasi bazan bir anı yazarı, bazan bir romancı, çoğu kez de bir şair tavrıyla kaleme getirmiştir Haşim yazılarını.

Galatasaray'daki Ahmet Haşim, daha ilk sayfada, ilk paragrafta bir hayal ülkesinden çıkagelir:

“Ahmet Haşim’in nadir olarak, bazı Bağdat hatıralarını da yâd ettiği olurdu. Orada küçücük arkadaşlarıyla Efganlı, sert çehreli, lalaların yanlarında, koşa koşa o rengârenk çinili camilerin havuzlu odalarında, hasırlar üstünde, talebeler, muallimler ve güvercinlerin karıştıkları ders odalarında en önce hüsn-i hat, sonra Kur’an cüzleri okurlarmış.”

İstanbul’un Sandık Odası’nda Ahmet Haşim’in İstanbul yazılarından söz açmıştım. İstanbul’u eleştirel bir gözle değerlendiren Haşim, çocukluğunun kenti Bağdat’tan düzyazılarında hep uzak durmuş.

Galatasaraylı Ahmet Haşim, Abdülhak Şinasi için, yalnız ilkgençlikte o kadar şiddetli duyumsanabilecek ‘edebiyat tutkusu’nun gerçek bir sırdaşı, paydaşıdır.

Aslında dönem ve atmosfer de sanat heyecanlarına, taşkınlıklarına denk bir akış gösterir:

Bazan açık pencereden, ötelerdeki başka bir mektebin dersliklerinde çalınan bir çalgının sesi işitilir. Herhalde Ortaköy olmalı; bazan bir şirket vapuru “uzun uzun gönlünü boşaltır gibi” haykırır...

‘Şirket vapuru’ sözü, günümüzün genç okurları için, biliyorum, pek bir şey ifade etmiyor. Ama uzun uzadıya açıklamak, bilgiler döktürmek de yazıların incelik çabasını enikonu zedeliyor...

Galatasaray’da başlayan dostluk, hiç değilse Abdülhak Şinasi açısından, bir ömür boyu sürmüştü. Haşim’in kırgınlıklarına, küskünlüklerine değinen, ama bunlara pek aldırmayan *Boğaziçi Mehtapları*

yazarı, Ahmet Haşim şiirine gerçekten gönül vermiştir.

Abdülhak Şinasi, arkadaşını son dönemlerde de ziyaret eder. Haşim'in erken sayılabilecek ölümünden sonra, andığım eserini bütünlemeye koyulur. Belki de yıllar boyunca bu esere bir iki satır ekler, bir cümleyi değiştirir; Haşim için edebiyata bir kitap bırakmaya çalışır.

Ahmet Haşim / Şiiri ve Hayatı'nı, Hisar'ın öteki kitabıyla, *Yahya Kemal'e Veda*'yla bir arada okumak ayrı tatlar verir. Hem Ahmet Haşim'in, hem Yahya Kemal'in şiirine bağlı Abdülhak Şinasi, bana sorarsanız, gizliden gizliye, "*Akşam, yine akşam, yine akşam*" diyen şaire daha yakındır.

1960'larda, çocukluğumda, çevremde hâlâ Haşimciler ve Yahya Kemalciler vardı. Bugün için şaşılacak bir şey ama, toplantılarda, söyleşilerde kıyasıya tartışılırdı...

Abdülhak Şinasi'nin Yahya Kemal kitabı da aşağı yukarı aynı yöntemle kotarılmıştır: Değişik zamanlarda yazılmış, dergilerde, gazetelerde yayımlanmış yazılara son şeklin verilmesi, özel bir çabayla bu yazıların sıralanışı.

Ne var ki bu yazılarda Abdülhak Şinasi belirmez, bir roman kişisi, bir anlatıcı kimliğiyle görünmez.

Haşim kitabında, geçmiş zamana daima tutkun yazar, kendi öyküsünü de söyler, yargılarında, gözlemlerinde, hatırlayışında. Ölüm döşeğindeki Haşim'i ziyaretten dönüş sahnesi bu eserde pek çok sevdiğim bir sahnedir. Örnek vermek isterim:

Vapurla karşıya geçen Abdülhak Şinasi, İstanbul'u, Sarayburnu'nun manzarasını Haşim'den şiir ve dizelerle bir an duyumsar; sonra, "dostumun ve şairimin" yüzünde gördüğü "ölümün manzarasıyla" yıkılıp kalır:

"Gözlerim kararıyordu ve o akşam guruba karşı vapurda dönerken garip bir eza hissiyle sandım ki Ahmet Haşim'in bendeki hatıralarının ve hafızamdaki nazarlarının artık içimde öldüğünü duyuyordum ve içimde ölen bu şeyler bir adem (yokluk) rüzgârına tutulmuş gibi uçarak, taşarak ve boşalarak güya rengârenk zerreler gibi bu muhite, bu sulara, bu guruba, bu manzaraya, bu havaya ve boşluğa gömülüyor, karışıyor; dağılıyor ve ben onları kaybediyorum."

Yakup Kadri Karaosmanoğlu imzalı *Ahmet Haşim* monografisi işte tam bu noktada, Haşim'in ölüm haberiyle başlar.

Yakup Kadri'nin *Ahmet Haşim* monografisi 1934'te yayımlanmış. Yeni basımı yapıldı mı, bilmiyorum.

Eserin başındaki ve sonundaki bilgilendirmeler yüreği burkar:

"Bu küçük kitaptan toplanacak para ile şaire bir mezar taşı yaptırılacaktır.

Onun için esasen mahdut miktarda basılan bu kitaba 100 kuruş gibi yüksek bir fiyat konulmuştur."

Şimdi de son sayfa:

"Bu kitabın hasılatıyla Ahmet Haşim'e bir mezar taşı yaptırılması düşünülmüştü. Fakat sonradan ha-

ber alındığına göre zavallı şaire hemşiresi tarafından mütevazı bir mezar yaptırılmıştır.

Onun için bu kitabın satışından toplanacak para, büyük sanatkârın en verimli saatlerinin geçtiği Güzel Sanatlar Akademiyası bahçesine mermer ve tunçtan bir plak konması masrafına karşılık tutulacaktır.”

Yakup Kadri’nin tanıdığı şair, şiiri dışında, asıl yaşamıyla bir ‘sokak adamı’dır. Güleçtir, neşelidir, kavgacıdır.

Benzeş bir tespit, Abdülhak Şinasi’de de göze çarpar ama; “Şairin Mahallesine ve Kahvedeki Arkadaşlarına Bağlılığı” bölümü, “Merdiven” şairinin trajik, yalnız yaşamını çözümlemeyi dener.

Yakup Kadri, sokak adamının, nasıl olup da onca ince şiiri kaleme getirdiğini sorarken; Abdülhak Şinasi, doyumsuz yaşayışın, “küfürbaz, şakacı, gürültücü, kahkahacı, heccav” görünen kişiliğin, ancak ince şiirde huzura kavuşabildiğine işaret eder.

Ahmet Haşim’in İstanbul yazılarında, şehir, birçok semtiyle karşımıza çıkar. Oysa Hisar’ın anılarındaki şair dar bir çevrede, hemen hep Kadıköyü’nde yaşamaktadır. Maddî imkânları dar, alçakgönüllü bir hayattır bu.

Yine Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*’nda, Haşim’i Boğaziçi’nde bir iki kez saptar. Gelgelelim bu Boğaziçi sahneleri hep kısa gezintilerden ibarettir.

Kendinden önceki kuşağın ve kendi kuşağından bazı yazarların Boğaziçi, Çamlıca, Büyükkada yaşantıları düşünülürse; Haşim’in bütün lükslerden uzak bir İstanbul’da var olup göçtüğü duyumsanabilir.

Yakup Kadri herkesinkine, çoğunluğunkine çok benzeyen bu yaşayıştan, İstanbul’da bir halk adamı oluştan Haşim’in hep mutluluk duyduğu kanısındadır. Hisar ise, Kadıköy’ündeki dünyasında Haşim’in gizli içe kapanışlarla sustuğunu düşünür...

Yakup Kadri’nin *Ahmet Haşim* monografisi, çizdiği portre açısından enikonu ilginç bir çalışmadır. *Kıralık Konak* romancısının saptadığı Haşim’i “O Belde” şiiriyle iç içe düşünmek hayli güç:

“Bence, tabiatta, hayatta ne kadar şiir unsuru varsa, Haşim’de de o kadar şairlik vardı. Fakat, bu unsur; hayat ve tabiatta öbür unsurlardan ne kadar daha çok değilse, Haşim’de de şairlik vasfı öbür vasıflardan o kadar çok değildi.”

Yakup Kadri, arkadaşı Ahmet Haşim’i anlatırken, hayata bağlılık ve dört elle sarılış motifi üzerinde özellikle durur. Zaten *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*’ndaki Ahmet Haşim de aynı görüngeden kaleme getirilmiştir.

“O Belde” yi “*melal*”le söylemiş kişi, gerçekte, iyi yemeği, güzel kadını, rahat kundurayı ve meraklı dedikoduları pek sevmektedir. Yaşadığı şehirde, İstanbul’da gezip tozmayı da.

Şair acımasız bir alaycıdır. Yakup Kadri’ye göre sarakaya alışlar, hemen hep olumsuz eleştiriler, küçük düşürüşler, âdeta hakaret edişe yol alır. Ne var ki, Haşim kendisine de alabildiğine acımasızdır:

“O, kendisini her dakika bunun (bir zekânın parıltıları) aydınlığında görüyordu. Bütün kusurları, bütün acayıplıkları, bütün ayıpları ve meziyetleriyle görüyordu. Bu zekâ, müziç ve çiğ bir projektör

ışığı gibi onu bir dakika rahat bırakmıyor; içerken, yerken severken, güler ve ağlarken, hattâ belki uyurken, bile bir an için sönmesini bilmiyordu.”

Hayata bağlı, hayatın nimetlerine fazla düşkün adam, “çırılçıplak bir adam”ı andırmaktadır...

Haşım, Yakup Kadri’ye bir gün şöyle diyecektir:

“Bilmezsiniz, manzara denilen şey, bana ne kadar azap veriyor: Gözümde açılmış bir yara gibi, bir yara gibi...”

Öyleyken, güzelliği şiirde yaratma çabası, herhalde bir bedeldi. Fakat *Kiralık Konak* romancısı bu bedelin üstünde pek durmuyor...

Yakup Kadri, Ahmet Haşım’ın sevmediği, “iğrendiği” kişileri de söylüyor; “türediler” diyor ve ekliyor:

“Zavallı Haşım, bir bankanın kendisine yol verilen bir memuru iken, onlar, müdiriumumiliklere kondular. Zavallı Haşım, orta mekteplerde ders vereyim diye sürüm sürüm sürünürken, onlar profesör kürsülüklerini işgal ettiler ve o, müthiş hastalığını tedavi ettirmek için kısa bir Avrupa seyahati imkânını dilenirken, ciğeri beş para etmez, sırf adale ve etten mürekkep inkılâp soyguncuları Londra’nın, Paris’in, Berlin’in en muhteşem otellerinde, en konforlu daireleri kiralyorlar ve en lüks su şehirlerinde rakıdan, şampanyadan yıpranmış böbreklerini en son, en pahalı kür usulleriyle tamire çalışıyorlardı.”

Tanpınar’ın tanıdığı Ahmet Haşım, anılarına bağlı kişidir.

Huzur romancısı onu gençlerin çıkardığı *Dergâh* dergisi dolayısıyla tanımıştır. Gerek Yahya Kemal, gerek Haşım, o günlerde iki ünlü şairdir. Bununla

birlikte *Dergâh*'a uzak durmazlar. Bu kadroya Yakup Kadri'yi de eklemek gerekir. Her üçü dergiye katkıda bulunurlar.

Tanpınar sonra şöyle anlatıyor:

“Bir fantazi adamı tanılan Haşım, Yahya Kemal’le bütün ihtilaflarına ve nihayet dargınlığına rağmen *Dergâh*’a sonuna kadar sadık kaldı. Ölümünden birkaç gün evvel bana gene ondan ve o günlerden bahsediyordu.”

Dergâh günlerinde İkbâl Kiraathanesi’nde buluşulur. Bugünkü İstanbul Erkek Lisesi’nin yakınındadır İkbâl.

Tanpınar’ın sonraki görüşmeleri, yıllar geçtikçe, hemen hep Kadıköyü’ndeki evdedir. Bir odası caddeye bakan ev enikonu küçüktür. Şair artık hastadır. Konuklarına, hattâ doktorlara hasta görünmekten hoşlanmaz.

Bununla birlikte sona yaklaşılmaktadır. Kendisini yine ziyaret eden Tanpınar’la Ahmet Kutsi Tecer’e ayrılık anında şu eşsiz dizeyi söyler:

Şairlerin en garibi öldü.

“Fakat bizi böyle üzüntü içinde göndermek istememiş olacak ki: ‘Kim imiş o ölen...’ diye alay etti.”

Yahya Kemal’in Bir Önerisi

2005 yılının eylülü de geçip gitti. Bilmiyorum, “*Günler kısaldı*” diyenler oldu mu:

Günler kısaldı. Kanlıca’nın ihtiyarları

Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları.

Şüphesiz, “Eylül Sonu”nun Kanlıca’sı çoktan bambaşka bir semt oldu. Çünkü Boğaziçi şimdi sadece edebiyatımızın bazı sayfalarında, resim sanatının bazı verimlerinde yaşıyor...

Yahya Kemal, Boğaziçi’nin Bizans zamanında olmadığını söyler. Tek tük köyler, bir iki kilise dışında burası ıssızdır. Boğaziçi, fetihten sonra kurulacak, Kavaklar’a kadar, bayındır ve yalnız kendine benzer bir belde olacaktır.

Boğaziçi, bir uçtan bir uca, göl göl gider.

Yahya Kemal, İstanbul’un semtlerinde, her biri diğerinden başka, şekil açısından çok farklı havaların hissedildiğini de söylemiş:

“Bir semtten diğerine geçerken, bir yıldızdan bir yıldıza geçmiş kadar başkalık” duyulur. “Kandilli, Anadoluhisarı, Kanlıca, Çubuklu birbirine komşu köylerdir; lâkin her birinin çerçevesi, havası, güzelliği başkadır. Birinden ötekine geçerken manzara değişir.”

Yangınlar, manzaranın değişkenliğine son vermiş.

Bugün, yeni hayatımızın yeni koşulları çerçevesinde yine “bir millî Boğaziçi yaratmak” önerisi Yahya Kemal’in. Millî Boğaziçi’nde tarihin varlığını duyumsamak, demeye getiriyor şair.

Tarihî eserleri korumak konusunda Bahriye Nazırı Cemal Paşa’ya ve Hisarlar Komisyonu’na görüşlerini açıklamış “Eylül Sonu” şairi. Yaklaşık doksan yıl sonra bu görüşleri okumak keder veriyor:

“Hisar’ı harap halinde muhafaza etmeye taraftarım. Bu harabe şimdiki halinde bırakılmalı ki, gözlerimizin alıştığı timsalinin tesirini verebilsin.

Bu şekil iki yüz seneden beri Boğaziçi'nin muhteşem manzaraları sahnesine bir hassa-i fârika olmuştur.

Ben Hisar'ın bugünkü şekillerinden hiçbirini değiştirmeyeceğim. Benim fikrime göre tamir mesaisi bu hadler dahilinde kalmalı: Yıkılmak tehlikesine maruz kalan kârgir işler her tarafından en ince bir itina ile takviye edilmeli, bu ameliyede bir zamanki inşaat usulleri gözetilmeli, bu inşaat kabilse orada bulunacak eski taşlardan vücuda getirilmeli, bulunacak olan Bizans devrinden kalma öteberi parçalar taraçalar üstüne konulmalı.”

Yahya Kemal, tarihî eserlerin eskilik, eskimişlik duygusundan bütün bütüne yalıtılmayarak korunmasını önermiştir. Ne var ki, enikonu anlamlı görüşleri ciddiye alınmamış. İstanbul'un dört bir yanında hem Bizans'ın hem Osmanlı İmparatorluğu'nun mimarî eserleri tuhaf onarımlara uğratılmış.

Yahya Kemal'in bize anlattığı Boğaziçi debdebeden, şatafattan uzak görüntüler sunar. Bu anlatış, Abdülhak Şinasi'nin görmezden geldiklerini söyler. Boğaziçi sadece bir üst tabaka uygarlığını temsil etmez. Boğaziçi'nde de emeğiyle geçinmeye çalışanları yakalarız.

Siyasî Hikâyeler'in “Râif Efendi'nin Katli” parçasını okuyun; Hisar'ın çizdiği Rumelihisarı'ndan çok farklı bir ortamla karşılaşsınız. Nahid Sırrı Örik'in *Sultan Hamid Düşerken*'deki Rumelihisarı yalıısıyla da hiç benzeşmeyen bir ortamı, Yahya Kemal, birkaç cümlede, birkaç satırda çarçabuk çizebilmiştir:

İskele Camii'nin önünde, oradaki kahvenin müdavimleri, kayıkçılar, balıkçılar...

Raif Efendi'ye gelince, "devlet mansıplarından" ayrıldıktan sonra buraya yerleşmiştir. "(...) çok kimseyle görüşmez, ekseriya namazlarını İskele Camii'nde kılar, pek تنها günlerde oradaki kahvenin önünde, ağaç altında nargile ve kahve içer ve yalnız o kadayımcı görünürdü."

"Hisar'ı harap halinde muhafazaya taraftarım" sözü, herhalde, Boğaziçi'ndeki şatafattan uzak yaşamayı da kollamak, hatırlatmak istiyordu...

Parkotel'deki Yalnız Adam

Yahya Kemal herkes için, kendisini hiç okumamış olanlar için bile 'İstanbul şairi'dir; İstanbul'un şiirini yazmıştır.

Şair, İstanbul üzerine düşüncesini dile getirdiği eseri *Aziz İstanbul*'da, Bizans'ın başkentinden yola çıkar ve zaman içinde ilerler. Bu eserde tarihî İstanbul konuşur.

İstanbul, fethedildiği günlerde, "çok harap" bir şehirdir. 1204'te Latinlerce zapt edilmiş kent hınçla yakılmış, yıkılmıştır.

Bu olaydan iki yüz kırk dokuz yıl sonra İstanbul'a giren Türkler hepi topu bir viraneyle yüz yüze gelirler. Yahya Kemal tasvir ediyor:

"Yanmış ve yıkılmış semtler devletin ve halkın fakirliği yüzünden öyle hâlî (sahipsiz) bırakılmışlardı. Soyulmuş kiliseler çıplak bir halde bulunuyorlardı.

Hattâ yeni cûlus eden kayserlerin, yahut yeni seçilen patriklerin şerefine Ayasofya’da yapılan âyinlerde mantoları ve taşları mücevherden görünmez olması Bizans ananesince zaruri imiş, halbuki hazineler tamtakır kaldığından bu manto ve taşlara çarşıdan toplatılmış harciâlem sahte mücevherler takılmış.

İşte, Türklerin zapt ettiği payitaht bu haldeydi.”

Yahya Kemal, Osmanlı İmparatorluğu boyunca, İstanbul’un millî hayatı yansıtacak, yaratıcı güçle kaynaşmış bir şehre dönüştüğü kanısındadır.

Osmanlı Türkleri, kenti sur içine hapsetmek yerine, geniş bir çerçeveye açmışlar. Sözelimi, Boğaziçi, iki yakada, köy köy, Kavaklar’dan Marmara’ya kadar yalı mimarîsiyle bezenmiştir.

Boğaziçi’nin ilk duraklarından Üsküdar, Bizans’ta sınırlı bir kasabayken, camileri ve saraylarıyla İstanbul yakasının bir benzeri olup çıkmıştır.

Mucizenin başlıca temsilcisi Mimar Sinan’dır.

“Millî mimarînin feyzan (taşkınlık) halinde bulunduğu o asırda Sinan’ın uzun sürmüş olan ömrüne sığmayacak kadar eseri görülüyor.

Yalnız İstanbul’u, her tarafından, selatin camileri, vezir camileri, mescitler, medreseler, türbeler, imaretler, düğüşşifalar, kervansaraylar, hanlar, hamamlar, sebiller, mekteplerle donatmıştı; yaptığı sarayların adedi ise kırk iki idi.”

İstanbul’da millî mimarînin bayındır durumu, Yahya Kemal’in saptayımına göre, on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında son bulur. O dönemden sonra “üslûp şuursuzluğu” başlayacak ve hüküm sürecektir.

Şair, Kapalıçarşı girişinde bugün bizi hâlâ etkileyen Nuruosmaniye Camii için, “üslûpta millî şuur-suzluğun” bir örneği der.

Bununla birlikte birtakım son parıltılar da söz konusudur:

“Rokoko üslûp denilince inkıraz (çöküş) zevki deyip, kötü görmek de yanlışdır. Bu her millet için zevkin mukadder bir merhalesidir. Rokoko üslûp müstakil bir çığırdır denilebilir. Türk rokokosu da latif eserler vermiştir.”

Türk rokokosunun incelikli eserlerini Yahya Kemal anmamış.

Yine *Aziz İstanbul*’dan iz sürersek, İstanbul’u yeryüzünün benzersiz kentlerinden yapan özelliği, semtlerinin kendine özgü güzelliği ve birbirinden bütün bütüne farklılığıdır.

Yahya Kemal bu özellik üzerinde ısrarla durmuştur. Semtten semte bütün peyzajın değiştiği kanısındadır. Sözelimi Boğaziçi, her köyünde ayrı bir peyzaja bürünür; bir köyden ötekine âdeta her şey değişmiştir.

Yine Moda, Erenköyü, birbirine yakın bu semtlerde hep yeni yeni dünyalar karşımıza çıkar. İstanbul’u özelliksizleştirecek tehlikelerin başında ‘birörneklik’ gelmektedir.

İstanbul’u çok sevdiklerini ileri süren kimi kişilerce gerçekleştirilmiş sözümona bayındırlık eylemleri, Yahya Kemal’i, âdeta bir önseziyle, yıllar önce korkutmuş olmalı.

Gökdelenli İstanbul’u asla gözünün önüne getirmeksizin, İstanbul’un nerelere sürüklenebileceğini, hangi konuma geleceğini endişeyle söylüyor:

“Çok geniş sahalarda bina edilmiş, geniş cad-
delerle çevrilmiş, mamuriyetin (bayındırlığın) son
derecesine numune olan son asrın şehirlerinde hen-
desenin (geometrinin) yeknesaklığı, hiç şaşmayan
düzlük, her tarafın birbirine benzeyişi, ruhu ne ka-
dar sıkı; tarih yok, manevî hava yok, yalnız hen-
desenin baskısı vardır; fennin, rahatı ve sıhhati kol-
layarak, mimarîde yarattığı bu mükemmeliyete bir
müddet taraftar olanlarda bile usanç peyda olmuş,
tenevvüe (çeşitliliğe) ihtiyaç hisleri belirmiştir.”

Kaldığı, İstanbul’un gökdelenli yeni mimarîsinde,
geometrik yetkinliğe de ulaşamamıştır.

Aziz İstanbul’u tarih içinde yaşayan Yahya Ke-
mal, ‘ulusal bilinç’ten alımladığını, ilginç, etkileyici
bir geniş görüşlülüğe, uçsuz bucaksız bir perspek-
tife açar:

“Millî şuura ermiş bir insana göre muhafazakârlık,
liberallik ve daha ileri fikirler arasında fark azdır.”

Oysa daha kendi döneminde, yaşadığı günlerde,
söz konusu perspektifin ‘politika’da karşılık bulama-
yacağını da bilmektedir.

Çok sevdiği İstanbul, daha o zamanlar, yoksul-
luk görünümleri sunmaya başlamıştır. Betimlediği
yıkık yıprak bir şehirdir: Sanki yeniden Bizans’ın
çökkün başkentine geri dönülmektedir.

Boğaz’ın sırtlarında “yabanî kuşlar” gibi yaşayan
göçmenler görür. Halk ısınabilmek uğruna yalı yan-
gınları çıkarır. Yaşamak ateş pahası olmuştur.

Tarihî eserlerin korunmasına devlet beş kuruş
ayırmas. Mimarî geleneklerimiz iktisadî çırpınısla-
rımıza kurban edilmeye mahkûm gibidir. Şehir, bir

yanda yoksul ve dūřkūn, bir yanda zengin ve alabil-
diğine zevksiz...

Aziz İstanbul, bu kente övgüler içerdiiği gibi, bu
kentin son durumu karşısındaki endişesini de söyle-
yip durur.

Hepsi yiter. İstanbul yiter.

“Tatlı bir yaz başı ikindisi”, şairi, Parkotel’in 165
numaralı odasında ziyaret eden Sermet Sami Uysal
handiyse bir göçebe hayatıyla karşılaşır. şair göçebe
gibi yaşamayı yeğlemektedir.

Otel odası dağınık, dersiz topsuzdur. Gömme
dolabın hemen yanında üst üste konulmuş bavullar
göze çarpar. Bavulların tepesinde kitaplar, gazeteler
ve boş pasta kutuları.

şairin karyolası odasının ortasındadır. Yahya Ke-
mal hep karyolada oturur.

Ufak bir sehpa da gelişigüzel duran Birinci sigar-
ası paketleri, kibrit kutuları, paslı çakı, kalemler,
cep saati. Tam bir savruluş içinde.

Telefonun az berisinde dolu ve boş maden suyu
şişeleri, reçeteler, ilaçlar... Tuvalet masasında bir
dolu küçük makas, kolonya şişeleri, fırçalar...

şurda bir radyo... şurda Yahya Kemal’in eski bir
fotoğrafı...

Yaman bir yalnızlık!

Gönül verdiği şehrin üslûpsuz bir ‘düzenleme’ye
kurban gittiğini adım adım izleyen insanın yapa-
bileceği hiçbir şey kalmamıştır. Geçmişi kazıya-
cak olan üç beş kişinin okuyacağı, emek işi üç beş
yazı...

Demokrat Parti iktidarının ‘istimlak’leri konusunda Yahya Kemal susar. Belki her konuda susmaya başlamıştır artık. Belki ölümü özlemektedir:

*Ölmek değildir ömrümüzün en feci işi
Müşkül budur ki ölmeden evvel öliir kişi...*

Mahmut Yesari

İstanbul’un alçakgönüllü yazarlarından biri de Mahmut Yesari’dir. Romanlarında, öykülerinde İstanbul hâlâ can çekiyor...

Bugünün okurları, Mahmut Yesari’yi tanıyorlar mı? Tanıyanlar, ne ölçüde, ne birikimde tanıyorlar? Mahmut Yesari de, söylemeye gerek yok, edebiyatımızın unutulmuş emekçilerinden.

5 Mayıs 1895’te İstanbul’da doğmuş. 16 Ağustos 1945’te aynı kentte ölmüş. Çanakkale Savaşı’na katılmış. Dönüşte yazı hayatına atılıyor; ölünceye kadar kalemle geçinebilme tasası çekecek. Bir ara Cahit Uçuk’la evlenmiş.

Necatigil, sözlüğünde şu cümleye yer verir: “Otuz yılı aşkın sürekli çalışması sonunda, Yakacık Sanatoryumu’nda veremden öldü.”

Çamlıca’da gömülüymüş. Mezarı duruyor mu? Mezarını arayıp soran var mı?

Mahmut Yesari başlangıçta mizah yazıları yazmış, karikatürler çizmiş. Bunları ne okudum ne gördüm. Günün birinde karikatürleri belki derlenir.

Romanlarından *Su Sinekleri*’ni okumuştum, ilk. *Su Sinekleri*’nin kahramanı genç kızlar, içlerinden

birinin orta yaşlı annesi, sinemaya öylesine kapılıyorlar, öylesine inanıyorlardı ki, Hollywood yapımı filmlerdeki serüvenleri İstanbul'da yaşamaya kalkıyorlar, yıkımdan yıkıma, uçurumdan uçuruma sürükleniyorlardı.

1930'larda sinema hem çok etkilemiş Türk toplumunu hem de ahlâk bozacak diye sinema sanatından epey korkulmuş...

Çok geçmeden *Pervin Ablâ*'yı bulmuştum. Bu roman ilk kez 1927'de basılmış. İstanbul'un yarı kentsoylu, yarı bohem çevreleri anlatılıyordu. Pervin Ablâ içli bir kızdı. Mahmut Yesari, yer yer, incelikli ruh çözümlemeleri kaleme getirmişti.

Sevda İhtikârı çalışma hayatına atılmış genç kızlarla delikanlıların –yıl 1934– yeni düzen toplumunda birbirlerini tanıma fırsatlarına eğilir. Dokuz yıl sonra yazılmış *Sağanak Altında*, kadın-erkek ilişkisinin problemleri yönlerini tahlil ederek, roman okuruna kişisel sorunları için çözümler, yanıtlar arar.

Nihat Sami Banarlı, Mahmut Yesari romanlarındaki özelliği şöyle yorumluyor: “Umumiyetle aşk maceraları, kadın-erkek yakınlaşmaları etrafında yazılan bu romanlarda hissî ve romantik sahnelerden ziyade, renk değiştirmekte olan bir cemiyetin hayatını karikatürize eden, meraklı ve realist özellikler vardır.”

Edebiyat tarihlerimiz Mahmut Yesari'yi yalnızca *Çulluk* romanıyla anıyor. *Çulluk* fabrika çevrelerini, ikinci bölümünde de köy çevrelerini ustaca betimler. Fabrika, o günkü romanda, bir roman mekânı olarak neredeyse hiç işlenmemiştir.

Çulluk'u hayli geç okuyabildim, Sabri Koz'un emeği sayesinde. Çünkü *Çulluk* Latin harflerine çevrilmemişti. "Tütün fabrikasının lokantası" sahnesi gerçekten etkileyiciydi: "Burası kirli çıplak duvarlı, büyük bir oda idi. Döşeme tahtaları yağ lekeleriyle yer yer parlıyordu. İki yanlara, üzerleri çinko kaplı, uzun müstatil (dikdörtgen) masalar..." Sürüp gider. Yürek yakıcıdır.

Ama benim en sevdiğim Mahmut Yesari kitabı *Yakacık Mektupları*'dır. Verem edebiyatımızın belki en acı, en realist eseri.

Öyküler, gözlemler, izlenimler çerçevesinde o zamanki pastoral Yakacık ve hüznü, iç işleyici Yakacık Sanatoryumu...

Yakacık Mektupları'nı okuduğumda, artık kendimi yazardan sayıyor, sık sık Memet Fuat'ın *Yeni Dergi*'sine, Cemal Süreya'nın *Papirüs*'üne gidiyordum.

Yakacık Mektupları'ndaki "Akşam Garipliği" öyküsünden çok etkilendiğimi Cemal Süreya'ya söylemiştim. Okumamıştı. Ama bir sonraki buluşmamızda, "Edebiyatımızın antolojilere, güldestelere ihtiyacı var. Bir gün, bir hikâye antolojisi yapın, 'Akşam Garipliği'ni unutmayın" demişti.

Geçen cumartesi, "Akşam Garipliği"ni yeniden okudum, boğucu ağustos akşamında. Bilmiyorum neden, yaşlılık mı, epey ağladım...

“Fitne Fücür”un Dedikoduları

Acıları, tasaları bir yana bırakıp, dilerseniz bir pastaneye girelim. Cebinizdeki üç beş liraya güveniyorsanız, kolaylıkla içeriye süzülebilirsiniz.

Ünlü Tombul Teyze’nin yaratıcısı karikatürist Ramiz, 1947’de *Salon* dergisini çıkarmıştır. Pastaneler, derginin sararık sayfalarında:

Efendim, Lebon, 1810’da kurulduğu yerden tam karşıya taşınmakla biraz babayani bir ifade edinmiş, şirin bir mahalle kahvesine benzemeye koyulmuş. Bir zamanlar dedelerimizin ve Levantenlerin devam ettiği ilk Lebon daha şık, daha aristokratmış.

Lebon’u bohem havaya sokan, doğrudan doğruya, sanatçıların varlığı. Sık sık uğruyorlar Lebon’a.

Sözgelimi, bir dönemin rakipsiz afiş ressamı İhap Hulusi Bey –Kulüp rakısının etiketi de ona aittir–, sıkıntılı bir yaradılışı olduğundan boyuna masa değiştiriyor.

Yahya Kemal’i Lebon’da pek ender görürsünüz.

Buna karşılık Orhon Murat Arıburnu pastanenin müdavimleri arasındadır ve burada sarışın bir kadının gözyaşlarını silmiştir. Şimdiyse, bir esmer güzelin gülümseyişlerini keyifle seyretmekte.

İki ressamımız, Cemal Tollu’yla Nurullah Berk yine derin sanat tartışmalarına daldılar. Fazıl Ahmet Aykaç, bu nükte şairi, ileri yaşına rağmen gençliğini hâlâ koruyor.

İstanbul’un en ünlü terzisi Nedret, Lebon’a bir keklik çevikliğiyle girmekte ve her seferinde daha önceden gelmiş arkadaşlarına katılmakta.

Bayan Nedret, Gelincik sigarası içer, çayını ille cam bardakta “alır”.

Güzelliği hâlâ dilleri ve gönülleri yoran bir meçhul bayan ise, yeni yeni şapkaları, değişik kürkleriyle uğramaktadır Lebon’a. Elbiseleri çok dekoltedir. O kadar ki, iskemlesini masaya çekerken “kalbini görebilirsiniz”. Parmaklarındaki yüzüklerin iri taşları beş altı ailenin birkaç yıllık ihtiyaç listesini giderecek kıymettedir.

Bu hanıma Burhan Felek bile her nedense çekingen yaklaşır; hanım Lebon’dayken Burhan Felek sırtını dönük oturamaz...

Salon dergisi yazarı Fitne Fücur’un Lebon takdiminden bir sayfa boyu yol aldık ki, karşımıza Benli Belkis ıktı. Yüksek sosyete hayatında büyük şöhreti olan Benli Belkis yazın Fransa’ya gitmiş ve orada lavanta kralının oğluyla evlenmiştir.

Belkis, Cannes kentinden *Salon* okurlarına mektup göndermeyi de tabii ihmal etmemiş:

“Ben hazıranda Paris’ten Monte Carlo’ya geldim. İki haftayı orada geçirdikten sonra şimdi Cannes’dayım.

Kocam hafta sonu tatillerini benimle beraber geçirmeye geliyor. Zira Paris’teki işlerini henüz bitirmedi. Bana çok aşık. Her gün hem aşk mektubu yazıyor hem telefon ediyor.

(...) Fransa çok güzel. Yalnız bir kusuru var: O da geldim geleli her gün yapılan grevler. Fabrikalar, amaşırcılar, emekçiler, şimendiferler, taksiler, elektrik kumpanyası, polisler, şimdi de sıra bankacılar geldi.”

Belkis'in spor arabası önünde çekilmiş, başı eşarplı, vücudu mayolu eksantrik resmi de bu satırların hemen altında.

O zamanların İstanbul'unda böylesi şiddetli grevlere falan rastlanmıyor. Sadece bazı hanımlar, *Salon* dergisini alıp, Benli Belkis'in gıpta edilecek hayatını okuyorlar, iç geçiriyorlar.

Fakat yalnız Bayan Belkis'in hayatı mı şaşaalı?

İşte, Taksim Pavyonu'ndan içeriye giren Müzeyyen Senar, Paris'ten birkaç gün önce dönmüştür. Fitne Fücur bu kez de onu gözetliyor.

Moda başkentinden dönen Müzeyyen Senar, bu akşam İngiliz *Vogue*'unun kapağından fırlamış gibidir. Ta bileklerine kadar uzun siyah bir elbise giymiş. Omuzlar son moda: Dar ve vatkasız.

Müzeyyen Hanım bütün gece başında mor tüylü bir şapkayla oturacak, kendi grubu içinde çok eğlenecek, birbirinden şakrak kahkahalar atacaktır...

Madam Tamara da –Acaba kimdi?– şapkalı bayanlardan. O da bütün gece geniş kenarlı, kartal yuvasını andırır şapkasını başından çıkarmadı.

Bir ara kapıda Hamiyet Yüceses belirir. Müzeyyen Hanım'ı görünce yüzü şöyle bir bulutlanır. Hamiyet Hanım “pötigri” kürklüdür. Onun şapkası payetlerle bezenmiştir.

Yanında Selahattin Pınar vardır. Yer bulamadıkları için dönerler.

Taksim Pavyonu'ndaki İspanyol dansözün gösterisi pek öyle iç açıcı değil. Bir defa tekdüze figürlerle yetiniyor. Hareketleri, dansı oynak ve ateşli değil. Sonuçta, alkış yerine gülücüklerle yetinmek zorunda kalıyor.

Oysa Park Oteli Paviyonu'nda müzik bir harika. Üstelik, caz modasına uymamakta diretmiş. Davul yok, madenî sesler çıkaran borular yok. Küçük bir Amerikan piyanosu ve çalgıdan daha cüsseli piyanist Eddi, mekâna tatlı ahenkler katıyorlar.

Eddi eski Viyana havalarına sadık kalmıştır. Dans meraklıları da çok geçmeden bu havalara ayak uyduruyorlar.

Şimdi bir ayraç açıp, İstanbul'un sosyetik lokallerini ayağı yanık kedi gibi her gece dolaşmak zorundaki muhabirimiz Fitne Fücür'un kim olduğunu söyleyeyim:

O, Adalet Cimcoz'un ta kendisidir. Dedikodu yazarlığı tarihçemizde üslûp sahibi tek imzadır üstelik. Şu iğneleyici anlatımı kaç kişi kaleme getirebilir:

“Burada Çingene kahvelerinin samimi atmosferi teneffüs ediliyor. Tabî bu hali laubali bulup dudak bükenler de yok değil. Bilfârz Bn. M. yeşil velur şifon döpiyesini süsleyen erminlerle kendini bu paviyondan ziyade kral salonlarına yakıştırdığından olacak, bu hep bir ağızdan coşmayı (Eddi'nin şarkılarına eşlik edilmekte) çok hafiflik saydı.”

Bayan M. bu kadarla yetinmiyor; yakası beyaz karanfilli kavalyesine dönüp, “Burası ne kadar vulger!” diyor.

Fitne Fücür'un yaman istihzası gecikmeyecek: “Neden bilmem, böyle yerlere gidilince illaki kurulmuş bebek gibi oturmayı kibarlık sayarlar, sonra da eğlendiklerine kanidirler.”

Fitne Fücür'un yazılarından iz sürdükçe, İstanbul'da eğlence ortamının bir gösterişten, yap-

macıklı davranışlardan ibaret kaldığını öğreniriz. Özellikle hanımlar, giyim kuşamlarını birbirlerine göstermek için yarışır. Beyler, nerelerden kazandıkları meçhul paraları bu hanımlara giysileri için, incik boncukları için su gibi akıtırlar...

Şu fotoğraftaki şenlikli yılbaşı gecesi, eski Hollywood filmlerini çağrıştırıyor ama, yılbaşı gecelerini siz bir de Fitne Fücür'dan dinleyin:

“Kadınlarımız yeni seneye yarı çıplak girdiler. Bu yeni moda bizim tombul, mülahham bayanlarımızın hepsine yakışmamış.

Bir tramvay kalabalığı arz eden lokallerde dans ederken açık sırtlara değen eliniz nemleniyor. Bandit, Je Reviens ve bunlara mümasil ağır kokular sabaha doğru yerini nev'i şahsına münhasır 'femme' kokularına bırakıyordu.

Yılbaşı gecesinden aklımda kalan sadece koku ve et oldu.”

İstanbul'da belli bir zümrenin yaşayışını, geçmiş günlerdeki dünyasını algılamak isteyenler için Fitne Fücür'u yazıları enikonu zengin bir kaynak. Ben çok yararlandım.

Behçet Necatigil'in Evi

İstanbul'un anıları arasında Behçet Necatigil'in evini de hatırlıyorum.

Yaşamıyla şiiri, sanatı karşılıklı oluşturmayan bir şairdi Behçet Necatigil. Olgunluk şiirlerinden “Eski Sokak”ta, “*küçük ahşap bir dizi*” evlerden söz açar.

Şair on yıl önce oturmuştur orada. Sonra apartman, caddeler ve eski sokağını düşünmek:

Sizdendik, yalnız biraz okumuş.

Birer ikişer çıkagelir, on yıl önce orada, eski sokakta yaşayanlar. Bir kadın ağlar, bir erkeğin bağırdığı işitilir. Şairin öksürük sesine, hiç dinmeyen ve mutlaka hasta bir insanınki eşlik eder, evler ötesinden.

Çocukların oyun gürültülerinde bile, yüreği burkan bir hüüzün, cziklik gizlidir.

Bir başka, silik, sönük komşunun sabahlara kadar bitmez makinede dikişi. Bir tanıdık söylemiştir: Yalnız kadının bakmak zorunda olduğu üç yavrusu vardır...

Şair, bütün bu kırık kişilere el uzatmak ister, ama onların gururundan çekinmektedir. Sonra kuru kuruya yardım neyi değiştirecek ki... Geriye utanç, tedirginlik kalır:

Bilinmedi, ne çare, sizdendik,

Yalnız daha iyi yaşamaya özlemlî

Şimdi aynı uzaklık, aynı utanç,

Dişündükçe o sokağı, o evleri.

Oysa Behçet Necatigil'in yeni sokağı da, eskisi gibi, eskisi kadar alçakgönüllüydü. Birçok kez gitmiştim. Otuz yıl boyunca öğretmenlik görevlerini sürdürmüş, emekli olmuş bir karıkocanın eviydi burası. Beşiktaş'ta, orta halli bir apartmanın dördüncü katı.

Kapıdan girince, küçük salon, küçük yemek odası. Karşı duvarda, kurutulduktan sonra yine rengârenk boyanmış çiçeklerle bezeli bir eski yazı, siyah kadifeye sırmayla işlenmiş, çerçeve içinde. Onu o kadar çok severdim ki, gözlerimi alamazdım...

Eskilerden kalma bir piyano...

Piyanoyu herhalde kimse çalmazdı.

Duvarlar tümenden kaybolmuş da, boydan boya kitaplıkta şiir kitapları, öykü kitapları, romanlar, otuz yılın, kırk yılın bütün edebiyat dergileri, cilt cilt.

İç içe geçmiş şu iki küçük oda, bana çocukluğumdan, ilkgençliğimden bir şeyler söylerdi: Sanki aynı kırık, özverili hayat.

Behçet Hoca'yla tanıştığımda babam ölmüştü. Hemen bir iki yıl sonra annemin hastalığı başladı. Evimiz daha da kırılmıştı.

Necatigil, *Beyler*'de diyor ki:

Sessizliği bir evin

Telefon, kapı

Açan yoksa

Bir şeyler olmuştur:

Bir şeyler olmuştur. Bu yüzden, çocukluğumun, ilkgençliğimin ana-baba evine çok benzeyen bu evde sıtmalılı duygulara kapılırdım.

Oturma odasında bir süre yalnız kalırdım. Sonra Behçet Necatigil gelirdi. Ona sonsuz saygı duyardım.

Artık nasıl oturacağımı, ellerimi nereye koyacağımı, ne yapacağımı, kahveyi dökmeden nasıl içeceğimi, sigara yaksam ayıp olup olmayacağını bilemezdim.

Bir daha kimseden öylesine çekinmedim.

Soracaklarımı telâştan, heyecandan unutturdum. Oysa hazırlıklı gitmişimdir. Sormak, öğrenmek, tartışmak istediğim ne çok şey! Çoğu kez dilim dola-nır, sözcükler birbirine karışır...

Bana öyle gelirdi ki, farkına varmadan kullanacağım herhangi bir sözcük, bilmeden söyleyeceğim bir iki söz, Necatigil'i gücendirebilir. Zaten çoğu kez susakalırdım.

Bu evdeki sevecen sessizlik, biraz da o “Eski Sokak” şiirindeki pişmanlığa bağlanabilir. Sanki bu evde kimse yüksek sesle konuşmamış, birbirine incitici hiçbir şey söylememiştir.

Necatigil şiirine tutkun olanlar bilir, onun eserinde en ağır güceniklikler bile içte yaşanır. Daha ilk şiirlerinden başlayarak:

Kıvransam da ben, kime ne?

Her geceki gibi yine

Alıyor beni içine

Bir örümcek ağı kadar

İnce... İnce... İpince yas.

Derken bir köşeden kedi çıkar: Siyahlı beyazlı maske takmış kedi. Önce görünür, kaçacakmışçasına. Ama oyunbazdır, kanepeye fırlayıp kumaşı tırtıklar.

Elbette adı da vardı kedinin; unutmuşum...

Yemek odasından çıktınız mı, kısacık-daracık koridor, doğru yürüyün, Behçet Hoca'nın odası. Bütün şiir ve çalışma hayatının geçtiği. Bu çalışma odası, İhlamur sırtlarına bakar.

Necatigil, bu çalışma odasında bana, *Süslü Karakol Durağı* radyo oyununun gizlerini açıklamıştı.

Uzakta, yukarıda sırt ortalanmışken beliren bir yapıdır Süslü Karakol; Sultan Hamid döneminden kalmıştır. O zamanlar yarı haraptı, fakat hâlâ süslüydü.

Süslü Karakol Durağı'nda, birbirine teğet geçmiş acı dolu iki yaşamın öyküsü radyofonik seslere dönüşür. Ayrılık ve gurbet duygusu, yankılarla yansıtılır:

“İlk mısranın sözcükleri yankı halinde tekrarlanır, erir.”

“Yankı erir, uzaklaşır.”

Bu çok ince eser, şu pencereden kim bilir kaç yılın bakışını, gözlemine, izleyişini taşımaktadır. Necatigil, bir defasında, krokilerini göstermişti. Orada, durakta, az ötedeki çeşmeden ıssız gecelerde işitilen su sesini defalarca dinlemiş.

Süslü Karakol'un önündeki otobüs durağı kaldırıldı galiba. Süslü Karakol ruhsuz bir onarımdan sonra lokanta oldu. Battı çıktı lokanta... Necatigil'in oyununda uzak hayal gibi duruyor. Bizler için. Gelecek kuşaklar, radyo oyununa esin kaynağı olmuş yapıyı bilmeyecekler.

Behçet Hoca'nın odasında kitaplardan artık göz gözü görmez olur. Ama bunca kalabalıkta her şeyin yeri bellidir. Dakikasında aradığını bulurdu Necatigil.

Kitaplarını başkalarıyla paylaşırdı. Bana tanıttığı yazarları düşünüyorum şu an. Başta Kemal Bilbaşar'ın *Denizin Çağırışı* romanı. Bilbaşar'ı okumuştum okumasına, *Denizin Çağırışı*'ndan habersizdim.

Hocamız, “Çok güzel bir romandır” demişti.

Sonra Kenan Hulusi Koray, Ümran Nazif, Bekir Sıtkı Kunt...

Odasında, masasının üstündeki tahta kutuda, küçük küçük kesilmiş kâğıtlar, defter yaprakları, ince

kartonlar dururdu. *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* de, *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü* de önce bu kartonlara, kâğıtlara yazılmıştır.

Şiirler, radyo oyunları, yazılar, çeviriler, mektuplar, hepsi bu evde, bu odada nefes alıp verirdi.

Bence, Necatigil hiçbir zaman apartmana çıkmamıştı. Şiiriyle, davranışı ve tercihleriyle, hep eski, çok eski bir sokağın yüce gönüllü insanı oldu. Küçük bir ahşap evin yorgun, ezgin insanı...

Bir yandan da dört duvarı arasında uzak yolculuklara çıkardı. *Uzak Yol Kaptanı*'nda Kaptan söylüyor:

“İthaka'ya giden gemide ben de vardım. Tortuga adasında korsanlarla savaştım. Evliya Çelebi, Karadeniz'deki fırtınayı benimle birlikte atlattı. Bakmayın siz, ben şimdi...”

Evin sesleri şimdi bir radyo oyunundan yankır gibi. Ustamız Necatigil hangi edebiyat adamını anıyor?..

İstanbul'da Sahte Aristokratlar

Yıllar önceydi, bir dergide görmüştüm: “Boğaziçi Aristokratları”: Bol fotoğraflı, az yazılı bir röportaj. Yeni zamanın yepyeni “Boğaziçi Aristokratları” sıram sıram dizilmişler, yalılarında, köşklerinde, seçkin eşyaları, möbleleri önünde poz veriyorlar.

Dergi İngilizce yayımlanıyor; Türkiye'deki seçkinleri Batı'ya tanıtacak. Boğaziçi aristokratları da o çerçeve içinde, gerçekten aristokrat olduklarına

inanarak, Batı'da yüzümüzü ağartmak istiyorlardı herhalde.

Aristokratlardan bir hanım, yerlere uzanmış, sırtında görkemli bir giysi, turalı, gümüş ibriğe kollarını geçirmiş, yabana atılamayacak güzelliğini sergilemekteydi.

İbriğin kimden satın alındığını rastlantı sonucu biliyordum. Gitgide zorlaşan hayat şartları karşısında, yaşlı bir hanımefendi, Abdülhamid turalı ibriği satmak zorunda kalmıştı...

Yeni zamanın aristokratlarından bir aile ise, yalılarının bahçelerine çıkmışlar; Unkapanı'nda satılan plastik iskemlelere, bahçe koltuklarına oturmuşlar; gülümsüyorlar.

Bu pozlarıyla belki de daha halk işi eşyalara dünyalarında yer verdiklerini söylemek istiyorlar. Gelgelelim, fotoğraftaki yeni hanımefendinin kenarına vizon geçirilmiş tuhaf şalı engin bir rüküşlük olarak sırtıp duruyordu.

Alttaki yazıda hanımefendinin giyim kuşam zevki üzerinde özellikle durulmuş, terzisinin –‘Terzi’ denmiyordu tabii!– adı verilmişti.

Yine rastlantı sonucu tanıdığım bu moda yaratıcısının, işin aslı aranırsa, terzilikle en küçük bir ilintisi olmamıştı. Ne çiraklık, ne ustalık, ne öğrenim, ne zenaat çabası. Birdenbire modaevi sahibi olmuştu. O günlerin gözdesiydi.

Pek tanınmış bir işadamımız, yaldızlı, taht çağrışımlı koltuğunda oturuyordu o fotoğrafta. O unutulmaz fotoğrafta, işadamı şahane koltuğunda ve bahçe ortasında otururken, yanı başında, süslü püslü hanımı ayakta duruyor.

Hanımefendi, ola ki, ‘evin reisi erkektir’ düşün-
cesini pekiştirmek istemişti.

Fotoğrafların geçit töreni bitecek gibi değildi:

Sosyete haberlerinde sık sık yer alan karıkoca, kocaman köpeklerinin de aileden sayılmasını istemiş-
lerdi besbelli. Köpek de handiye se gülümsüyordu.

Tinere mahkûm ettiğimiz sokak çocuklarının
usul usul çoğaldığı günlerdi. Azman köpeğin gün-
de birkaç kilo ete, kemiğe doyamadığı söyleniyordu
dergideki yazıda.

Evlere şenlik görüntüler uzun süre belleğimden
çıkmadı.

Gerçi bu soy başka dergiler de yayımlanıyor gü-
nümüzde. Daha yeni zamanların pek çok soylu, seç-
kin, gözde kişisini tanıma fırsatı buluyoruz.

Ama o eski dergi ilklerdendi, bir yol açıcıydı.

“Boğaziçi Aristokratları” birçoğumuz için he-
nüz yepyeni kişilerdi. Hallerinin, tavırlarının renk-
liliği ölçüsünde, eşyalarına, evlerini döşeyişlerine
bakakalıyordum.

İç mimarlarımızın sihirli değneklerini değdirdik-
leri bu evlerde, eskiyle yeninin bir buluşması, ‘sen-
tezi’ özlenilmiş olmalıydı.

Çeşmibülbülün yanına kararmış süt güğümünü
koyarsanız, eski daha bir anlam kazanıyor. Kaçak
İtalyan malı, yepyeni, beyaz maroken koltuk takımı
yeninin inceliklerini gözlere sunuyor.

Rus semaverinden, kuru, boyalı çiçekler taşıra-
bilirsiniz.

Demin de andığım, plastik bahçe koltuklarına
bindallılar giyinmiş kuşanmış olarak oturursanız, bu
bir sentezdir, eskiyle yeni buluşuvermiştir.

Duvara Venedik aynasıyla kötünün kötüsü peyzajı, çiçekli natürmortu yan yana asmak hoşluktur.

Hattâ daha korkuncunu, karabasanlısını görmüştüm: Yaşını başını almış bir zenginin evine gitmiştik. İşadamıydı. Bugünlere alınının teriyle geldiği hep söylenir. Ayrıca sanat koruyucusu. Büyük şöminenin üstüne Nuri İyem'in Anadolu kadını portresini asmıştı: Portrede iki kadın, is yürümüş, Anadolu kadınları Arap bacı olup çıkmışlar...

Şu aristokrasinin bir kökeni var mı diye nice zamanlar düşündüm. Eskiler, görgüsüzlük, sonradan görmelik derlerdi. Acaba öyle mi?

Gözümün önündeki kökensel örnekleri görememişim. Romancı geçiniyorum, toptancı yargılarla yetinmişim. Görgüsüzlük, sonradan görmelik ama neden? Nerede, nasıl başlıyor?

Samipaşazade Sezai'nin o kadar çok sevdiğim *Sergüzeşt* romanını bir kez daha karıştırırken kökeni elimle koymuşçasına buldum.

Söz konusu aristokrasi, besbelli, Tanzimat'tan beri yerleşiklik kazanmaya başlamış, çalışmış.

Cariye Dilber'i satın alan Asaf Paşa konağı, *Sergüzeşt* yazarının imparatorluk başkentindeki yüksek zümreden söz açmasına olanak sağlar. Konakta Doğu varlığını sürdürürken, Batı da saltanat kurmaya başlamış gibidir.

Sezai, birkaç sayfada, Asaf Paşa'nın "Moda taraflarında bol para dökerek inşa ettirdiği Avrupakârî bina"nın tasvirine girişir.

Evet, hepi topu "bol para" dökerek. Belki de daha bol para.

Konaktaki döşeme Avrupa kokar. Afrika ve Hint kökenli büyük çiçekler, bitkiler, Anadolu işi halılar bile bu döşemenin, çoğu “on dördüncü Louis zamanına mahsus olan” masaların, yaldızlı iskemlelerin, ufak yazıhanelerin –şimdilerde antikacılar çarşında en döküntüsü bile bir servete satılıyor–, o süslü püslü döşemenin Avrupa havasını bozamamaktadır.

Ne var ki bu konakta cariye Dilber büyük acılar tadar. Tam ikbale kavuşacakken yine esirciye satılır. Bol para ‘insanî’ olana çekip götürmez.

Konağın “yaldızlı koyu kırmızı kağıtlı” duvarlarında Fatih’le Napolyon’un heybetli resimleri öyle boşu boşuna yan yana asılmış değildir:

Tablodaki Fatih, İstanbul’a muzaffer bir edayla girmekteyse, tablodaki Napolyon da “Sainte-Hélène’in sisler, dumanlar içinde kalmış kayalarının üzerinde şahane bakışlı bir kartal gibi istilâcılara yaraşır bakışını Avrupa cihetlerindeki ufuklara dikmiş” düşünmektedir. Neyi? Herhalde istilâyı...

Özal döneminde, Ankara’da bir “Sayın Bakanım” gelenekçiliğin çağdan kopuk olamayacağını söylüyordu, benim de aralarında bulunduğum dinleyiciler topluluğuna.

Gelenekçi aileler çocuklarının odalarında Fatih resmi görmek istiyorlarmış. Çocuklarsa pop şarkıcılarının posterlerini asmak istiyorlarmış. Herhalde Napolyon’un yerine.

Bakan, özgürlükçü bir tutumla, “İkisi de olacak elbette” diyordu.

Dönemler değişti. Boğaziçi aristokrasisinin mensupları gözden düştüler. Kimine hortumcu dendi, kimi tarihî eser kaçakçılığından yargılandı.

Bugünün saltanat çevrelerinde pop şarkıcılar hâlâ rağbet görüyor mu, bilmiyorum.

Neyse ki Fatih koltuğunu koruyor. Fatih, gerçek yaşamda, taşralı, yeni zengin kimliği edindi. Tarihi kimliğinden epey soyutlandı. Bu haliyle ve yeni, şaşırtıcı kimliğiyle İstanbul'a yine muzaffer bir edayla girmekte...

İstanbul'un Bir Vapuru

Mucizeden sonra Federico Fellini olup şu sahneyi beyazperdeye yansıtmak isterdim:

1950'lerin İstanbul'unda, anneannemin babaannesinin Arnavutköyü'ndeki kira evindeyiz. Pencereden içeriye, perdeler arasından sızarak, yaz güneşinin sularla kaynaşmış ışınları, yansılar dökülüyor. Öğle uykusuna yatırıldığım yataktan doğrulur doğrulmaz, koyu sarı bacayla karşılaşıyorum. Ve keskin bir düdük ötüyor, dumanlar savruluyor. (Son tümce, belki dış çekim...)

Kim bilir kaç numaralı vapurdu...

Yine Fellini'lik bir vapur sahnem daha var:

Akşam vakti, bir Boğaziçi iskelesinden buharlı vapura iniyoruz. Tam iskeleler alınmışken şişman bir hanım güçlülükle koşarak geliyor, ama yetişemiyor. Umarsız çabası, vapurdaki yolcuların kahkahalar savurmasına sebep oluyor. Şişman kadına herkes güldü diye haykıra haykıra ağlamaya başlıyorum ve şişman kadının bir daha evine dönemeyeceğini düşünüyorum...

Eski vapurlar: Onlar da bir rüya bugün.

Gelgelelim 1986 sonbaharında, bu rüya zamanını bir vapur hâlâ koruyordu.

İşte Beşiktaş'tayız, Barbaros Hayrettin İskeleyi'nde. Yoğun akşam trafiği Boğaz Köprüsü'nde hıncahınç birikmişken biz vapur sayesinde Üsküdar'a on dakikada ulaşacağız.

Şirket-i Hayriye mirasından son vapur Güzelhisar usul usul yanaşıyor. Boyu 7.95 metre. Yapım yeri İngiltere, 1911 yılında yapılmış. Pervane sayısı 2, güverte sayısı 1. Yolcu sayısı, yaz mevsiminde 903 kişi, kış mevsiminde 773.

Demin de söylediğim gibi, mevsim sonbahar olduğundan, şöyle böyle sekiz yüz kişi Güzelhisar'a biniyoruz. Kimi yolcular güverteye çıkıyorlar. Şimdiden üşümeye başlamış olanlar kapalı salonlarda.

Yetmiş beş yaşındaki Güzelhisar, yılların yorgunluğuna rağmen, sessiz sedasız, kömürünün isinden yakınmayarak yola koyulmuştu. Tıkır tıkır mırıldanarak bizi Üsküdar'a götürmüştü o akşam.

Bir iki hafta sonra seferden kaldırılacağını biliyordum. Ziya Osman Saba'nın eşsiz hikâyesi "Neveser"i hatırlıyordum boyuna. Necatigil hikâyeyi şöyle özetler:

"Neveser, uzun yıllar Köprü ile Kalamış arasında işlemiş bir körfez vapurudur, bütün bir çocukluğu taşır, anılar hazinesidir; sonunda eskir, çürüğe çıkar."

Ziya Osman Saba, birçok hüznle söz açıyordu Neveser'den.

Bizse, seferden kaldırılıp alinyazısının meçhul karanlıklarına teslim edilecek Güzelhisar'ı hiçbir

üzüntüye kapılmaksızın terk ediyorduk. Onunla pek çok akşam Üsküdar'a geçmiş yolcular hep günün yorgunluğuyla dalgın ve umursamazdı.

Zaten Güzelhisar'ın seferden kalkacağını, işlemlerden geçe geçe, kim bilir hangi kılığa gireceğini belki de birçok yolcu bilmiyordu.

Bana gelince, Güzelhisar'dan ayrıldığımızı Çelik Gülersoy'dan öğrenmiştim. Her zamanki içliliğiyle bir akşam telefon etmiş, "Haberiniz var mı, bu defa da Güzelhisar'ı kaybediyoruz..." demişti.

Önce anlayamamıştım. Hemen ardından sayıklanırcasına söylenmiş Sarayburnu, Altinkum, Kalendar, Göztepe adları, özellikle son ikisi beni çocukluğuma götürmüş, İstanbul'un güzel vapurlarını görür gibi olmuştum.

Çelik Bey, "Hepsi deniz müzesi vapurlardı" diyor, sanki gözyaşlarını tutmaya çalışıyordu...

Güzelhisar'ı ne yaptılar bilmiyorum.

"Neveser"i arada bir yeni baştan okurum. Duyarlı şairin bir vapura hayat öpüşü sunmaya çalıştığını düşünürüm.

Bu yazı da, Güzelhisar'a bir kez daha veda ediş olsun istedim.

Anılar Demeti

Arnavutköyü'nde O Sahne!

Oktay Rifat'ın *Çobanlı Şiirleri*'ni kitaplığında nasılsa bu kez çarçabuk bulabildim. Karmakarışık kitaplığında şiir kitaplarını, tiyatro oyunlarını ve tiyatro sanatına, tarihine dair eserleri nihayet derleyip toparlayabildim.

Pek çok zaman sığındığım “Bulanık Bir Suda”yı bir kez daha okumak istemiştım:

*Ben ki dört duvar arasında yaşarım
Küçük bir sokaktan geçerim her sabah
Gökyüzü maviyse mutlu
Bulutluysa, tedirgin, içe dönük...*

Okuduktan sonra dalıp gittim. Boş boş, tül perdeye bakıyordum. Gölgeler, ışık titreşimleri, gözlerimin önünde bu sabah vakti oynayan mavi. Boğucu ağustos bu yıl da saltanatını kurdu.

Oynayan mavi birden çok eski zamanlara çekti. Bir ışık, şekil; mavi bir soyutlama. İçim acıdı.

Mavinin bana yaramadığını düşünürken, bir de ufacık bir kâğıt parçası düşüyor *Çobanlı Şiirler*'in içinden. Benim elyazım; şöyle yazmışım: “Hatıralar zaman ağacından dökülüp mâzi denilen zemini örtmeye başladıktan sonra kıymet kazanırlar.”

Kimin bu sözler? Abdülhak Şinasi'nin mi? Sanmam. Onun anlatımında anılar ağaçtan dökülebilir mi? Mâziyi, geçmişî hatıralarıyla diriltmek isteyen yazar, bu hatıralara ölgün sonbahar yapraklarını herhalde yakıştıramazdı.

Belki de Proust, Yakup Kadri'nin çevirisiyle. Proust'un olmasın?!

Tül perdeye gözlerim takılı, dalıp gittiğimde, Arnavutköyü'nde bir yalıda buldum kendimi. Annemin babaannesinin o yaz için bir katını kiraladığı harap, döküntü yalı.

Bir odadaydım. Fildişi badanaya, pencereden denizin yeşili yansıyor, dalga dalga, perde perde yeşil, mavi kılcal damarlı. Yaz, öğle sonrası.

Bu sahneyi gerçi daha önce yazdım, fakat bu sahneden bir türlü kurtulamadım. Zaman geçer, yine belirir, yine gönül çeler ve gönül kırar...

Annem bir kez daha fildişi badanalı odaya giriyor, ince eliyle gözlerimi örtüyor. “Uyu” diyor, “uyu yavrum.”

Dışarda yaz gününün, denizin sesi. Rıhtımdan denize giriyorlar herhalde. Sandallar olmalı. Birinin “Kavun kelek çıktı!” dediğini her defasında işitirim. Neşeli, delikanlı bir ses.

Uyuyormuş gibi yapıyorum.

Giderek uzaklaşıyor gözlerimi örten el. Annem odadan çıkıyor. Babaanneyi ziyarete gelmiş olmalıyız. O öyle ömrünün yaşlılık döneminde her yaz bir yalıda kiracı otururdu. En çok da Arnavutköyü'nü severdi.

Babaanne, Arnavutköyü'nün şenlikli dünyasından memnun, "Burası küçük Beyoğlu" derdi.

Öteki yalı odaları silinmiş. Ama bu belleğimde duruyor. Nakışlı tavanda yeşil su yansılarını unutamadım. Bir zamanlar Salâh Birsell'e anlatmıştım. Salâh Bey, "Yaz" demişti. Boğaziçi'ni dile getiren güzel eserini yazıyordu. Öyle sanıyorum ki, benden de bir izdüşüme yer verecekti. Heves ettim... Çiziktirmiş, fakat o sahnenin rengini, ışığını bir türlü yakalayamamıştım. Bugün de yakalayamıyorum.

Öğle uykusu yarım kalıyor. Gözlerimi açıyorum. Pencereden gördüğüm bir vapurun bacası. Şurada iskeleye bir vapur yanaşıyor!..

Oktay Rifat, "Bulanık Bir Suda" şiirinde, üstü mor salkım ve asmalı bir çarşıdan geçer. Kıpırmızı tablalarda balıklar. Arnavutköyü'ndeki çarşı. Orada da kıpkırmızı tablalı balıkçılar.

Bütün bunların ölmüş olması gerek, diye düşünür Oktay Rifat; hatıraların, görüntülerin, çarşının ve mor salkımın.

Benim deniz yansımaları yalı odasının da. Ama yosun renkleri, güneş kırıntıları hâlâ can çekiyor.

En acısını galiba Tanpınar söylüyor:

Neye yarar hatırlamak

Neye yarar bu cılız ışıklı bahçelerde

Hatırlamak geçmiş şeyleri...

Dedemin Kitapçı Dükkânı

Büyüklerle özgü romanları, hikâye kitaplarını ilk kez dedemin kitapçı dükkânında gördüm. O zamanlar, kitabevi denmiyordu.

Bu kitapçı dükkânı Altıyol'daydı. Üstelik iki dükkân; evet, bunlar yan yana, birbirine sırt vermiş iki ayrı kitapçı dükkânıydı.

Ben hatırlayabildiğimde, vitrinlerinin çerçeveleri kapkaraydı. Ama o yıllarda dedeminki narçiçeği kırmızısına, öteki dükkân da fıstıkiçi yeşiline boyandı.

Bazı günler buraya gelir, kırık dökük bir tabure üstünde kıpırdamadan, saatlerce otururdum. Kitaplara bakıyordum.

Raflardaki kitapların kendine özgü tozlu, hem renkli hem de renkleri ışıkla, güneşle solmuş görünümeleri beni büyülerdi. Çocuk kitaplarını okumuştum. Ama raflardaki kitaplar benim için meçhul hazinelerdi.

Meselâ Hüseyin Rahmi'nin bazı eserlerini, Halid Ziya'nın cilt içleri ebrulu romanlarını, sonbahar yapraklı *Bir Şi'r-i Haya*'i hatırlıyorum.

Halide Edib'in Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kâğıtçılık Ltd. Şti. basımı *Handan* romanı, benim için o harikulâde kapağıyla hep gönül okşardı. *Handan*'ı çok sonra okuyacaktım. Fakat kapaktaki kızıl saçlı kadın bende hep ayrı bir hayat sürecekti...

Hayli geçimsiz, huysuz dedem, raflardaki kitapları karıştırmama ses etmezdi. Böylece, bilerek bil-meyerek, bana kitap sevgisini armağan ediyor, kitap tutkusu aşıliyordu.

Herhalde o zamanlardan kaldı: Bir kitabı okumadan önce iyice karıştırırım. Kitaba âdeta ‘bakarım’. Hele kapak resimli kitaplar oldum bittim hoşuma gider.

Dedemin Hüseyin Rahmi’ye hayranlığını anımsıyorum. Toplum ya da aile hayatına yönelik sözleri arasına ille Hüseyin Rahmi’den bir örnek katar; bazan da, “Tıpkı Hüseyin Rahmi’nin romanlarındaki gibi...” derdi.

İmparatorluğun son dönem ve Cumhuriyet’in ilk dönem yazarlarının eserleriyle bu dükkânda tanıştım. Küçücük bir dükkândı, kirli ve düzensizdi. Ama olsun...

Eylül’ü ilk kez orada gördüm. Mehmed Rauf’un gelecek bir zamanda beni hüzlünlere ve coşumlara alıp götüreceğini bilmiyordum.

Orada ilk kez Reşat Nuri romanlarıyla haşır neşir oldum. “İstersen *Çalılıkusu*’nu okuyabilirsin” dediler. Denedim, işin içinden pek çıkamadım.

Mevsim sonbahara ulaştı mı, hemen köşede kestane belirdi. Akşamüstü sıcak sıcak kestane. Bazan da yaz günleri buz gibi limonata...

1950’lerin dingin Kadıköyü’nde Altıyol da sessiz, ıssızdı. Saatler geçer, kimse dükkâna uğramazdı.

Günümüzün gelişkin kitabevlerine de bayılıyorum elbette; dolaşmak, kitapları karıştırmak, gizlice okşamak çok hoşuma gidiyor. Gelgelelim dedemin kitapçı dükkânı ilk göz ağrım.

Sık sık sorarlar: Nasıl yazar olduğunuzu anlatırmısınız? Yazarlığa nasıl başladınız?..

Eskiden, yazarlık tutkusunun çocukluğumda dinlediğim masallardan çıkageldiğini söylüyordum. Belki. Ne var ki, bir kitapçı dükkânında geçirilmiş öğleden sonraların hiç mi etkisi yok?

Türk edebiyatının birbirinden güzel eserlerini sadece görmek bile kışkırtıcıydı.

Günün birinde dükkânı kapattı dedem. Sebebini unutmuşum. Raflardaki kitaplar ne oldu?

Bu eserlerin birçoğu günümüzde de basılıyor. Genç kuşaklar aynı heyecanla, benim gençlik heyecanıyla mı okuyorlar?

Satış hırslarından ötesini göremeyen bedbaht ortamda *Kiralık Konak*'ın Naim Efendi'si için kim dertlenir ki...

Vaktiyle dertlenmiştim.

Sonbahar

Eylül çoktan sona erdi. Kanlıca'nın ihtiyaçları geçen sonbaharları bir bir hatırladılar mı bilmiyorum. Yahya Kemal'in gördüğü ve duyumsadığı Kanlıca bambaşka bir yer bugün.

Ama sonbahar İstanbul'un büsbütün silinmemiş köşelerinde yine eski saltanatını koruyor olabilir. Belki ben oralara erişemiyorum.

O zaman, Ahmet Haşim'in yarım kalan şiiri gönül avutuyor:

Bir kuş düşünür bu bahçelerde

Altın tüyü sonbahara uygun.

Bu sonbahar bazı tasarılardan vazgeçmek zorunda olduğumu fark ettim. Eskilerde kaldı o sonbahar

romanını yazmak isteği. Yalnızca sonbaharı dile getirecek bir roman yazmak isterdim...

Mevsimin ışıklarına, renklerine, saatlerine nasıl açılacağımı çok düşünmüştüm. 1950'lerin İstanbul'daki sonbaharlar ağır basıyordu herhalde, çocukluğun sonbahar mevsimleri.

Daima yaprak dökümleri, yağmurlar, taş havuzların yaz boyu kirlenmiş suları, yosun, çamur ve bataklık geliyordu gözümün önüne. Daima akik, topaz ve yakut.

(Peride Celal'in *Deli Aşk* romanında öyle içli bir bahçe var.)

Bunlar yetmiyormuş. Renklerin alacaları, mevsimin yangınla tutuşması, ateşçiçeği, alev yetmiyormuş.

Bir kez daha *Eylül*'ün ustalığına şaştım. Gerçi Mehmed Rauf sonbaharı "beyaz aşk"ın dolaylarında anlatır. Sonbahar yine de, Suad gibi, Necib gibi, Süreyya gibi, bu eserin başkişilerinden biridir. Mevsimi aradan çektiğimizde, roman pek çok şey kaybeder.

Özellikle eylül ayı bize hep yalan söyler. Eylülün yazdan kalma günleri, akşamları kandırır. İlk yağmurlardan sonra da tükenmez aldanişımız.

Yaşanmadan geçip gitmiş bir yaz bizden ayrılırken, gelecekteki pastırma yazının düşleriyle avunuruz. Ekimin -kim bilir hangi ekimdi?- son haftası, Kurbağalıdere'den sandalla açıldığımızı, Fenerbahçe'de gizlice denize girdiğimizi hatırlıyorum.

Üşütüp hastalanırsam okula birkaç gün gitmem diye için için seviniyordum. Sıcak pastırma yazında deniz büsbütün ılıktı. Hastalanmadım; umutlarım suya düştü.

Manolya ağacını anlatacaktım, sonbahar romanını yazabilseydim. 1980’lerde her güz sabahı Tarabya’dan Sarıyer’e kadar yürüyordum. Tepelerde, eski bir bahçede manolya ağacı; her sabah uzun uzadıya bakardım.

Manolyanın yaprakları kuruyup kaskatı kesildikçe, ekim bastırdığında, ekim geçtiğinde, sayısız güneş oyunu, ışık oyunu da geçer.

Mevsim güzelliğinden usanmışçasına donuklaşır; mumyaya, kadavraya dönüşür. Sonbahar romanı için yazdığım satırlar da kadavraydı:

“Yazıya geri döner insan. Yalnız şiir olan, yalnız şiirle örülü düzyazı. Onu hep istemiştir.

Sonbaharda ışığın keskinleşmesine kim tanık olmuşsa, bu an onda başlar, onda biter. Bir başka yazdan kalma, kurutulmuş çiçekleri, nihayet bir çerçeveye sığştırırız. Şu mor, leylâk... Şu sarı, katırtırnağı...

Sonbahar yeniden başlar. Kurutulmuş çiçekler arasında sonbahar hep başlar, yazları düşündürmek için...”

Bu kadavrayı okudum. Tam yirmi dört yıl önce yazmışım. Yırtılıp atılacaklar dosyasına. Fakat ne zaman yırtıp atacağım? Bir şeyler mi umuyorum?

Geçip gitmiş yirmi beş yılın yitiklerini sayıp dökeceğime...

Asaf Halet’in dizeleriyle bitti gün:

Bakanlar bana

göğdemi görürler

ben başka yerdeyim...

Yazmadığım sonbahar romanı için yine Asaf Halet Çelebi’den bir dize:

O şimdi bana küsülüdür...

Menekşeli Anı

Genç hanım bana diyor ki: “Menekşeyi sahiden bu kadar çok seviyor musunuz? Öykülerinizde menekşe geçiyor. Bir kitabınızın kapağında mor menekşeler, bir diğerinde hercai menekşeler. Bir filminizin adı, *Bir Demet Menekşe*. Yemek kitaplarınızda bile menekşe şerbeti...”

Şaşırdım. Sevgili okurumun dikkatine, bendeki menekşe bolluğuna. İkisine de şaşırdım.

Nedense cumartesi günleri. Cumartesi dendi mi, Galatasaray Lisesi’nin ahşap yapılı yan kapısını hatırlarım. Hafta sonu çıkışları hep bu kapıdan yapılırdı.

Cumartesi günleri yatılı okul hayatından özgürlüğümüze kavuşurduk. İstiklal Caddesi bugünkü gibi tıka basa insan doluydu. Hemen arnavutkaldırımını ara sokaklara sapardım.

Hâlâ Cihangir’deki kira evinde oturuyorduk. Çoğu kez Firuzağa’ya iner, sıtmalı bir özlemle ilkokulumun önünden geçerdim. Galatasaray Lisesi’ndeki günlerim iç açıcı değildi.

Okuldan geç çıkabiliyordum cumartesileri. Bazı öğrenciler, öğle yemeği yemeden, İstiklal Marşı bitir bitmez evlerine dönerlerdi. Onlar okuldan erken çıkanlardı.

Orta gelirli ailelerin çocuklarıysa, parası güç belâ ödenmiş herhangi bir şeyin ziyan edilemeyeceğini iyi bilirler. Bu yüzden bayrak töreninden sonra, istemeye istemeye, tekrar yemekhanceye döner ve sucuklu yumurtayı, ıspanağı, şeftali kompostosunu yerdim.

Artık benim de özgürlük saatlerim, günlerim başlamıştır!

Kitap Sarayı'na –İstanbul'un en güzel kitabevlerinden biriydi– uğramayacaksam, Hasan Kolonya Deposu'nun yanından sapardım. Sokağın adını unuttum şimdi birden...

Hasan Kolonya Deposu'nun vitrinlerindeki şişeler daima gözümü alırdı. Âdeta gönlüm okşanırdı.

Bu şişeler arasında Paris'in "Eyfel Kulesi"ni, Sultanahmet'in hiyeroglifli taşını çok severdim.

Bir de, menekşe kolonyasının açık mor rengi, yusuvarlak şişenin etiketindeki yeşil yapraklı eflâtun-mavi menekşeler çekici görünürdü. Çekici, albenili...

Menekşeye vurgunluğum o günlerden kalma.

Cumartesi öğleden sonraları, mevsim sonbaharsa, saptığım yolda güneş ve gölge garip bir cenkleşme içindeydi. Garip diyorum, çünkü bu cenkleşme daha çok kucaklaşmayı andırırdı.

Güneş bir belirir, bir bulutlara gizlenir; gölgeler bir koyulaşır, bir açılırdı. Ben boyuna menekşe kolonyasının etiketindeki çiçekleri düşlerdim...

Menekşeyi sahiden çok seviyor muyum? Çiçekler, bitkiler, ormanlar... hep sevdim.

Menekşeyi narin ve çekingen bulurum. Sanki güzelliğini saklamak ister. Hercai menekşeye gelince, maskeli baloya gitmek üzere hazırlanmış gibidir. Bana çiçekten başka bir şeymişçesine ses yöneltir hercai menekşe. Evet, apaçık seslenir, şuhluklara davet eder.

Menekşe hem doğada kendiliğinden yetişiyor hem bahçe bitkisi hem de saksı çiçeği. Çok yıllık otsu bir bitkiymiş. Yapraklarının yürek biçiminde olduğunu söylememe gerek yok.

Menekşe rengi dendi mi, ille o koyu mor akla gelir. Ama menekşenin çiçeğindeki koyu sarı benek hep unutulur.

Çocukluğumda Elizabeth Taylor'un adı geçmeyegörsün, hanımlar hep bir ağızdan, "Menekşe gözlü yıldız..." derlerdi. Renkli filmler hayatımıza yeni yeni giriyordu.

Simone Signoret, "Özlemin eski tadı yok..." demişti.

Nice zamanlar var ki, hayatımda menekşenin eski tadı yok. Bir demet menekşe uzak anı.

Ancak anılar sükün edince menekşelerden çağrışımlar...

Yıldız Parkı

Halil İbrahim Bahar'ın *Soyut* dergisi, 1960 sonrasında genç edebiyatçılara kucak açan dergilerden biriydi. Derginin tasarımını Sait Maden gibi bir usta gerçekleştirdi.

Soyut'ta yayımlanmış yazılarım arasında bir de öyküm olduğunu hatırlıyordum: "Kavaklar Yeşerir de..." Gelgelelim bu öyküyü hiçbir kitabıma almadım.

Cumartesi Yalnızlığı yeniden yayımlanırken, işte otuz küsur yıl sonra, kitaplara girmemiş öykü-

leri de derlemek istedim. “Kavaklar Yeşerir de...” bir türlü bulunamadı. Necati Güngör uğraştı, Halil İbrahim Bahar *Soyut*’ları taradı: Bu adda bir öykü yokmuş.

Yaz başındaydı, Tahsin Yıldırım’a söyledim. Tahsin’in akıllara durgunluk verici bir arşivi var.

Sonunda üç öykü bozuntum ortaya çıktı: *Soyut*’takiler “Üzgün Türkü”yle “Kavaklar Yeşerirken”; Hüseyin Cöntürk’ün *Yordam*’ında yayımlanansa, “*Sensizleme*”. Üçü de 1969’da yayımlanmış. Üçü de *Cumartesi Yalnızlığı*’nın yeni basımında yok.

İyi ki yok, felâket metinlermiş.

“Üzgün Türkü”yle “Kavaklar Yeşerirken” birbirinin devamı metinler, yani felâket metinler. İşin içinden çıkmaya imkân yok, darmadağınık yazmışım, pek çok etkilenişin karmakarışık izleri...

Bununla birlikte, bellek yaman avcı. Hemen her cümlemin hangi etkilenişlerden kaynaklandığını unutmamışım. Bireycilik, toplumculuk, Atatürkçülük, tarihî kitaplara tutku, Abdülhak Şinasi Hisar, Nâzım Hikmet, Melih Cevdet Anday, Tezer Özlü, –o günkü imzasıyla– R. Tomris, Bilge Karasu, sonra İlhan Berk’ten dize alıntıları...

Peki ama, “Kavaklar Yeşerir de...” ismini nereden uydurmuşum?

Yaman avcı bellek, onu da buldu: “Kavaklar Yeşerirken”le “Üzgün Türkü” art arda yayımlandıktan sonra, Memet Ağbi (Fuat) bu metinlerin birer taslaktan öteye gitmediğini söylemiş; “Bunları keşke yayımlamasaydın” demişti. Oturup yeniden yazmıştım, ikisini birleştirerek.

“Kavaklar Yeşerir de...” o yitik yeniden yazımın adı olsa gerek...

Onca yıla karşın değişmeyen, belki de beni ben kılan bazı özellikler var. Her şeye karşın. Örnek vermek gerekirse, öykü bozuntularının İstanbul’da geçiyor olmaları.

Şimdi düşünüyorum da, handiye kırk yıl hemen hep İstanbul’u yazdım. Bu şehirde yaşadığımdan, bu şehri bildiğimden. Fakat yalnızca o kadar değil: İstanbul, hele çocukluğumda, beni büyüledi.

İstanbul’da büyülendiğim yerlerden biri de, Yıldız Parkı’ydı. Zaten öykü bozuntularında Yıldız Parkı’ndan bol bol söz açmışım...

O zamanlar, 1950’lerin sonlarında ve 1960’ların başlarında Yıldız Parkı’na çok sık giderdim. Bazan ailecek, bazan babamla ikimiz.

Böyle birçok gidişimiz, şimdiki zamanımda, tek bir gezinti gibi beliriyor artık ve parkı, o uzun, tek gezintide hatırlıyorum. Bu yüzden olacak, bütün mevsimler birbirine karışıyor; Yıldız Parkı’nı kâh ilkyaz ortasında, kâh güzde, ama hep aynı gezintide gözümün önüne getirebiliyorum...

Meselâ yolumuza daima çiçekler çıkıyor, daima çiçeklerin önünden geçiyoruz:

Tarhlarda yalnızca yıldız çiçekleri var. Dizi dizi yıldızları geçiyoruz. Mevsim, besbelli, sonbahara yakın. Yıldızlarda sayısız uçuçböceği, kırmızı kınkanatlarında yedi tane siyah benek bulunan hanım-böceği, uğurböceği, gelinböceği. Hangi ismiyle anmak isterseniz.

Uçuşböceğine bu kadar eşanlamli ismi yetmiyormuş gibi, bir de ateşböceği deriz, uçuşları ateşböceğiyle karıştırırız.

Yıldız çiçeklerini geçiyoruz.

Yol kenarlarında biten tan mavisi mineleri geçiyoruz. Ayrikotlarını, pisiotlarını, tarla altınıyıldızlarını.

“Üzgün Türkü”de minelerin rengi için tan mavisi demişim. İşte bir kez daha diyorum...

Baharla birlikte Yıldız Parkı’nda otlar yalnızca minelerle bezenmezdi. Kır papatyaları, gelincikler, acı çiğdemler, zambakgillerden sazpirasaları göverirdi.

Korudaki çiçek bolluğuna şaşardım.

Park büyüktü, çok gezmiştik içinde. Kışın geldiğimizde, hele kar yağmışsa, Yıldız Parkı beyaz bir rüyayı andırırdı. Karla örtülü, yapraksız kuru dallar. Ağaçların gövdeleri incecik buz tutmuştu. Bana öyle gelirdi ki, ağaçlar camdan giysiler kuşanmış.

Fakat ‘yekpare’ gezintimde kış günlerinin fazla yeri yok. Bu seyrek kış görüntüleri yine de çok etkileyici.

Yıldız Parkı’nın en unutulmaz yeri limonluktu. Limonluktan epey söz açtım, en son *Yarın Yapayalnız*’da hüzünlü bir roman sahnesi olup çıktı.

Malta Köşkü’nü geçince, ısırganotlarının ve devdikenlerinin arsızca, küstahça boy attığı, dar, sapa bir yola sapılırdı. Dar yola da bayılırdım. Çünkü dar yol bizi limonluğa götürecektir!

Dar yol âdeta hurdalıktı. Demir döküntüleri, eski bahçe kapıları, çitler, saray kapısı fenerleri, hepsi birdenbire harap bir güzellik yaratıyordu. Burası bir çağ mezarlığına benzerdi.

Dönemeci geçince, ağaçlar arasından, Malta Köşkü Fikret Mualla'nın firçasından çıkmışçasına pembe bir lekeye dönüşürdü. “Üzgün Türkü”de, “İnerken solumuzda yine ağaçlar ve dalların sık yaprakları arasından kimi zaman pembe coşkusuyla görülüveren Mithat Paşa'nın ölüm döşeği” diye yazmışım. Herhalde Malta Köşkü'nün tarihî hikâyesini çağrıştırmak istemişim.

Yıprak güzelliklere tutkum, öyle sanıyorum ki, o dar yolun görünümüyle başladı.

Çok geçmeden limonluğa varılırdı. Limonluk – çocuk gözümle– alabildiğine büyüktü. İstanbul'un o günkü imkânları çiçekçilik, salon bitkileri açısından enikonu dardı. Limonluktaki çeşit çeşit kaktüsler, bodur Akdeniz bitkileri hep ilk gördüğüm kaktüsler, bitkilerdi. Evlerde onlara rastlayamazdınız.

Fakat yalnızca kaktüsler mi? Yıldız Parkı'ndaki bu limonluk, çeşit açısından epey zengindi. Küçük saksılarda yığınla afrikamenekşesini hatırlıyorum. Afrikamenekşesini de ilk orada görmüş olmalıyım.

Katranla sıvanmış bir bidonda mandalina ağaççığı meyveler vermişti. Paslı tenekelerde limonlar ve yemyeşil meyveleri. Babamın, manolya olduklarını söylediği, tek tük yapraklı fidanlar. Hepsi güzeldi.

Yine Yıldız Parkı'nda ilgimi çeken bir alan, ‘fidanlık’tı. Daha çok eski bir bahçeyi andırırdı.

Limonluktan çıkın, biraz yürüyün, o eski bahçeye varılır. Çiğ yeşile boyalı ahşap kapısının üstünde “Girilmez” yazılıdır. Girilmez in hemen üstünde de “Fidanlık”.

O eski bahçe set set yükselirdi. En üstte, sıra sıra, birbirinin tıpatıp benzeri, küçük evler, herhalde loj-

manlar. Fidanlığa bakan bu evlerde yaşayanlara gıpta ederdim. Bütün gün bir bahçe şiiri size eşlik ediyor.

Karda kışta Yıldız Parkı gezintilerimizden birinde, fidanlıktaki küçük havuza kadar yürümüştük, girilmeze aldırmayıp.

Suyun üstü ince bir buz tabakasıydı. Kırık dala buzu çatlatmıştık. Dipte uyuyakalmış alabalıklar hâlâ gözümün önünde. Çürümüş nilüfer yaprakları ve kökleri.

Aynı gündü, karın örttüğü kameriyede durakaldık: Uzakta deniz, ansızın çıkan kış güneşiyle varaklanmış...

Bir kuş gelmiş, kameriyeye konmuştu. Göğsü uçuk maviydi, gök mavisi, mavinin bittiği yerde giderek kıpkırmızı kesilen turuncu tüyler başlıyordu. Kanatları duman rengiydi. Adını bilmiyorduk kuşun, ama öyle güzeldi ki, gördüğüm en güzel kuş gibi geliyordu bana...

Sonra bu kuşu hep Ahmet Haşim'in yarım kalan şiirindeki altın tüylü kuşla kardeş bildim. Zaten o anı unutamam.

Aslında çocukluğumun, yeniyetmeliğimin Yıldız Parkı'nı unutamam.

İstanbul'un Sesleri

Tanpınar, *Beş Şehir*'de İstanbul'u önce sestten hatırlar. Bu ses, ihtiyar bir kadının sesidir ama, su çağrışımlarıyla çıkagelir. İhtiyar kadın, İstanbul'un sularını sayıklamaktadır:

“Çırçır, Karakulak, Şifa Suyu, Hünkâr Suyu, Taşdelen, Sırmakeş...”

Tanpınar, kadının “bir pınar perisi” olduğuna hâlâ inanmaktadır. Böylece İstanbul’a pınar perisinin kılavuzluğunda yol alınır.

Halide Edib Adıvar’ın çok sevdiğim bir hikâyesi vardır: “Kubbede Kalan Hoş Sada”. Zaman zaman anmadan edemem: Bir opera yarışması için, bu hikâyede de sesler belirir. İstanbul’un sesleri.

Sesler, Halide Edib’in anımsadığı seslerdir. Çocukluğundan, gençliğinden başlayarak, “Kubbede Kalan Hoş Sada”nın yazıldığı günlere kadar gelirler.

Sesleri, *Ateşten Gömlek* romancısının öteki eserlerinde de elinizle koymuşçasına bulabilirsiniz. Sanki yine *Mor Salkımlı Ev* konuşmaktadır. Sanki yine *Sinekli Bakkal*...

İstanbul’da doğup büyüyenler, şehri hep sesleriyle anıyorlar. İstanbul’un, hiç değilse, belirli bir dönem için sadece ‘ses şehri’ olduğuna inanacağım geliyor.

Samiha Ayverdi, *İstanbul Geceleri*’nde, “evin ihtiyar”na, “Kızım, ikindi olmuş, yoğurtçular çıktı; kalk, akşam kömürünü dök!” dedirtiyor. Sonra da:

“Sade yoğurtçuların günlük melodisinden değil, bu saatlerde sokaklara dökülen turşucuların, muhallebici, aşureci, tahin pekmezcilerin seslerinden de akşamın geldiğini anlamak mümkündür.”

Yoğurtçuya elbette yetiştim. Gerçekten akşam zamanının habercisiydi. Dakikası dakikasına. Saa-tinizi ona güvenip ayarlayabilirdiniz. Ziya Osman Saba’nın şiirindeki “*kaymak yoğurtçu*” da öyledir.

Şehrin ortak duygusu gibi, bu yoğurtçular, edebiyatımızda hep akşam duyuşlarıyla görünmüşler. Belki kaymak yoğurt satıyorlar, belki akşam kederi.

Kerime Nadir'in *Samanyolu*, onları durgun, kıpırtısız yaz sonu akşamında işitir. Sesleri uzaktan gelmektedir. Satıcının sesine çingırağınki eşlik eder.

Muhallebiciyi, aşureciyi, tahin pekmezciyi İstanbul sokaklarında görmedim. O satıcıların seslerini bilmem.

Turşucular okul kapısında, Cihangir'deki ilkokulumdan, Firuzağa İlkokulu'na geçince, onun kapısında. Herhalde turşularını övüp duruyorlardı. Gelgelelim, o, renk renk, istif istif, kavanoz güzeli turşulara bakmaktan bu sesleri, bu turşu sözcüklerini ayırt edememişim...

Yalnız satıcı sesleri mi? İstanbul'un galiba bütünüyle kendine özgü doğa sesleri de vardı.

Beni en çok etkileyen, yağmurun sesiydi. O kadar ki, nice zamanlar, *Yağmur Sesi* ya da *Yağmurun Sesi* adını taşıyan bir roman, öykü yazmayı düşlemişimdir.

Yağmurun sesi daima gecededir ve belki de, doğrudan doğruya gecenin kendisidir. Damlara, saçaklara tıpır tıpır vurur. Çok geçmeden, yağmur borularından hüngürtülerle boşanacaktır.

Öyleyken, daima Tevfik Fikret'in içli dizeleri:

Sokaklarda seyl-âbeler ağlaşır,

Ufuk yaklaşır.. yaklaşır.. yaklaşır.

Sonra denizin sesi: Yaz fırtınası patlamayagörsün, Kadıköyü'nde oturduğumuz yıllarda, Kalamış'ı, Fenerbahçe'si, Moda'sı hep birden azar; denizin

sesi, kayalara boyuna çarpan hoyrat dalgalarla örülürdü.

Fakat yaz fırtınası çabuk diner. Sonbaharlarda denizin sesi artık susmaz, bazan günlerce uğuldardı.

Belleğim yanıltmıyorsa, “Kubbede Kalan Hoş Sada”daki opera, annenin bebeğine okuduğu ninniyle sona erer.

Ninnileri sevmem. En maytaplısında bile gizli acılar konuşur.

Bir Fincan Kahve

Geçen gece elli yıl öncesinin İstanbul’unu rüyamda gördüm. Yine Cihangir’deymişiz ama, rüyadaki Cihangir’e bir yandan da Şifa, Kurbağalıdere karışıyormuş, deniz, uzakta Fenerbahçe silueti.

Semtlerin bu kargaşasına anlam vermeye çalışıyormuşum. Sonra birdenbire, Kumrulu Yokuşu Sokakı’ndaki evimizin kapısı çalınıyor ve komşumuz Mücyyet Hanım, “Şükürler olsun! Kahve!” diye bağırarak içeriye giriyormuş.

Uyanınca yüreğim burkuldu.

Elli yıl öncesinin yaşamında kahve handiyse törensi bir ikramdı. Her ayın ikinci pazartesi günü, annemin misafir, kabul günüydü. Kabul gününe gelen hanımlara önce ille kahve ikram edilecek.

Mutfakta, havagazı ocağında bir iki cezve hazır bekletiliyor. Hanımların kimisi şekerli, kimisi az şekerli, kimisi de sade kahve içer. Damak tadına saygı, konukseverliğin göstergesi.

Annem nasıl yapar ederdi de, hepsini ayrı ayrı yetiştirirdi. Sonra bu ‘bir fincan kahve’ mutlaka köpüklü, göz göz olacak.

Cezveyi sürmek edimi, bugünün hazır kahve dünyasında yerini yurdunu artık yitirdi.

O zamanlar sigara paketlerinde spermden, ölümden falan söz açılmıyor. O günlerde sigara zaten ancak bir fincan kahvenin yanında içiliyor. Sigaralar hep Tekel’in ve fazla çeşidi yok.

Hanımlar için Bahar ve Gelincik sigaraları. İyi-ce tiryaki olanlar, ikide birde püfürdetenler bazan Yenice’yi, Bafra’yı tercih ederlerdi.

Gelincik, Bahar, sonraları öykülere geçti. Üç beş arkadaş, demek hepimiz etkilenmişiz. Hele o kırmızı uç!..

Arada bir, daha doğrusu binde bir, çocuklara sütlü kahve pişirilirdi. Sütlü kahveyi gençlere anlattım; yirmili yaştakiler sütlü ‘neskafé’ sandılar. Öteki, asıl sütlü kahvenin tadı damağımda.

Derken Türk kahvesi yok oldu. Ne oldu, nasıl oldu, kahve ortadan yok oldu. Demokrat Parti yıllarıydı. Ama anne baba kuşağımın insanları, savaş yıllarındaki kahve yokluğunu da anımsıyorlardı.

Bir fincan kahvenin hasretini çekenler yakınıp duruyorlar. Bazan kurukahvecilere bir miktar çıkageliyor, saatlerce kuyrukta bekleniyor. Sıra size geldiğinde, kahvenin tükenmiş olması büyük olasılık.

Bir dönem var ki, kahve karaborsadaydı. El altından bulunuyor, pahalıya satılıyordu.

İşte Müeyyet Hanım’ın rüyamdaki sahnesi tam o dönemden. Çünkü, yıllar önce, komşumuz bize

boz renkli kesekâğdında kahve getiriyor. Antrede bir sevinç, bayram havası esiyordu. O akşam yemekten sonra babamla annem h  p  rdete h  p  rdete kahvelerini i  cekler...

Bazı tiryakiler nohuttan kahve yaratmanın peşine düşmüşler, her birinde simyagerlerin edası...

Evet, bir fincan kahve çok değerli bir ikramdı. Hayatlar   l   l  , hem çok ölçülü; hayatlara tasarruf düşüncesi el koymuş.

Bir rüyada da olsa, o gözü doğgun insanlar kırık g  l  mseyi  şlerle belirdiler. Sonra rüya sona erdi. Onlar da yittiler. Bugünün hep ister hiç doymaz insanları arasında yerlerinin kalmamış olduğunu duyumsadılar herhalde.

Sabaha kar  şıydı, gün ağdı açacak.   n odaya geçtim. Eski, annemin çeyizinden kalma b  feyi geçmiş günlerdeki haliyle gördüm, artık uyanıkken. Bize göre sol uçta bir   i  e viski dururdu. S  s eşyası, bibloymu    asına.

Babama Almanya'dan armağan gelen bir   i  e viski, yıllar yılı, a  ılmayı bekledi. Özel bir gün bekleniyordu. Özel günde a  ıldı ve beyler viski içtiler, yüzlerini buruşturarak...

Daha neler gelmiyordu ki aklıma: Annemin dikiş kutusundaki çorap yumurtası. Sözlüklere baktım; benimkilerde 'çorap yumurtası' yok.

Anlatmaya   alı  tığım hayatlar da yoktu belki.

Hatıra Duygusu

Geçmişteydi, yıllar önce. Tangolar dinliyorduk. Eski plaklardan kaydedilmiş bu şarkılar, keskin cızırtıları, tavadaki kızgın yağın tek tek atılan palamut dilimlerinin çıkardığı sesleri o kadar andırır höngür-tüleriyle insanı bin duyguya alıp götürüyordu.

Bir arkadaşımız anlatmıştı: Çocukluğunda, annesi ve diğer bazı ev hanımları, her hafta bir araya gelip tangolar söylermiş.

Sahne çarçabuk gözümün önüne geldi. Bu tango okuma günü de, bir tür misafir günü sayılmaz mı?

Evlerden hatırlıyorum: Öyle her zaman açık tutulmayan, kapıları kapalı, âdeta perili, gizemli misafir odaları vardı. Pek de büyücek olmayan oturma odalarında günler geçirildikten sonra, misafir odalarına kabul günlerinde geçilirdi.

O günlerin dünyasında hep misafir günleri, kabul günleri olurdu. Misafir odası da sabahdan açılır, derlenir toparlanır, havalandırılır; öğleden sonraya hazır edilirdi.

Selçuk Baran, *Haziran* adlı kitabında yer alan, eşsiz “Konuk Odaları” hikâyesinde, davranışta incitici, acıtıcı bir yaşama biçiminin izlerini kaleme getirir:

“Konuk odası pek sık açılmazdı. Komşular genellikle holde kabul edilirdi. Ve ‘Aman canım, şurada oturuveririz işte...’ –‘Aa vallahi olmaz. İçeri buyurun. Gelmezseniz gücenirim sonra...’ – ‘Biz yabancı mıyız, aşk olsun, içersini kirletip ne olacak? Oh, ne güzel serin burası...’ denirdi.”

Kederli, içe kapanık bir yaşamın öğçerindendi misafir odaları. Bizim hiç olmadı. Daha orta halli evlerde yaşıyorduk herhalde.

Selçuk Baran'ın hikâyesindeki mutsuz genç kadın, 'salon'un son defa tozunu alıyor, yastıkları düzeltiyor, keten kılıfları kaldırıyor.

Misafir odamız yoktu ama, koltuklara, kanepeye ille kılıf geçirilirdi. Keten değıl; amerikanbezinden kılıflar...

Genç kadın, sonra, orta masanın üstüne şekerliğı bırakıyor; mutfakta tepsiye çay fincanları diziliyor, mavi bir porselen tabağı evde kotarılmış tatlı çörekler tepeleme dolduruluyor.

Diyor ki Selçuk Baran: "O zaman elleri buz gibi olurdu. Kim bilir neler beklerdi bu olağanüstü akşamlardan."

Oysa hiçbir şey değışmeyecektir. O kadınlar, o tangolarda "... kalbim onu özlüyor..." diye hicranla söyleyecekler ve her şey hep aynı devam edecektir.

"Belki neşeli biri gelmişse bolca gülünürdü, o kadar. Konuklar gidince, bardakları yıkarken yardım ederdim yengeme. Sımsıkı arkaya ektiğı saçları alnına dökülmüş olur, hiç konuşmazdı. Uykusuz ve bitkin görünürdü."

Bu, kadınlı erkekli bir gece buluşmasının hemen sonrasındır. Bazan da öylesi gece toplantıları, gece misafirlikleri olurdu.

Türk hikâyecisi, Oktay Akbal'dan bugüne, hatıra duygusuna geniş yer vermiştir. Oktay Akbal'ı Sait Faik'ten ayıran en önemli fark, o hatıra duygusu-

dur bence. Oktay Akbal öyküye bir anımsayış tadı katmıştır.

Selçuk Baran'ın "Konuk Odaları" da bir anımsayıştır. Hep dar hayatlara yazgılı ev kadınlarını anımsayıp.

Bir hatıra duygusuyla bu misafirlikleri en son Ayfer Tunç kaleme getirdi.

Misafir odaları gibi misafir günleri de kayboldu. Ya da, kentin kimi semtlerinden el ayak çekti. Töre-ye bağlı semtlerde belki yine varlığını koruyor.

Anneminki, her ayın ikinci pazartesi günüydü. O güne en çok 'batonsale' için sevinirdim. Tatlının yanında ille tuzlu. Batonsaleler Savoy Pastanesi'nden alınıyordu. Ama kek ille evde yapılacak. Ve her defasında da kabarmadığına hayıflanılacak...

Okul dönüşü, hanımları söyleşirken bulurdum. Televizyon yoktu. Hayat dümdüz, akar durur. İnsanlar çocuk kalmış... Dedikodular bile masum...

Yaz Özlemi

İstanbul'da kış bir yıkım diyordu vapurdaki kadın. Sigara uğruna, benim gibi, arkadaşıyla oturuyordu güvertede. Hayır, ben arkadaşım ile oturmuyordum, sadece sigara içiyordum, donarak.

Kar konuşuluyordu, Sibiry'a soğukları. Kar yağmasın da diyordu genç kadın, ben soğuğa razıyım. İçimden tekrarlayıp duruyordum aynı sözleri...

Şubatı, martı bir atlatsak! Sonra yağmurlar başlar. Bahar öyle gelir İstanbul'a, yağmurlar ve

rüzgârlarla. Geçmiş zaman takvimlerinde bunlar hep ‘sayılı günler’dir:

Martın başında adsız bir fırtına; mart yarıladı mı, kırlangıçlar geliyormuş. Zavallı kırlangıçlar “Kocakarı Soğuğu”nun başında gelirlermiş. Kocakarı Soğuğu ayın yirmisine kadar sürüyor ve sonra bahar başlıyor. Fakat hemen yirmi üçünde “Kozkavuran Fırtınası”, beş gün sonra “Çaylak Fırtınası”.

Nisan yağmurlu olurmuş. Nisanda sisli günler olurmuş. Nisan bir gelse! Sonra ilkyaz. Başlangıçta günler rüzgârlı, sonraları sıcak, gökyüzü aydınlık, hava açık.

Eski takvimlere göre, çiçekler nisanda açıyor. “Bülbüllerin şakıması” dört nisanda. İstanbul’un korularında bülbül dinlemeye hayli serin nisan gecelerinde bile gidilirmiş. Hangi kuru? Hangi bülbül?

Nisanda “Öküz Soğuğu” da var. Otuz nisan benim doğum günüm; o gün üç günlük bir fırtına başlıyor. Dünyaya gelişim fırtınalı, gidişim bakalım nasıl olacak.

Mayısta “Çiçek Fırtınası” var. Doğu rüzgârları bu ayın onunda esmeye koyuluyor. “Filizkoparan Fırtınası”, “Kakulya Fırtınası”, “Ülker Fırtınası”, ayın sonunda “Kabak Meltemi”... (Bu kakulya nedir, bugüne dek hiçbir sözlükte bulamadım.)

Eskiler böyle saptamışlar.

İlkbahar için öğütler vermişler:

Havalar kıştan daha değişken olduğu için, daha çok korunmak gerekirmiş. Baharda hafif yemekleri tercih etmeliymişiz: Kuzu, balık, körpe dana eti, dil peyniri, bol sebze.

Mart, haşlamalık balıkların ayı. İstanbul’da “İstakoz, pavurya, çağanozun yenecek zamanı”ymış. Nisanda kalkan, pisi, kayabalığı. Nisanda barbunya yağsız. Mayısta barbunyanın ızgarası, mersinin haşlaması. Hepsi İstanbul’un denizlerinde.

İstanbul’da bahçeler varmış. Baharda bahçe işleri: Birinci ay, bahar çiçekleri dikilecek, çimenler biçilecek, kalem aşıları yapılacak.

İkinci ay, muhabbetçiçeği, menekşe, nergis, kına, şebboy fideleri dikilecek. Üçüncü ay, karanfillerden çelik daldırılacak, sümbül, zerrin, fulya soğanlarının piçleri ayrılacak. Son mahsul için çalı fasulyesi, sakız kabağı, hıyar tohumları ekilecek.

Haziran başı hem ilkbahar sonu, hem yaz başlangıcı. Bir zamanlar, daha gençken, güz en sevdiğim mevsimdi. Şimdi gözümde hep haziran günleri tütüyor.

Yıllar öncesindeydi. Haydarpaşa’dan trene binmiş, Pendik’e gidiyordum. Sabah erken saatti. Denize bakıyordum tren penceresinden. Ama önce köşklere, bahçelere, beni hep büyüleyen tren istasyonlarına bakmıştım. Şimdi deniz uzayıp gidiyordu.

Denizde Adalar buğudan birer ayla örtünmüştü. Buğu titriyor... yaz peyzajı dendi mi, o buğular örtünmüş Adalar resmini düşünürüm, ille tren penceresinden. O resimle birlikte ilkbahar sona erer.

Tren, yaz, buğu... O sabahın bende izi kaldı.

Böyle, unutamadığımız tuhaf an’lar, görüntüler, renkler, şekiller, sesler var. Benimkilerin çoğu yazdan, yaz günlerinden. Ayırtına varamamışım: Yazmış sevdiğim mevsim.

Şimdi kış. Karanlık, asık yüzlü hava. İç karartıcı, yaprakların örtemediği, bakımsız arka bahçeler. Kirli cadde.

Eski takvimlerin sayfalarını açıyorum, yaz bir an önce gelsin diye.

Geçenlerde Yolum Kanlıca'ya...

Kanlıca...

Geçenlerde yolum Kanlıca'ya düştü. Kanlıca hâlâ güzel.

Sönmüş, yıldızı kararmış bir güzellik bu. Kalan son bir iki eser, bir çeşme, bir cami, iki üç yalı, geçmişten bir şeyler söylemeye çalışıyor.

Nahid Sırrı Örik'in o kadar güzel ve merhametsiz hikâyesini düşündüm: "Kanlıca'nın Bir Yalısında". Körleştiren ihtirasın peşinde, Kanlıca bir hüznün ocağıdır bu öyküde.

Kanlıca'da geçmiş bazı cuma, cumartesi günlerini, gecelerini düşündüm. Körfezdeki evde Attilâ İlhan'la uzun söyleşilerimizi içim burkularak hatırladım. Günbatımlarında deniz alevlenirdi.

Yahya Kemal'i ister istemez andım. Genlerimize geçmiş sanki o şiir.

1940'larda yayımlanmış bir kitap var; *Boğaziçi Konuşuyor*. (Yanılmıyorsa, yeni basımı da yapıldı.) İlk basım, Yedigün Neşriyatı'ndan. A. Cabir Vada Boğaziçi'ni, özellikle Kanlıca'yı anlatıyor.

Bir eski zaman adamı gibi bostancıbaşı defteri tutmuş. Bize, artık hepsi göçüp gitmiş, bazıları zaten o zaman da göçmüş yalıları öykülemiş.

Sahiplerinin adlarıyla ya da özelliklerinden edindikleri adlarla anılmış bu yalıları, ‘bahçe’leri açısından okudum. Bahçeler, gün günden gönlümü çeliyor. Harap olan bahçelerde, küçük korularda yaşamaya çalıştım. Düşlerimde.

On dokuzuncu yüzyılın sonunda yanan Fuad Paşa yalısının bahçesinde, yangından sonra bütünü terk edilmiş ve iğne yaprakları siyaha yakın renkte çok büyük bir çam ağacı varmış.

Yirmi metreye ulaşan bir dizi servi varmış ki, bir ara topraklarından sökülüp Amerika’ya götürülmek istenmiş. Fakat başırlamamış. Sonra serviler kaderlerine boyun eğmişler, birer ikişer kurumuşlar.

Bu yalının “dağ bahçesi”nde devrin modasına uyularak yapılmış sünger taklidi merdiven Süngerli Köşk’e çıkıyormuş. Bahçesi havuzlu Süngerli Köşk zarif, küçük bir yapıymış.

Bahçe orada birdenbire birbirinden değerli süs ağaççıklarıyla donanırmış.

Süs ağaççıkları Birinci Dünya Savaşı sırasında yalının varisince çekisi on kuruşa satılmış; alıcı bahçeye girmiş, baltayı kaptığı gibi, bir uçtan öteki uca, tek bir ağaç bırakmamış.

Süs ağaççıklarını düşündüm. Kim bilir ne kadar acı duydular...

Mektupçu Ali Bey Yalısı, Meşrutiyet’in ilânı yılında yıktırılmış. Koru denebilecek büyük bahçesi, geçen zamanda, bir böğürtlen ormanı olup çıkmış.

Set set yükselen arazide her biri üçer yüz yaşında iki çam fıstığı nasılsa direnebilmiş. Bu görkemli çam fıstıkları da oradan şose geçerken kökleri açıkta kalarak usul usul, can çekişe çekişe ölmüşler.

Sahaflar Yalısı mimarîsi açısından pek değerli bir yalı değilmiş. Ne var ki, bahçesinde olağanüstü güzel çınar ağacı yahya ün katmış. Kanlıca'ya gelenler o çınar ağacını ille görmek isterlermiş.

Yalı yanıyor; bahçenin büyük kısmı yola gidiyor. Çınar ağacı artık yol kenarındaymış. A. Cabir Vada kaygısını dile getiriyor:

“Herhangi bir sebep ve bahane ile buradaki çınar yok edilirse, pek büyük bir günah işlenmiş olur.”

O günah herhalde sonradan işlendi...

Hep yangınlar. Yine yangından sonra sadece bahçesi kalan Rifat Paşa Yalısı pek ağaçlıkmış. Yangın burada neredeyse işe yaramış, ağaçlar uzun yıllar özgürce büyümüş.

1930'larda bu ulu ağaçlar, “şunun bunun” eliyle kesilmiş. Geriye çıplak bir arazi kalmış.

Ağaç kıyımı, edebiyat eserine, öyle sanıyorum ki Hüseyin Rahmi'nin bir romanıyla ilk kez yansımıştır. Hüseyin Rahmi, Boğaziçi'ndeki ağaç kıyımına gözyaşı döker...

Tanzimat dönemi maliye nazırlarından Rifat Paşa, yalısının iskelesine ufak ve büyük kayıkların bağlanması için ikisi mermerden, ikisi profirden yapılmış yuvarlak palamar taşları koydurmuş. Taşlar onarım sırasında sökülmüş, sağa sola atılmış.

Kanlıca'nın iskelesi de bir 'yalı' havası estirir, hayli büyük yolcu bekleme mevkii arka pencerelelerinden ulu ağaçlara bakarmış.

Çocukluğumda Kanlıca'ya gidişlerimizde, iskelelerin o halini çok severdim: Önümüz deniz, ardımız ağaçlar: Zaten Boğaziçi mimarîsinin bir özelliği buymuş.

Kanlıca'nın çarşısı da dört yüz yıldan beri ağaçlarla çeviriliymiş. Çevreyi “park” yapmak isteyenler ağaçları kesmişler. İnlanılacak gibi değil ama, beş ön çam fidanı dikip bırakmışlar.

A. Cabir Vada'dan öğrendiğimize göre, burası “mezbelelik”, “çöplük” olmuş.

Kanlıca'da o zamanlar ulu akasya ağaçlarının silme örttüğü bir kır kahvesi varmış. Belki Yahya Kemal o kahvede oturdu. Mısralar orada örüldü:

*Hiç dönmemek ölüm gecesinden bu sâhile,
Bitmez bir özleyiştir, ölümden beter bile.*

Suphi Paşazade Sami Bey'in oturduğu Nevres Yalısı, ön bahçesindeki çiçekleriyle göz kamaştırırmış. Çiçekler, görenlere, yalıdan bile güzel gelirmiş.

Arka bahçede –daha kimselerde yokken– kalori-ferle ısıtılan üç limonluk, ön bahçeye çiçek yetiştirirmiş. Sami Bey çiçeğe çok düşkünmüş. Aşılar sonucu elde ettiği katmer katmer kasımpatıyı Hollandalı çiçekçiler “Sami Bey” adıyla literatüre geçirmişler.

Yalı ondan ona satılarak, önce limonluklar, ardından çiçekli ön bahçe yok edilmiş. Buraları parselenip satılmış.

Bahçelerin, limonlukların göçüp gideceği, sevgili yazarlarımızca defalarca vurgulanmıştır, Refik Halid'in kroniklerinde öylesi içli satırlar, birer küskün hatıra bugün.

Limonluklar, kış bahçeleri beni her zaman büyüledi. İstanbul'un dört bir yanında, sonra Adalar'da pek çok limonluk gördüm.

Onlardan birinde Ali Nizamî Bey'in orkideleri yetiştiriliyordu. Bu roman limonluğunu göremedim

ama, Abdülhak Şinasi'nin yazdıklarını handiyse ezberime geçirdim...

Kanlıca'da bir de Saraylı Hanım Yalısı varmış ki, burada oturan Saraylı Hanım kimselerle görüşmez, koca yalıda bir başına yaşar; her zaman bol bol "saray kırmızısı" ilacı yaparmış.

Bitkisel ilaç, kır çiçeklerinden, gelincikten, ıhlamurdan, hatmiden, baharlı otlardan bir karışımla yapılırmış. Saray kırmızısı soğuk algnılığına iyi gelirmiş.

Kanlıca'da şimdi gelinciğe, papatyaya, baharlı otlara, bahçelerde, yol kenarlarında seyrek rastlanıyor.

Kanlıca'da o gün Mihrabad Ormanı'nda dolaştık. Kıyımlardan, yıkımlardan bir ölçek canını kurtarabilmiş orman, yüzyıllar öncesinden konuşur gibiydi.

Bir zamanlar Mihrabad Mesiresi'ymiş. Çınar, servi, fıstık ve kestane ağaçlarıyla ünlüymüş. Buradan yükseklerden, Boğaziçi'nin genel görünümü yine göz okşuyor. Korkunç yapılaşmaya rağmen.

Aşağıda Kanlıca koyu. Nigâr Hanım'ı hatırladım, *Nur Baba*'nın unutulmaz kahramanı, kırık kişisi. Nigâr Hanım da Kanlıca'da, körfezde oturamaz mıydı?

Derken, *Boğaziçi Mehtapları*'ndan konuşmak isteği...

Ama şehrin buralara bile erişen uğultusu, Fatih Köprüsü'nden çıkagelen gürültü patırtı susmak zorunda bıraktı beni. Geçmişin eserleri belki bu yüzden gündem bulamıyor; sayfalarca incelikli yazı,

belki bu yüzden günümüz okuruna hiçbir şey ifade edemiyor.

Kış gününün Kanlıca'sından biraz yaşlı döndüm.

İstanbul'da Okuduğum Bazı Kitaplar

Nice zamanlar dinlediğim, sonraları birçok kez okuduğum masallar bana düşlemin kapılarını açmıştı.

Masalı 'söyleyen' anneannemle, annemin baba-annesiydi. Öteki masallar kitaptan okunurdu. Ama bir de, İstanbul Radyosu'nda Eflâtun Cem Güney masal anlatırdı. Kim bilir kaç çocuk o duyarlı sestten enikonu etkilendi!

Gözlerimi kapasam, Cihangir'deki evimizde, duvara dayalı, çok eski ve gıcırtilı masanın üstünde sevgili radyomuzu görür gibi olacağım. Fakat bu görüntü, bu hayal artık hiçbir şey değiştirmeyecek. Onu orada, geçmişte bırakıyorum...

Okuma yazmayı söktükten sonra okuyabildiğim kitaplar arasında *Mavi Kuş* beni harap etmişti. Bu, bir 'masal-roman'dı. Comtesse de Ségur yazmış olabilir. Ahmet Halit Yaşaroğlu Yayınları ve içi resimli. Çok acıklı.

Mavi Kuş'ta aşk uğruna bütün eziyetleri göze alabilmiş roman kişisi; aşkı bilmezken, beni büyülemişti. Zaten çocukluğumuz hep büyülenişlerle dolu değil midir?

Aşk uğrunda ezilmek, küçük düşmek, gurur kırıklığıyla boğulmak, gitgide acılarla, özverilerle yok olmak; bunlar alabildiğine çekici geliyordu.

O kadar ki, durup dururken, ortada hiçbir sebep yokken, sırf ağlayabilmek için *Mavi Kuş*'un en acıklı özveri bölümlerini yeniden okurdum. Romandaki mutsuz sevgili, elinde çok ağır demir âsa, dikenli patikalarda, dağların doruklarına yol alırken artık sevinç gözyaşlarımı tutamazdım.

Yıllar geçecek; Şeyh Galib'i ve *Hüsnü Aşk*'ı, mumdan gemilerle ateş denizlerinden geçişi de okurken aynı duyguları yaşamayacak mıydım?..

Yine çok etkilendiğim bir masal-öykü –Ben uyuruyorum ‘masal-öykü’yü. Masal-roman oluyor da, masal-öykü niye olmasın?– Andersen’in unutulmaz “Kibritçi Kız”ıydı.

“Kibritçi Kız”ın çizgi filmini seyretmiştim. Beyoğlu’ndaki Yeni Melek’te. Üstelik yılbaşı günüydü. Ve sahiden kar yağıyordu.

Kar altında yürüyerek eve dönmüştük. İstiklal Caddesi’nden tek tük taşıt geçiyordu. Franguli’nin vitrini ışıltı ışıltı: Siyah kadifeye gömülü elmas, yakut, zümrüt yüzükler, küpeler, iğneler...

Çizgi filmlere bayılıyordum. Ama çizgi romanlara daha çok bayılıyordum. Çünkü çizgi filmler sahne sahne geçip gidiyor; çizgi romanlar benimle kalıyordu.

Ablamdan kalma, lâcivertimsi mavi ciltli *Doğan Kardeş* dergilerinde Selma Emiroğlu’nun çizmiş olduğu *Karakedi Çetesi* harikulâde bir çizgi romandı. Hele renkli basıldığı için, renklerin de rüyası söz konusuydu.

Karakedi, Sarman ve Pamuk bir çeteydiler! Tabii Karakedi başı çekiyordu. Tombalak, aptalca köpeğin

adı Fındık. Bir de Hain Karga vardı, herhalde La Fontaine'den çıkıp gelmiş.

Yine Selma Emiroğlu'nun bir çizgi romanı vardı ki, kısa sürmüş, tadı damağımda kalmıştı. Ondan en çok Bayan Şıpıldak'ı hatırlıyorum. Bayan Şıpıldak çok süslü, dudakları kalp biçimi ve kıpkırmızı, uzun kirpikleri kıvrık, 'otuzların kadını' bir balıktı.

Küçük afacan çocuk, bir yaz günü, bir balıkçığı mantar tıpalı şişeye sokuyor, hapsediyor, öylece denizlere geri bırakıyordu. Bayan Şıpıldak onu denizler altındaki antikacıdan satın alıyordu.

Telâş etmeyin: Kurtuluyordu sonunda tutsak balıkçık.

Denizyıldızlarını galiba ilk kez Selma Emiroğlu'nun çizgisinden, fırçasından görmüştüm. Gökteki yıldızların denizler altında da olabileceği öylesine şiirli gelmişti ki, bir türlü inanamıyor, "Denizyıldızı sahiden var mı?" diye boyuna soruyordum.

Yalnız denizyıldızı mı; denizatları, denizkestaneleri, deniz lahanası da varmış. Bense sadece denizanelerini biliyordum...

İşte, *Doğan Kardeş* ciltleri sanki içerde, babamın dolabının ablama ayrılmış bölmesinde duruyormuşçasına, gidip sayfalarını karıştırabileceğimcesine yakın bana. Anılarımda zamana meydan okumuş bir halleri var.

Saat ille öğleden sonradır. Okuldan yeni dönmüşüm. Cılız güneş demeti dolabın kapağında oynuyor. İşte, Karakedi Çetesi de, Bayan Şıpıldak da, kara kara ahtapotlar, sarı denizyıldızları, yosunlar,

batık gemiler de güneş demetiyle oynaşacak, sarılışacak ve Selma Emiroğlu'nun güzel çizgilerinden, renklerinden, Cemal Nadir lezzetli bir dünya fişkiracak.

Ne var ki, ışıkların oynaşması, kucaklaşması geçtikçe, olup bitenler gölgelendikçe, *Doğan Kardeş* ciltlerinin yerinde yeller estiğini içim burkularak fark ediyorum.

O evde değiliz. Teşvikiye'deki evde de değiliz. Şişli'de bir apartmanın on bir numaralı dairesinde tek başımayım.

Fakat yalnızlık sızısına kapılmamak için hemen tarihî romanlara sivruluyorum. Sahnede bu kez Abdullah Ziya Kozanoğlu'yla Oğuz Özdeş var.

Kozanoğlu'nun *Savcı Bey*'inden o kösnül hava hâlâ sızıyor. Oğuz Özdeş'in *Dağ Başını Duman Almış*'ı bana hep bir sinema filmi gibi yansıyor. Yazarını unuttuğum *Rukiye Hatun*'u ise Şifa'daki evde, dedemlerin evinde yaz günü okuyorum...

Tarihî romanlara elbette *Murat Reis'in Oğlu* da eşlik ediyor. Yazarı Reşat Ekrem Koçu olabilir mi? *Balabancık / İstanbul'un Taşı Toprağı Altın*'ın yazarı kesenkes Reşat Ekrem. Bu iki eşsiz roman birçok mevsim benimle birlikte, yeniden-yeniden okumak için.

Hatırlayışlarım beni yanıltmıyorsa, 'büyükler'in okuduğu romanlara dokuz yaşımdayken dadanıyordum. Cihangir'deki eve her gün *Hürriyet* gazetesi alınıyor. Muazzez Tahsin Berkand'ın bir romanı tefrika edilecek, günler öncesinden duyuruluyor: *Yılların Ardından*.

Her tefrika romanda aynı şey olmuyor muydu; ertesı günkü gazeteyi heyecanla, sabırsızlıkla beklemiyor muydum, ya bir şey olursa, ya tefrika kesilirse, o gün evimize gazete girmezse...

Neyse ki tehlikeler atlatılıyor ve *Yılların Ardından* bir gün “SON” yazısıyla noktalanıyor.

Yine Cihangir’deyken Etem İzzet Benice’nin akşam gazetelerinden hangisiyse, adını anımsayamadığım o gazeteyi alıyorum. Bir tefrika roman şenliği bu gazete. Yedi sekiz tefrika roman bir arada. Suat Derviş’in *Aksaray’dan Bir Perihan*’ı gönlümü adamaklılı çekiyor.

İlkokul yıllarım böylece bitiyor.

Galatasaray Lisesi’nin hazırlık sınıfına başladığımda, her cumartesi, okul  ıkışı Kitap Sarayı’na uğranılıyor. Her on beş günde bir de yeni yeni kitaplar alınıyor.

Hep O Şarkı Kitap Sarayı’ndan alınıyor. *Hep O Şarkı*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun son romanı. Eski bir İstanbul hanımefendisinden iz sürülerek yazılmış izlenimini yaratmak isteyen bu incelikli roman, İstanbul’un zaman içindeki büyük serüvenine beni ilk götüren yapıtlar arasındadır.

Hep O Şarkı’yla birlikte, bu kentin tarihten tarihe yaşamasını düşler, kurcalar olmuştum. Birbirine karışarak süregelen kültürler, gelenekler, görenekler...

Hep O Şarkı, Galatasaray’ın alaca ışıklı koridorlarında, pencere kenarına oturularak okunmuştur.

Zaten o dönem,    romancı g zdemdi: Reşat Nuri, Halide Edib ve Yakup Kadri. Hangisini daha

çok seviyordum? Bu, günden güne değişirdi. Kimileyin Halide Edib başı çekerdi, kimileyin Reşat Nuri. Yakup Kadri, her nedense, hemen hep ikinci sıradaydı.

Reşat Nuri'nin *Dudaktan Kalbe* ve *Akşamgüneşi* romanlarını Teşvikiye'deki evde gözyaşlarımı, hattâ hıçkırıklarımı tutamayarak okumuştum. *Yarın Yapayalnız*'daki Şem'i Dede *Dudaktan Kalbe*'nin yadigârıdır...

Doğan Kardeş ciltlerinden büsbütün uzaklaşmakla birlikte, artık çocuk romanlarının dönemini, çağını, işte *Hep O Şarkı*'yla kapatmıştım.

Doğan Kardeş ciltlerine gelince; yirmilerimde bile onlardan tat aldım. Bugün bulsam, yine sayfalarına karışıp giderim.

Söylediğim gibi Reşat Nuri Güntekin'in yapıtı içimi titretiyordu. *Akşamgüneşi* de, *Yaprak Dökümü*, *Çalıkuşu* da. Hele *Akşamgüneşi*!

Akşamgüneşi'ni on bir yaşımdayken, tek bir günde, yemeden içmeden kesilerek, ruh sıkışmaları içinde, soluk soluğa okumuştum. Daha acı bir roman okumamışçasına.

“Denizde kâğıt fenerlerle donanmış kayıklar dolaşiyor, rıhtım gazino ve kahvelerinde orkestralardan gayda ve laternaya kadar çalgılar çalıyordu.”

Görür gibiydim. Zaten yıllarca da gördüm! O kadar ki, *Ada*, *Her Yalnızlık Gibi*'yi yazarken *Akşamgüneşi* bu sahnesi ve başka sahneleriyle yanı başında, benimle birlikteydi. Sahneleri, âdeta, roman kişisi yapmaya çalıştım.

Şunu şaşıarak hissettim:

Romandaki taşra köşesi; şeklin, ışığın, gölgenin bambaşka yaşamı beni kendine tutsak etmişti. Zamanlar geçmiş, etkileniş silinmemiştir. Hem *Akşamgüneşi*'nin renklerini özlüyordum; hem Jülide'yle eniştesinin imkânsız aşklarına tapınıyordum.

O kadar ki kâğıt fenerlerin, renkli ampullerin sundaki yansımaları bende saplantıya dönüştü. Şu an en çok ne görmek istersin diye sorsanız, suda ışıklar derim...

Belki de en çok Reşat Nuri'yle roman sanatına bağlandım.

Yaz tatillerinde hemen her gün Cağaloğlu'na gidiyordum. Semih Lûtfi Kitabevi'ni o zamanlar keşfettim. Ankara Caddesi'ndeydi. İki yanlı camekânında geçmiş günlerin tozlu romanları hâlâ sergileniyordu.

İşte, Server Bedi'nin *Selma ve Gölgesi*'ni nihayet oradan edinebilmişim. Bizdeki ilk vampirella romanı! Müthiş bir roman; Peyami Safa onu niye Server Bedi kimliğine bürünerek yayımlamış, bence başlı başına bir yazı, inceleme konusu.

Güzide Sabri'yi oradaki kitaplarından tanıdım. Kapaklardaki resimler sararmıştı, kitapların yaprakları sararmıştı. Asıl, Güzide Sabri'nin yazdıkları enikonu sararmıştı.

Yabancıülü'nü, *Necla'yı*, *Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrûkesi*'ni yine de severek okudum.

Teşvikiye'deki evde, küçük odama bir kitaplık yaptırıldı. Kitaplarımı abece sırasıyla diziyordum. Romanları, öykü kitaplarını ayırıyor, biricik kitaplığımı

yeniden düzenliyordum. Şimdiki büyük kitaplığım karmakarışık. ‘Ara da bul kitaplığı’ diyorum ona...

Bazan günlerce, hiç sıkılmadan, okuduğum romanların özetini çıkarırdım. Bir ‘roman özetleri’ defterim vardı. Böyle böyle yazmayı öğreniyordum galiba.

“Semih Lûtfi’nin Ucuz Romanları” serisinden yayımlanmış bir iki Aka Gündüz romanı. Hangileriydi? Biri, *Çapraz Delikanlı* olmalı. *Bir Şoförün Gizli Defteri*, İnkılap Yayınları’nın basımıdır.

Fakat o günlerde, Çağlayan Yayınları’nın eski kitaplarını sokak tezgâhlarında bulacak, Aka Gündüz’ün *Bir Kızın Masalı*’nı da oralardan edinecektim.

Bir Kızın Masalı bende gerçekten masal hülyası bırakmıştır. Yalnızca bir kez okumama karşın. Yitirdim o kitabı. Bir daha da hiçbir eski kitap satıcısında bulamadım. Özlemim var!

(“İstanbul’da Okuduğum Bazı Kitaplar” *Cumhuriyet*’te yayımlandıktan sonra, İzmir’de genç bir arkadaş Aka Gündüz’ün romanını bana armağan etti. Bu gönül hediyesine nasıl teşekkür edilir, bilmiyorum...)

Yine Semih Lûtfi basımı *Afrodit Buhurdanında Bir Kadın*, o güne kadar okuduğum romanlardan çok farklıydı. Reşat Enis’in eseri, zaman içinde öğrenecektim, Türkân Şoray’ı, Selçuk Baran’ı, Ahmet Oktay’ı da çok etkilemiş.

Cinnet dolu bir melodrama oturtulmuş, natüralist ve alabildiğine acı fabrika hayatı sahneleriyle yüklü *Afrodit Buhurdanında Bir Kadın* edebiyat

tarikhlerimizin cimrice, hattâ nankörce yaklaştığı romanlar arasındadır.

Galatasaray'a giderken, Atlas sinemasını geçince, köşedeki Hasan İtriya'tan birçok kez söz açtım. Fakat zaman ne kadar merhametsiz ki, hem orası kaybolup gitti hem de ismi bende silindi: Bir 'Hasan' var ama, itriyat mı, kolonya mı, rayiha mı, bilemiyorum...

Camekânındaki süslü püslü kolonya şişelerine, hele menekşe kolonyasının kurumlu şişesine baktıkça, *Fahim Bey ve Biz*'e birkaç sayfa eklemek istedim: "Fahim Bey'in Kolonyaları"...

Fahim Bey ve Biz'i baştan sona okumuş değilim. Sadece, ortaokul ders kitabımızda yer alan bölüm. Hani, Fahim Bey'in elbiseleri, çeşit çeşit kostümleri uzun uzadıya, hüznler içinde, hüznlendirile hüznlendirile anlatılır. Yalnızca o bölümü okumuştum.

Ama, giysilere bunca düşkün Fahim Bey'in evinde elbette kolonyalar da çeşit çeşit olmalıydı...

Yazarlara ve eserlere hayranlığım dinecek gibi değildi. İşte, Abdülhak Şinasi Hisar'ı yalnızca bir yazısıyla, romanının bir parçasıyla severken; onun o sıralı dünyasının yanı başında Refik Halid'in Çağlayan Yayınları'nca basılmış, bir liralık *Bugünün Saraylısı*'na da keyiflerle, tatlarla bağlanıyordum.

Hele bu romandaki balo sahnesi, Florya Plajı betimlemesi pek çekici gelirdi. Florya'daki plajlara her gidişimizde, zamanı geriye almaya çalışır; *Bugünün Saraylısı*'nın yazıldığı yıllara döner, Florya plajlarını öyle, o günlerde görmeyi denerdim.

Anlayamadığım şey; Cağaloğlu'na gidip geldikçe, Refik Halid'den yeni yeni kitaplar edinmiş olmama karşılık, Abdülhak Şinasi'nin eserlerini o dönemlerde bir kez bile aramamış, araştırmamış olmam.

Fahim Bey'in giy giy eskitilemeyen kostümleri capcanlı yaşayıp duruyordu ama, Abdülhak Şinasi'nin Fahim Bey için başka neler yazdığını nendense merak etmemişim.

Boğaziçi Mehtapları yazarını, ancak liseyi bitirirken, Varlık Yayınları toplu eserini yayımladığında edinip okuyabildim.

Çamlıca'daki Eniştemiz ise İstanbul dışında okunmuştur. Avşa'ya gitmiştik. Yanımda, başlayıp başlayıp hep yarım bıraktığım *Çamlıca'daki Eniştemiz* vardı. Avşa'da, gün inerken, pansiyonun küçük bahçesinde okudum...

Kitaplara açlığım daima ve karmakarışık sürdü. Meselâ Kafka ve Sartre tutkunluğum sırasında, Oktay Akbal'ın *Suçumuz İnsan Olmak* romanı, Nezihe Meriç'in öyküleri, Attilâ İlhan'ın Sahaflar'dan bin bir güçlkle bulduğum *Sokaktaki Adam'ı Amerika*'yla, *Duvar*'la iç içe okunmuştur: Üç sayfa *Amerika*, beş sayfa *Topal Koşma*...

Suçumuz İnsan Olmak'taki mutfak penceresi... Bir sokağa açılan o pencere ve sokaktan geçenlerin perdeler bakıp durması, sokaktan gizlenmek isteyen mutfak beni gün günden etkilerdi.

Sahaflar'da güzelim Elif Kitabevi'ne gidip gelirken, yaz sonu akşamı, Oktay Akbal'dan bir hazine daha keşfedecektim: *Şair Dostlarım*. Türkçenin en

güzel portre kitaplarından biridir *Şair Dostlarım*. Ve doğrudan doğruya Elif Kitabevi'nin yayınıydı.

Hem alçakgönüllü hem ağırbaşlı kapağı bugün beni daha çok etkiliyor. Neredeyse, “Edebî bir kapak” diyeceğim...

Şair Dostlarım'ın Ziya Osman Saba'ya ayrılmış sayfaları yürek yakar. Bu yazıyı pek çok okudum. Dil bilinci üzerine katıldığım söyleşiler, tartışmalar vardı bir dönem. Oktay Akbal'ın yazısını o dönemde pek çok kişiye de okutma imkânı buldum.

Zaten her geçen gün Oktay Akbal'a biraz daha hayran oluyordum. *Garipler Sokağı*, *Bizans Definesi*, *Berber Aynası* derken, Teşvikiye'deki kitaplıkta özel bir Oktay Akbal köşesi!

Dahası Camus'nün *Veba*'sını, Oktay Akbal çevirmiş olduğu için okumuştum. Kendi kendime, Oktay Akbal çevirmişse çok güzel, çok değerli bir romandır, diyordum.

“Ester ile Rosa”nın hikâyecisi, şimdi benim ‘bir numaralı’ yazarımdı!

Kitapları, özellikle romanları, gitgide hayatın ta kendisi gibi görmeye başlayacaktım.

Gerçek yaşamda, hayhuylu günlerde çoğu kez düşünmeden, alımlamadan geçip gittiğimiz ayrıntılar hep kitaplardaydı. Her günkü gelişigüzel algılarımızı, alımlayışlarımızı bize keskin bir anlatımla yansıtan yazarı, sonraları da ressamı, sinema sanatını günün sıradanlığına nasıl fırlatıp atabilirdim!

O yıllarda İstanbul'u resim sanatından görebilmek aklımın ucundan geçmezdi. Ama romanlardan görebiliyordum.

Örnekse, Boğaziçi tasvirleriyle yüklü *Bu Bizim Hayatımız*'ı okuduktan sonra, Boğaziçi'ni Refik Halid'in anlattığı gibi görmeye uğraşıp durdum.

Gerçi gördüklerim, Refik Halid'in tasvirleriyle bire bir örtüşmüyordu. Öte yandan, dünle bugünü kıyaslayabiliyor, nelerin değiştiğini fark edebiliyordum.

Sonraları aynı ölçüp biçmeyi resimler aracılığıyla da yaptım. Denizin kirlendiğini bize en çok resimler söyler. Hamit Görele'nin Büyükada peyzajlarındaki denize ve şimdiki Adalar denizine bir bakın!..

İstanbul'u gördüğüm kitaplar hemen hep şehrin güzelliklerinden söz açıyordu. O kitaplarda İstanbul'un tarihî dokusuna kanser hücresi gibi sı-zacak yapılar, çirkinlikler pek yoktu.

Sadece yoksulluk vardı, o da bazı romanlarda, bazı öykülerde; örnekse Orhan Kemal'de.

Devlet Kuşu'nu çok severek okuduğumu anımsıyorum. Sonra beni bugün de yıkıp geçen "Önce Ekmek" öyküsü. "Önce Ekmek"teki İstanbul, varlığını bugün çok daha fazla hissettiriyor...

On yıl kadar önce, *Cumhuriyet* için bir söyleşiye, Cahit Uçuk'un evine gitmiştim. Arnavutköyü'yle Bebek arasında bir apartmanın üst katı. Cahit Uçuk çocukluk ve gençlik anılarını yeni yayımlamıştı.

Bir ara İstanbul konuşuldu. Romancı, "Uzun bir ömür sürdüm" dedi. "İstanbul elbet değişecekti, değişiyordu. Fakat hiçbir zaman şu yirmi yıl içindeki kadar değişmedi. Tanınmaz bir İstanbul'da yaşıyorum artık."

Çocukluğunda gittiği Fener aklına gelivermişti. Orada köklü bir Rum ailesiyle tanışıklıkları varmış ve Rumlar Fener’e “Fanari” diyorlarmış.

Aile, önce Fener’den taşınmış. Ama tarihî ev korunmuş. Cahit Hanım, “Malikâne gibi bir şey” diye tanımlıyordu.

6-7 Eylül Olayı’ndan sonra, Cahit Hanım’ın ahbabları Türkiye’yi terk etmişler. Ev bir süre daha durmuş, iyice yıpranarak, iyice göçerek. Cahit Uçuk, tarih bilincine sahip şhircilerin bu evi ve çevredeki öteki evleri koruma altına alacaklarını, onaracaklarını umuyormuş.

Dalan, 1985’te yolları genişleteceğim diye hepsini yıkmış.

Romanı yazılabilirmiş. “Bir evin, sadece evin romanı...”

Şimdi bu yazıyı yazarken, şöyle bir şey düşünüyorum:

Şiirlerdeki, romanlardaki, öykülerdeki İstanbul’un topografyasını çıkarmak, yapıların dökümünü, anlatılan mekânların şimdiki durumlarını saptamak. Bakalım elde ne kalmış?! Belki bir gün Handan İnci yapar...

Ama ben, geçmişte, yetişme yıllarımda, İstanbul’da okuduğum kitaplar arasında, Ege’yi, Akdeniz’i harikulâde anlatmış Halikarnas Balıkcısı’ndan da söz açarak bitirmek istiyorum yazımı. Teşvikiye’ye yeni taşınmıştık; *Ege’nin Dibi*, *Gülen Ada* elimden düşmüyordu. Üstelik kitaplar resimliydi, Halikarnas Balıkcısı öykülerini resimlemiş!

İstanbul mu boğuyordu, denizler mi özliyordum, çekip gitmek mi vardı hayallerimde.

Oysa, Kavafis'in şiirindeki gibi, mıhlanıp kalacakmışım bu şehirde.

Bahçe ve Çini Soba

Yıldızlar Altında İstanbul'da anlatmaya çalıştığım Çapa, çocukluğumun en silik semtlerinden biriydi benim için. Falcıya gidişimiz dışında, hastane ziyaretleri dışında, belleğim Çapa'yı iyice sildi sanıyordum.

Geçen gün, arkadaşım Serap'ın evinde gördüğüm eski albüm, 1950'ler İstanbul'undan fotoğraflar, bu arada Çapa'nın bir iki fotoğrafı, Çapa hatıralarını geri getirdi. Meğer Çapa, belleğimde büsbütün sönmemiş. Hele Serap, oralarda geçen çocukluğundan söz açtıkça, onun söz açışları ve fotoğraflar kılavuz oldu...

Çapa'ya Havagazı İdaresi'nde –öyle mi deniyordu acaba?– çalışan Muhterem Bey'lerin evine giderdik. Gözümün önüne gelen de o ev zaten. Yoksa, Muhterem Bey'i, hanımını, iki kızını açık seçik hatırlayamadım. Bu tanışıklığın sebebini ve hikâyesini de çıkaramıyorum.

Ev, en çok, çini sobasıyla beliriyor.

Gerçi o güne kadar pek çok eski zaman evi görmüştüm, Kadıköyü'nde, Horhor'da, Kuzguncuk'ta, sonra Nezihe Halaların Bursa'daki evleri... Fakat bu evler hep ya iki katlıydı ya üç katlı.

Muhterem Bey’lerin Çapa’daki evleriye tek katlı! Dışardan bakıldığında handiyse görünmeyen bir ev. Boydan boya ince, sarı bir duvar örtmüş.

Duvarın tam ortasında ahşap kapı. Bu kapı, sokak kapısıdır. Sokak kapısından girince, sizi avlu karşılar. Avlu dediğime bakmayın, küçücük bir alan, üstü açık olduğundan avluyu andırıyor.

Oraya iki üç basamakla inilir. Avlu boyunca uzunlamasına yol tahtaları serilidir. Önde Muhterem Bey’in eşi, arkada annemle ben, hızlı hızlı yürürüz.

Çapa’ya daima erkence gidilir. Çünkü semt uzaktır ve akşam iyice bastırmadan dönmek gerekir. Vakit erken olduğu için de, avlu gün ışığı kuşanmış olur.

Yine birkaç basamak çıkılarak eve girilir. Evin, söylemem yersiz, ayrı bir kapısı vardır. Bu kapı bazan “kurander” dolayısıyla çat! diye kapanır; Muhterem Bey’in eşi kızlarına seslenir...

Dışardan kendini belli etmeyen Çapa’daki ev, insanı... hele ben yaştaki bir çocuğu şaşırtacak kadar büyüktü. İki tarafta, karşılıklı odalar. Orta yer, genişçe bir koridoru çağrıştırıyor. Büyücek, geçmiş zamandan kalma bir mangal burada dururdu.

Bu mangala hemen her gidişimizde mutlaka cezve sürülür, kahve pişirilirdi. Böylece eski bir ikram işte son kez karşıma çıkıyordu.

Sonra bir odaya girerdik. Herhalde oturma odasıydı, belki misafir odası. Serap’ın Çapa fotoğraflarına bakarken, en çok bu oda çıkageldi. Fakat görünüşüyle değil, kokusuyla!

Oda sabun kokardı. Neden sabun koktuğunu önce çözemezsiniz. Pencere kenarında âdeta gururla duran karpuz dilimlerinin sabun olabileceği kimin aklına gelir?!

Basbayağı karpuz dilimleri, simsiyah çekirdekleri, kıpkırmızı etleri, hâreli yeşil kabuklarıyla. Yalnız ufarak dilimler. Her biri sabunmuş, Edirne’de yapılmış, bir zamanlar bu sabunları saraylılar tüketirmiş...

Odanın görkemi, şüphesiz, çini sobaydı. O artık kurumlu kurumlu dururdu. Krem rengiydi. Bununla birlikte bordülerinde, kenar süslerinde rengârenk çiçekler, pembe güller, mavimsi karanfiller koşuşup duruyor; asma yeşili yaprakları da unuttum sanılmasın.

Bir sonbahar günü, oda, ev enikonu serindi. Muhterem Bey’in kızları çini sobayı yaktılar. Sarı çiviler kakılmış bordo deriden körüğü işte birdenbire hatırlıyorum! Süslü bir körüktü. Sanki nefes alıp veriyordu. Tabii buna da pek şaşıyordum.

Sonra, sobanın açık kapağından çıtırtılı yalınlar fişkirmiş, ateş tozanları uçuşmuş; başımı kaldırır kaldırmaz, yağlıboya tavanda yalınların ışıltılarını bir akis olarak görmüştüm.

Hayatımda biri denizden, biri ateşten böyle iki yansıma var. Bir türlü istediğim gibi yazamıyorum. Denizden gelen mavimsi yansıma, Arnavutköyü’ndeki bir yalının tavanındaydı...

Vapur Gezintilerimiz

Gördüğüm bir rüyaya hâlâ şaşarım. Bu rüya, yaşıml o zamanlar elliye iyice yaklaşıırken, beni çocukluğuma götürmüştü. Aslında, rüyayla hatırlayış arası, tuhaf bir ruh haliydi:

Eski Şehir Tiyatroları, ikisi birden, Tepebaşı'ndaki Dram Tiyatrosu'yla Beyoğlu'ndaki Yeni Komedi, âdeta birbirlerine sarılarak, birbirlerine kavuşarak iç içe geçiyorlar ve bana sesleniyorlar. Birçok oyundan birçok ses, söz işitir gibi oluyorum. Sonra sesler, sözler yankılanıyor, eriyor...

Gözyaşlarıyla uyanmıştım. Neden ağladığımı çözemiyordum.

Emek Sineması'nın bitişiğindeki Yeni Komedi'nin biri dore atlas, diğeri gökmavisi kadife, çifte perdeleri gözümün önündeydi. Önce o dore perde kat kat yukarıya açılır. Sonra bir an kadife perdeyle baş başa kalırsınız. Heyecan doruktadır. Derken gök mavisi de ikiye bölünecek ve sahne sizi tıslımlayacak.

Rüya sanki devam ediyordu. Bir pazar günü ailecek Yeni Komedi'ye gidiyorduk. Eser, Oktay Rifat'ın çok sevdiğim *Birtakım İnsanlar*ıydı. Kim bilir hangi yıl?

Fakat mevsim, ille ateşçiçekli sonbahar.

“Nerede! Nerede o evler, o tavanlar, o sofalar, o âvizeler, o mangallar, o sedirler! Nerede o ağır perdelerin kararttığı güzel aydınlık! Gözlerimi yumardım da kırmızılı yeşilli kandillerin uçuştüğünü görürdüm.”

Birtakım İnsanlar'daki yaşlı hanım böyle konuştukça ve eski Boğaziçi'nden söz açtıkça, ölmüş kız kardeşlerini görür gibi oldukça; rüyam ve eski tiyatro binaları aradan çekiliyor, Boğaziçi'nde küçük bir vapur iskelesi belirliyordu.

Çünkü bu oyun Boğaziçi vapur iskelesinde başlar. Günün bütün saatlerini bize çımacı anlatır.

Artık bir yazının eşğine geldiğimi hissediyordum: Vapur gezintilerimiz...

O zamanlarda Boğaziçi iskeleleri, öteki vapur iskeleleri gibi, günün birçok saatinde ve gecenin ancak bazı saatlerinde yolculara açılırdı. Hemen hepsinde bir ev yakınlığı yaşanırdu.

Bu iskelelerde vapuru beklerken, küçük bir yalıda yaşadığımızı düşlerdim. Sıcak yaz gününde denizden gelen esinti, sular, şıpırtı, ısıltılar, birkaç deniz kuşu, karabatak ve martı, yosun, midye...

Bütün bunlardan çıkagelen serin bir koku...

Vapur iskelelerine her nedense 'deniz köşkleri' diyordum, içimden, kendi kendime. Kaptan köşkünden esinlenme olsa gerek.

Nihayet vapur gelir; Yeni Komedi'nin çifte perdelerinin açılışını andırır bir sabırsızlıkla vapura binmemizi beklerdik. Babam durur, vapurun hangi iskelelere uğrayacağını araştırırdı.

İşte bazı günler, Boğaziçi vapurlarına binerek, uzun uzadıya, Boğaziçi'nde gezinirdik.

Bunlar biraz hüzünlü gezintilerdi. Annem bu gezintiler için sandviçler hazırlardı, ev işi sandviçler: İki dilim ekmeğe ince ince margarin sürülür, dilinmiş söğüş et, karabiber, tuz serpilir, bir dilim de

domates. Termosta ay. Sonra taa Anadolukavağı'na kadar uzanmışken, aynı vapurla geriye dönüş. Cihangir'deki evimize biraz yorgun, ama daha çok, demin söylediğim gibi, üzüntülü dönerdik.

Bütün yazlarını Boğaziçi'nde geçirenlerden, Boğaziçi'nde 'yaşayabilenler'den olmadığımız için mi, bilmiyorum.

Sonu hep üzüntülü biteceğini bildiğimden, vapur gezintilerimiz beni ürkütürdü. Şimdiyse, özlemle anıyor, her birini galiba yeniden yaşamak istiyorum.

Vapur gezintilerimizin ilki, daima mayıs ayındaydı. Çiçeklenmiş erguvanları denizden görmek o zaman da tutkulu bir alışkanlıktı.

Abdülhak Şinasi'den okuyuncaya kadar erguvan tutkusunu çözememiştim. Sonra, birdenbire, o güzelliğı ayırt ettim:

“Uzaktan, bazı ağaçlar tam birer çiçek gibi gözüktür, bütün bir ağaç kocaman bir çiçek olmuştur. Bir erguvan için için canlı bir alevdir.”

Deniz köşkü dediğim Boğaziçi vapur iskeleleri, biraz bakımsız, biraz yıprak, ama hep sanat eseri gibiydi. Onlarda bir rüyanın uçuculuğı hiss olunurdu.

Bazıları bugün içkili lokanta olup çıktı...

Vapur yol aldıkça, bir kıyıdan öbürüne, iskeleden iskeleye, Boğaziçi söyleşileri başlardı. Hele bu gezintilere bazı komşularımız da katılmışsa. Büyüklerin bitmez tükenmez Boğaziçi anlatıları bana yine hüznü verirdi.

Çünkü hemen hiçbirisi Boğaziçi'nde uzun uzadıya yaşamamıştı. Kiralık yalılarda geçmiş tek bir yaz mev-

simleri bile yokken, her biri Boğaziçi'nin havasını suyunu anlatır, her biri filanın, falanın yalısından, korusundan söz açar, âdeta Boğaziçi tarihçisi kesilirdi.

Onlar öyle yalıları, koruları, bahçeleri, limonlukları anlattıkça, anlatılanlarla gördüklerimizin çelişiyor olmasına da şaşardım. Bir görkemden söz açıyorlardı. Oysa 1950'lerde, Boğaziçi, restorasyon fırtınasına uğramamıştı. İskeleler gibi yalılar da yıkık, yıpraktı.

Yalılar konuşuladursun, Boğaziçi'nin mesirelerine, sularına, köylerine de yol alınırdı.

Şimdi kimsenin anmadığı, belki bilmediği birtakım semt, köy, köşe bucak adları anılırdı. Sözelimini Bebek'ten ayrılır ayrılmaz Fenniburnu denirdi.

Bebek'le Rumelihisarı arasındaki Fenniburnu, Avcı Mehmed zamanında yaşamış şair, ressam, Mevlevî Fennî Dede'den ismini almış. Fennî Dede burada çizimini de kendi çizdiği bir yalı yaptırtmış. Yalı küçük fakat çok güzelmiş. İçi de resimlerle bezeliymiş.

Nice yıllar sonra, Mevlevîlikle sanatı iç içe yorumlayan bir eserde Fennî Dede'nin yaptığı bir resmi görünce içim burkulmuştu. Sanki yine vapurla Bebek iskelesinden ayrılıyorduk, sanki yine Fenniburnu konuşulacaktı.

Fennî Dede'den ve görebildiğim tek resminden *Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın*'da söz açtım. Vapur gezintilerimizdeki o ilk Fennî Dede anısından da söz açmak istiyordum. Roman, her nedense, gezintilerimize yer tanıımıyordu. Ne kadar uğraşımsa olmadı.

Demin sular demiştim. Artık Sarıyer'e yaklaştıkça, sular büsbütün hatırlanırdı. Çırçır ve Hünkârsuyu o zamanlar yine ünlüydü. Fındıksuyu, Kızılcıksuyu, Kestanesuyu dendiğini de hatırlıyordum.

Pek çok şarkıdan söyleşilirdi. Bana öyle gelirdi ki, bu şarkılar hep Boğaziçi'nde okunmuştu ve başka yerlerde hiç söylenmemişti...

"Ölürüm sensiz a zalim bırakıp gitme beni"... Bakın, komşumuz bir hanım hâlâ mırıldanıyor. Ben de bırakıp gidişler için, bırakılmışlar için daha o zamandan üzülmeye başlıyorum...

Pikniğı andırır vapur gezintilerimiz akşamüzeri-ne rastlar, gece biterdi. Ama bazı günler, sabahtan vapura binilir ve öğleye doğru ya Küçüksu'da ya da şimdi artık hatırlayamadığım bir başka iskelede inilirdi.

Öğle yemeği tepelerde, büyük ağaçlar altında bir kır lokantasında yenecek. Anlatıla anlatıla bitirilemeyen şıfalı sular, boşalmış eski rakı şişşelerine doldurulmuş. Kır lokantalarına yemeklerinizle gelebiliyorsunuz; ne var ki, masayı, hasır iskemleleri kiralayacaksınız. Meşrubatın parasını ödeyeceksiniz.

Melling'in gravürlerinde erden bir sessizlik, ululuk gibi duran büyük ağaçlar benim çocukluğumda tılsımlarını çoktan yitirmişlerdi.

Bir iki masa dolunca radyo açılır, ağaçtaki hoparlörden cızırtılı, hırıltılı müzik sesi dört bir yana dağılırdı. Çok geçmez, rakı içilen masalardan birinde, şarkıya eşlik edenler çıkardı. Çocuklar koşuşur, masalara çarpar, bardaklar devrilir.

Kır lokantasından apar topar kalkılırdı.

Nihayet yaz biter, Boğaziçi'nde vapur gezintilerimiz gelecek yazıya kadar son bulurdu.

Karagümrük Anıları

Hürriyet gazetesinin pazar ekinde İstanbul yazılarını yeni başlamıştım. Karagümrük'e gitmiştik. Hayallerimde, İstanbul'u semt semt dolaşmak ve yazmak vardı.

Yirmi yıl geçmiş olmalı. Geçen zaman eskiden hoşuma giderdi. Acılar törpülenmiş gibi. Sonra sonra ürktüm geçen zamandan. Yitikler devreye girince...

Stadyumun orda durduk, otomobilden indik. Soğuk sonbahar gününde Karagümrük enikonu tenhaydı.

Cumbalı rumbalı –aklımdan Server Bedi'nin romanı geçiyordu– özelliklerini, töresini, duygusunu, yeniyile eski arasındaki bocalayışından edindiği yaşama gücünü kaybetmemiş bir Karagümrük az sonra karşımıza çıkacaktı.

Böyle düşünmüştüm.

Hatırlayışındaki Karagümrük bakir kalmış bir semtti.

Çocukluğumda bu semte gelir, annemin bir ahabasına konuk giderdik. Karanfil kokulu lohusa şerbetini ilk kez o evde içmiştim. Herhalde doğum sonrasıydı. Fakat bebeği hatırlamıyorum.

O zamanlar, garip ve sıtmal bir yurtsamayla, bu semt, çevre semtler bana esrarlı bir dünya gibi gelirdi. Oralarda genlerime işlemiş bir sızı vardı sanki.

Evler küçük, sokaklar dardı. İnsanlar hemen hep orta halli, yoksul. Temiz ve aydınlık. Gençlerin yarın için büyük umutları var. Gençliği göçmüşler daima tevekkül sahibi...

Konuk gittiğimiz evin sokağı şuralarda değil miydi? Gördüğüm sokak hiçbir şey söylemiyordu.

Geçip gittiğimiz yollarda neredeyse yıkılacak, bakımsız mı bakımsız, kağşamış ahşap evlerle çarpık çurpuk, birer kutu gibi dikilmiş, derme çatma apartmanların iç içeliğine tanıklık ediyorduk. Gerçi sokaklar yine dar, evler yine küçük ama o eski, gi-zemli, ışıltıları olan dünyayı bulmak olası.

Tam tersine, kararmış bir dünyaya giriyorduk. Sonbahar akşamı sanki daha erken inecekti. Burada gönüller kararmıştı.

Eramya Çelebi Kömürcüyan'ın yüzyıllar önce tasvir ettiği bütün bu semtler ne kadar başkadır! Kömürcüyan'la birlikte İstanbul'un kapılarından yirmi ikincisine uzanalım:

“Bunun adı Edirnekapısı'dır. Sağımızda Patrik Sargis'in gömülü bulunduğu, Balatlı Ermenilerin mezarlığı vardır. Rumların mezarlığı da Edirnekapısı yakınındadır.

Buraları Türklerin koruması altındadır. Burada Türklere ait bahçe ve konaklar ile Bayram Paşa'nın bostanı vardır. İç taraflarda ise Beylik Çayırı ve Yenibahçe mevcuttur.

Surun dışında yürüdüğümüz yolun üstündeki diğer kapıya kadar güzel bahçeler, eski büyük saraylar ve bostanlar görülür.”

Kömürcüyan'ın tasvirinden yüz yıl kadar sonra bir yabancı seyyah mezarlıkları gravürüne geçir-

miştir. Gravürde bahçeleri ve bostanları görürsünüz. Edirnekapı'dan Karagümrük içlerine, işlenmiş toprak şaşırtıcı bir ağaç ve yeşerti bereketini gözler önüne serer.

Şimdiyse bu bereketten eser kalmamıştı. Daha yirmi yıl önce semt büsbütün bostansız, yeşertsizdi.

Bir başka İstanbul tarihçisi, İnciciyan, Karagümrük'ü "odalar"ıyla anar:

"Sultan Mehmed, İstanbul'u zapt ettikten sonra, muhtemel bir Rum isyanını önlemek maksadıyla, Bursa'dan ve bazı müelliflere nazaran diğer yerlerden getirttiği Ermenileri şehrin muhtelif noktalarına yerleştirmiştir.

Bu Ermeni topluluklarına Altı Cemaat adı verilmiştir. Patriklere verilen fermanlarda İstanbul Ermenileri bugüne kadar aynı adı taşımaktadır."

Odalar adı altında altı semtte yaşayan cemaatin bir bölümü, "Edirnekapısı yanındaki gümrükte, Karagümrük Odaları'nda oturmuştur."

Değişik inançta toplulukların iç içe yaşamış olması, o akşamüzeri Karagümrük'e ayrıca bir zenginlik getirmiyordu. Zenginlik silinmişti. Semtte hissettiğiniz, âdeta boşunalık duygusuydu.

Mimarînin özelliklerini, çeşitliliğini, gözleriniz ancak yıpranmış ahşabın kasvetine alışınca ya da çatlamış betonun iğretiliğini fark edince kavrayabiliyordunuz.

Ahşapta, yapı sanatına değgin birtakım izler kalmış. Uzak, soluk, yine de gönle işleyen izler. Bir evde, cumba altına rastlayan, o kırık ve küçücük pencere, belki de bir kuşevinin lekesi, örenciğiydi...

Semtten bayındırlık uzaklaşırken ve semt kendi başına bırakılırken, geçmişin güzellikleri de solgun hayaller olmuş.

Eski ahşap mimarının sırlarını dinlerseniz; bir balkon dantela duygusuyla işlendiğini söylüyor, bir cumbanın pencere altındaki oyma çiçekleri size yine alımlı görünmek istiyordu.

Bir kapı tokmağı, sizinle el sıkışmak isteyen bir ‘el’ iken, kırık bir kulpa takılı kalmış, kopuk parmak olup çıkmış.

Karşı kaldırımdan gelen yoksul, yaşlı hanımı görüyorduk. Yüzü gibi kılığı da buruşuk, kırış kırış. Yoksulluğun pençesinde öylesine yıpranmış ki, bu dünyayı sanki zorla sürüklüyor.

Tek ışıltı, çocukluğumdan kalma bir görüntü: Bir kız çocuğu, sırtında kendisine hayli küçük gelen mantosu, telâşlı telâşlı yürüyordu. Elinde bir tepsi vardı ve büyücek tepside mahalle fırınından yeni çıkmış börek. Kıymalı mı, peynirli mi?

Tepsili kız uzaklaştı. Biz de ters yönde yürüyerek, daha aşağılara, yokuşların başladığı sokaklara karıştık. Köşeyi döner dönmez, eskilerden kalma meydan. Bir satıcı, kırmızılı mavili, hepsi de plastik kovalara, leğenlere gömülü olarak meydanı arşınladı.

Meydanda çocuklar, patlamış plastik topun peşindeydiler. Ufak bir kahvede semtin gençleri kâğıt oynuyorlardı. İhtiyar bir adam, havanın olanca aya-zına karşın, kahvenin sekisine çıkmış, çayını orada yudumluyordu.

İki genç kız, köşe başında uzun uzadıya konuşmuşlar; besbelli ayrı yönlere gidecekken, birbirle-

rinden bir türlü ayrılamamışlardı. Kızlardan birinin elinde, renkli magazinler. Renkli magazinler fakir semtler için her zaman fazlasıyla çekicidir.

Başımı çevirir çevirmez, kağşadı kağşayacak ahşap evin cumbasını, pencerelerini, açık bırakılmış perdeyi, cumbada birden yanan çubuk floresan ışığı görmüştüm. Ahşap ve floresan çok dokunaklıydı.

Akşam iyice çökmüştü. Nihayet bir yokuş başında o tek servisiyle eski bir yatır karşıladı bizi. Servisi ömrünün sonundaydı. Yatırın çevresini gecekondular çevirmişti. Hüzünlüydü.

Aynı yollardan dönmemiştik. İzlediğimiz sokağı dönünce, Tekfur Sarayı'nın yıkıntısı akşamın karanlığında heyula gibi yükseliyordu.

Başka ara sokaklara karışmıştık. Ufacık kahvelerin, koridor gibi dar berberlerin, mahalle hamamının, birbirine sırt verse de can çekişen ahşap evlerin önünden geçmiştik. Floresan lambalar çiğ çiğ yanıyordu.

Tuhaf ama Peyami Safa'nın betimlediği şark mahallesi hâlâ yaşıyordu. Hani *Fatih-Harbiye*'deki:

“O vakit her şey kararır, söner, her canlı şey siner.”

Besbelli, gece erken başlayacaktı.

Çok iyi hatırlıyorum, bir cumartesiydi o gün. Bununla birlikte cumartesilerin uçarılığını, kıpır daklığını çağrıştıran en küçük bir ayrıntı gözümüze çarpmamıştı.

Ana caddeye ulaştığımızda ışıklar çoğaldı.

Bir minibüs geçmişti; arka camında, “Taç ben-de/Kraliçem nerde” yazılıydı. Etkiledi. Özlemi söy-

lediği için mi, bilmiyorum. Belki de kraliçenin buralara uğramayacağını hissetmişti, yazan kişi.

Deniz kıyısına indiğimizde –Yeşilköy’de balık lokantasına gidecektik– enginler iyi gelir sanmıştım. Deniz karanlık ve ufuksuzdu.

Beyoğlu’nda İlk Meyhane

Şimdinin ünlü meyhaneler sokağında adı hâlâ Lefter mi, bilmiyorum. Gençliğimde gittiğim ilk meyhaneydi.

Atatürk Erkek Lisesi’nde son sınıftaydık. Şaner, Metin, üçümüz gitmiştik. Metin de benim gibi Galatasaray’dan ayrılmaydı, Şaner galiba Saint Joseph’li. Sonra galiba ikisi de Fransa’ya gittiler.

Hele Şaner, Attilâ İlhan’ın Paris şiirlerini ezbere okurdu...

İlk gecemizi artık hayal meyal hatırlıyorum. Kırmızı şarap içmiştik. İlyaz başlangıcında bir gündü; okuldan çıkıp sinemaya, sinemadan Lefter’e.

Demek akşamın on dokuz suları falanmış. Hava serindi, serinliği hatırlıyorum. Kırmızı şarapla birlikte hem beyazpeynir, hem kaşar peyniri yediğimizi de. Şaner Paris’te şaraba hep çeşit çeşit peynirlerin eşlik ettiğini söylüyordu.

Az buçuk şarap, rakı, votka içiyordum. Ama o gece içki adamakıllı dokunmuştu: Başım dönüyor, midem bulanıyordu. Eve dönüşte, babama çaktırmadan yattığımı söylemeliyim; epey korkmuştum.

Geçenlerde eski yazılarımı okuyordum. Okuyacak başka şey kalmamış gibi. Bir başka Lefter gecesi

çıktı karşıma. 1978 yılının –yazı 5 Kasım tarihli olduğuna göre– 3 Kasım’ında veya 2 Kasım’ında yine Lefter’e gitmişiz. Artık yazar, sanatçı geçiniyorum...

Lefter onarımdan geçmiş, yenilenmiş. Masamız kalabalıkmış; televizyoncular varmış –adlarını yazmamışım–, Fatma Tülin, Güven Turan ve ben. O zamanlar çok daha sık görüşürdük.

Geceyle alay etmişim yazıda. Geceyi, insanları küçük görmüşüm. Çingeneler gelmiş, dümbelek sesleri, ziller. Bayağı bulmuşum. İçim titreyerek hatırlamaya çalıştım. Fazla bir şey fısıldamadı yazı.

Bununla birlikte gençliğimin meyhane akşamları lezzetleri ve kokularıyla canlandı. Onsuz olunamaz mezeler, örnekse, beyazpeynir ve kavun, arnavutciğeri, midye tava. O gece yoğurtlu tarator varmış, yazıda öyle yazıyor.

Gençliğimin meyhane akşamlarında hayal, ülkü ve edebiyat vardı. Belki bu yüzden rakının anason kokusu hoşuma giderdi. Belki bu yüzden çiroza bayılırdım, bol dereotlu, sirkeli, ince zeytinyağı gezdirilmiş.

Git git hepsini kanıksamışım! Hayal kırılmış, ülkü sönmüş ve edebiyat canımı yakmış. Yine de edebiyatı tek yakınım bilmişim...

1978’in Lefter gecesinde zilleriyle oynayan, yeşil bluzlu, pembe etekli oyuncu kızı görür gibiyim. Bu kez sadece hüüzün veriyor. On yedi on sekiz yaşlarındaydı.

Oynamazken, taş mankenleri çağrıştırıyordu, ölü, cansız. Sonra ziller ve maskelerinkini andırır gülümseyiş.

Bu görüntüyü bir yana bırakıyorum. Bir kez daha Lefter'e ilk gidiş: Orada o zaman bir laterna vardı. Kolunu çevirdiğinizde hırıl hırıl bir tango başlıyordu. Çiçeklerle bezenmişti laternanın ahşabı, yağlıboya, rengârenk çiçekler. Herhalde laterna çağının son örneklerinden biriydi.

Lefter'de mayonezli levrek, Boğaziçi'ndeki içki-li lokantaları ansızın Beyoğlu'na taşıyarak! Maydan-oz yaprakları ve dilim dilim haşlanmış havuçla süs-lenmiş, yumurtası birazcık sararmış bu mayonezli levreği ne kadar çok severdim! İstanbul, Boğaziçi meyhanelerinden usul usul çekildi, kayboldu, yok oldu.

Gençlik yıllarıydı ve Lefter'e birkaç kez daha git-miştim. Öyle bir geceyi “Yıllar Var ki”de anlatmış olmalıyım. “Yıllar Var ki” 1970’lerde yazdığım bir öykü. Epey hırpalanmıştı edebiyat çevrelerince.

Bu yüzden uzun yıllar yayımlandığı dergide tek başına kaldı, hiçbir kitabıma almadım. Sonra, *Cu-martesi Yalnızlığı*'nın yeni basımına, kitaplara gir-memiş öykülere “Yıllar Var ki”yi de koydum.

Edebiyat dünyasına girmeye çalışan, bu özlem-le yanıp tutuşan bir genç yazmıştı onu. Şimdi çok uzak. Hırpalanmış olması beni hiç mi hiç ilgilendir-miyor. Geçti heves.

Hikâyesi hırpalanan genç yazar adayına artık acı-mıyorum. Hırpalayanlardan artık nefret etmiyorum. Beni en çok üzenlerden ikisi öldü, biri hayatta. On-ları özlediğim söylenemez. Yine de... bir burukluk...

Yitik Bir İstanbul Romanı

1978 ya da 1979'da başlayıp, yarım bıraktığım bir romandı.

Demek, *Her Gece Bodrum, Ölüm İlişkileri* filan yayımlanmış. Harıl harıl çalışıyorum...

Bitirebilseydim, bu romanın adı, *Çağdaş Bir Cinayet* olacaktı. Epey de yazmıştım. İyice sonuna gelmiştim. Neden yarım bıraktığımı, neden caydığımı unuttum.

Anarşi ve terörün pençesindeki İstanbul'u anlatmak istiyordum. Kalabalık bir kadrosu vardı *Çağdaş Bir Cinayet*'in. Değişik çevrelere girip çıkmaya çalışıyordum. Tiyatrocular, bir holding, gençlik örgütleri, film dünyası, bütün bunlar iç içe geçecekti. Kurgusunu da unutmuşum romanın.

Ama birkaç sahne, bir iki betimleme, bunca yıl sonra, canlılığını koruyor.

Cankurtaran'daki Karışma Sen lokantasında başlıyordu. Çözümsüz bir bilmece bellek; çünkü ilk iki cümleyi ezbere hatırlıyorum hâlâ:

“Karşı kıyılar birden yaklaştı.

Öbür günler, yaz kış, o kadar uzakta görünen yapılar, akşam güneşine bulanmış, bir şerit gibi uzayıp giden Fenerbahçe, camdan bakıldığında yanı başındaydı Orhan'ın.”

Vardır İstanbul'un öyle lodoslu günleri. Karşı kıyılar birden yaklaşır. Hele, Sahil Yolu'ndan Anadolu yakasına bakıyorsanız. Ya da Barbaros Bulvarı'ndan inerken, deniz, Kızkulesi ansızın size kucak açar...

Romanın ana kişileri dışında, birer figüran gibi yaşayacak yan kişileri de olacaktı. Romandan kopuk, küçük küçük yan öyküler.

Örnekse, Karışma Sen’de, Orhan’ın sık sık rastladığı üçlü. Orhan, tiyatro yönetmeniydi; yaşamı gözlemekten çok hoşlanıyordu. Zaten kendini tanıtırken, ille, “Röntgenci Orhan” diyordu.

Röntgenci Orhan’ın gözetlediği masada, genç bir kızla bir delikanlı, kimi akşamlar da, altın çerçevesi gözlüğü olan bir adam, birlikte oturuyorlardı.

Orhan’ın uydurduğu hikâyede, delikanlı hayata yeni atılıyordu. Evi, Aksaray’da bir arka sokaktaydı. İstanbul’un henüz İstanbul kaldığı sokaklardan birinde.

Bu sokağı betimlerken, Halide Edib’in Sinekli Bakkal Sokağı’yla koşutluklar kurmak istemiştim. Böylece, geçen zamanda, bazı İstanbul sokaklarının, mimarının, bitki örtüsünün, yaşayışın hep aynı kaldığına işaret edecektim...

Delikanlının atak özlemleri, cesaretleri, toplum için bağlandığı ülküleri vardı. Aksaray’da oturuyor, Kazlıçeşme’de bir deri işliğinde çalışıyordu. Orhan kulak misafiri oluyordu ve delikanlı Kazlıçeşme’deki ortamı, yaşam koşullarını anlatıyordu.

Yazabilmek için, günlerce, defalarca Kazlıçeşme’ye gitmiştim. Tabakhaneler semti sırlarını bana kolay kolay söylemiyordu. Bununla birlikte o Kazlıçeşme gezintileri hayatımda derin iz bırakmıştır. Burada yüzyıllardır dericilik her şeye saltanatını hissettirmişti.

O kadar ki, semtin söylencesinde bile, dericilik başı çeker. Rumeli'ye sefere giden askere, Kazlıçeşme tabakhanelerinden deri malzeme yetiştirilirmiş...

Semtte beni çarpan, doğrudan doğruya, Kazlı Çeşme'nin kendisiydi. Tam ortada, kitabenin altında bir kaz kabartması yüzyıllardır varlığını koruyor. Handiyse beş yüz yıldır!

Kaz, soluk yeşildir.

Çeşmenin suyu o günlerde akıyordu. Yüzyıllarca akmış. Bilmem bugün de akıyor mu; İstanbul'da –ne yazık ki– susuz pek çok çeşme can çekiyor.

Düşünüyorum da, delikanlı bunca ayrıntıyı nasıl anlatacaktı, niye anlatacaktı? Çeşme, tarihî hamam, Kasaplar Mescidi, Ayai Paraskevi Kilisesi... Hepsi romandan taşacaktı.

Ama ben “İstanbul”un da romanını yazmak istiyordum.

İstanbul'un dört bir yanında, sıkışıp kalmış, güzellikleri, incelikleri ilk bakışta görülemeyecek ne çok eser var, çeşmeler, mescitler, alçakgönüllü yatırırlar.

Kazlı Çeşme'nin kaz kabartmasını hangi usta yapmıştı? Sanatkâr bir elden çıkma kaz figürü, dönemi için ne anlam taşıdı, ne gibi duygular uyandırdı? Gösterişten hoşlanmayan geçmiş zaman insanı dile getirmekten kaçınmış.

Yine o günlerde, *Çağdaş Bir Cinayet* için Yedikule'ye gidip gelirken, Kazlıçeşme - Yedikule arasındaki yolda, Yedi Şehitler Kabristanı'nı keşfetmiştim. Haraptı.

Burada yedi asker yatıyormuş. Kitabesinde şunlar yazılıydı:

“Gaza fethine Sultan Mehmed Han ile / Bu yedi kimse beraber anın ile var imiş / Cümlesin ruhu şehadet şerbetin nuş eyleyüp / Yedikule haricinde bunca yıl esrar imiş”...

Romanda, altın çerçeveli gözlüğü olan orta yaşı aştı aşacak adam, Karışma Sen lokantasına seyrek geliyordu. Kimdi? Ona bir kimlik, macera, semt biçmiş miydim?

Kız yoksul ve uçarı. Onu Orhan Kemal’in romanlarındaki kızlara benzetmeye çalışmıştım. *Ava-re Mustafa* filmindeki Fatma Girik gibi; yani *Devlet Kuşu*’nun Aynur’u.

Sonrası klasik hikâye: Delikanlı, Aksaray’daki ana evini –çünkü babası ölmüştü– bırakıp, şehrin lüks yerlerinden birindeki, yüksek apartmanlar sitesine taşınıyormuş. Karışma Sen’de akşamüstleri bira içtiği kızla değil; otomobilleri, hizmetçisi, aşçısı olan zengin bir kızla evlenip...

O zamanlar Karışma Sen lokantasına, *Cumhuriyet* gazetesinden çıkan edebiyat adamları sıkça giderdi. Necati Cumalı, Behçet Necatigil, Rauf Mutluay, Doğan Hızlan, galiba Konur Ertop, onlarla birlikte bir akşam hatırlıyorum.

Gazetelerin hemen hepsi Çağaloğlu’ndaydı. Karışma Sen’e gazeteciler de gelirdi.

Ve her lodosta, dediğim gibi, Fenerbahçe yaklaşır yaklaşır, deniz fenerinin orda, tek tük topağaçlar, sivri serviler. Göz eriminde birkaç gemi demirlemiş. Lodos onları da yaklaştırır...

Çağdaş Bir Cinayet’in dosyasını uzun süre saklamıştım. Günün birinde bitireceğimi ummuyordum.

Yeniden yazacak hevesim kalmamıştı. Gelgelelim kimi sayfalarından bir türlü vazgeçemiyordum.

Tam o sıralar, *Dünya* gazetesinde, Ortalık'ı yazarken, Karışma Sen sahnelerinden birini alıntılamışım. Yitip gitmesin istiyorum. Sahil boyu lokantalarında sıkça yaşanırdı o sahne:

“Sağ taraftan bir ışık belirdi, gazinonun lambalarını bastırarak. Parlaktı, yaklaşıyordu: Bir ‘aygaz’ lambası. Fıstıkçının geldiğini gördüler.

Adam topaldı. Lambanın köreltici ışığında, yüzünün çizgilerini fark edemezsiniz. El arabasının ortasındaydı lamba. Bir gece kelebeği dönerek izliyordu ışığı.

Fıstıkçı önlerinde durdu. Meyhanedekilere baktı. Her zamanki akşamcılarla tanışıklığı olmalıydı. Arabayı öylece kaldırımında bırakarak, masalardan boş tabaklar topladı.

Özellikle tuzlu fıstık beğeniliyordu. Küçük bir ölçeği doldurup boşaltıyordu satıcı.

Lambaya baktılar. Işıktaki kelebeğe. Kelebek ölecekti. Bölmelerde çeşit çeşit kuruyemiş vardı.

Meyhanenin bitişiğindeki kır kahvesinden, saçları örgülü bir kız çocuğu gelerek fındık-üzüm aldı. Fındıkla üzüm hem karışıkta bölmelerden birinde, hem de tuzlu fındık için ayrı bir bölme. Hepsinin üstünü cam örtüyordu.

Çocukla total satıcı ters yönlerde uzaklaştılar. Kız birden koşmaya başlamıştı.”

Yaz günleri, yaz geceleri, oralardan hâlâ gezgin kuruyemişçiler geçiyor mu, bilmiyorum.

Çağdaş Bir Cinayet'i yazdığım dönemlerde deniz kirlenmeye başlamıştı. Ne var ki, günün birinde plajlardan büsbütün vazgeçileceği kimsenin aklından geçmiyordu. O kadar ki, uyaranlara gülüp geçiliyordu.

Değişik ortamları bir arada yansıtmak istiyordum. Bu yüzden de bir iki plaj sahnesi koymuştum. Başta Florya'nın plajları.

Florya'daki plajlar, 1970'lerde görkemli günlerini az buçuk yitirmişti. Meselâ Florya Plajı, 1940-1950 enikonu lüks bir plajmış, gazinosuna ekâbir takımı gidebilirmiş.

Ben galiba Güneş'i anlatıyordum. Çünkü Güneş Plajı'na epey gidip gelmişliğim vardır. Hemen derinleşmeyen denizini hatırlıyorum; yüzmeyi hayli geç öğrendiğim için olacak, sığ denizler korkutmazdı.

Florya, Refik Halid'in üzerinde ısrarla durduğu semtlerden biridir. İstanbul'un kronikçisi, *Üç Nesil Üç Hayat*'ta Florya'yı en yeni gezinti semtleri arasında sayar.

Çamlıca'nın, Göksu'nun modası geçmiş, Cumhuriyet dönemiyle birlikte Florya gözde olmuştur. Akın akın oraya gidilir. Tabii trenle. Atlı araba zamanı çoktan geçmiştir.

Refik Halid'in çok sevdiğim romanı *Bugünün Saraylısı*'nda Florya yeniden karşımıza çıkar. O kadar güzel işlenmiş plaj sahnesi bu romandadır. İşte, Florya Plajı'nın lüksünü de en çok sayfalardan yazarız.

Bir pazar günü gidilmiştir. Yaz, günler uzun... Plajdaki saatler akşama kadar sürer. Gençler denize

girerken, oturaklı kişiler gazinoda oturmayı tercih ederler...

Romanda Tarabya plajlarından söz açmış olmalıyım. Çünkü Tarabya'daki iki plaja İstanbul sosyetesı gider, kurum kurum kurumlanırdı. Hemen hemen bütün plajlarda düşkün mayolara rastlayabilirdiniz, Tarabya'da asla.

Başka neler anlatmış olabilirim?

Orhan, romanımın kahramanı, bir sonbahar günü, Tiryaki Çarşısı'ndan geçiyordu. Tiryaki Çarşısı, İstanbul'un en ilginç çarşılarından biridir. Süleymaniye Külliyesi'nde bir sıra dükkân.

Tiryaki kelimesinin afyon anlamına geldiğini de o zaman öğrenmiştim. Zaten çarşıda kahve, çay, tütün, afyon satılmış.

Bir de 'tiryaki macunu'. Macun, bir tür panzehir. Otlardan yapılmış. Sonra başka maddeler de eklenmiş. Kediotu kökü var, zencefil, maydanoz tohumu, şarap. Ama ağırlıklı madde afyon.

Şimdi düşünüyorum da, *Çağdaş Bir Cinayet*'te, *Huzur*'la yarışmaya, boy ölçüşmeye kalkışmış olabilir miyim? Uzun İstanbul gezintileri söz konusu değildi. Nuran'la Mümtaz'ın gezintileri yoktu ama; ikide birde, geçmişten bugüne varlığını korumuş bir köşe, bir yapı, bir şeyler karşımıza çıkıyordu.

Sonra İstanbul'un 1970'lerdeki görünümü.

Orhan, *Mai ve Siyah*'ı tiyatro oyunu yapmak istiyor; romanın andığı semtlerde dolaşıp duruyordu. Suriçi artık yıkık yıpraktı. Gerçi Ahmet Cemil'in gördüğü, tasvir ettiği suriçi de ahım şahım değildir.

Mai ve Siyah'ın dokunaklı mekânı, şüphesiz, Eyüp Mezarlığı'dır. Tanpınar, yetmiş bir yıl önce yayımlanmış, fakat hiç eskimeyecek, harikulâde 'buluş'lu bir denemesinde, Ahmet Cemil'e Eyüp İskelesi'nde rastlar. Roman kahramanı, kız kardeşi-nin mezarını ziyaretten dönmektedir...

Çağdaş Bir Cinayet'te Orhan bu denemeyi, Eyüp'e gidip geldikten sonra keşfedecek, Tanpınar'ın yazısına hayran kalacak ve Halid Ziya'nın eserini oyunlaştırmaktan vazgeçecekti.

Derken ben de *Çağdaş Bir Cinayet*'ten vazge-çecektim.

Onca sayfayı gözden çıkararak yırtıp attığıma bugün pişmanım. Belki bir iki paragrafta, bir iki say-fada İstanbul'a dair gözlemler, saptayımlar, tasvirler yakalayabilirdim. Geçmiş ola.

Mevsim Biterken...

Rüyamdaki Sofralar'da anlattığım Azra Hanım, enginarlar kraliçesiyken, bazı yaz sonlarında, güz başlangıçlarında, birdenbire bamya kraliçeliğine göz dikerdi.

Onun böyle, bitmez tükenmez bamya düşkün-lükleri olurdu. Fakat hep mevsim sonlarında, bam-ya el ayak çekerken. Bu yüzden de, Azra Hanım, "Mevsim biterken bir bamya yemeği yapayım de-dim..." diye söze başlardı.

Pendikli Azra Hanım'ın bamya yemekleri, aside ya da bamya dolması gibi yapılması, kotarılması zor

işlerden değildi. “Bamyanın tadını kaçırmayalım. Zaten ayıklaması zordur!”

Pendik’in bahçelik bostanlık olduğu o günlerde, dondurulmuş bamyanın b’sinden kimsenin haberi yoktu. Mevsiminde bamyaya taze taze yenir ya da öz-beöz kuru bamyayla kış yemekleri yapılırdı.

Azra Hanım, “mevsim biterken”, manavına, kasabına koşuyor, alışverişini yapıyordu. Bugünkü yemeğimizin adı, ‘etli bamyaya’. Adından da anlaşılacağı gibi, manavdan bamyaya alınacak.

Öyle fazla almanıza gerek yok. Etli bamyanın özelliği, etinin bolca tutulması. Yarım kilo bamyaya yeterli.

Manava gitmişken, tabii, domates, limon da alacaksınız. Evde kalmamışsa, kuru soğan. Böylece manav faslı noktalanacak. Sırada kasap.

Kasaptan “parça et” alınacak. Parça et dediğimiz, kürek veya kol. Kasap parça eti gayet güzel hazırlayacak. Hemen eve dönecek, mutfak faslına geçeceksiniz.

Et, incecik kıyılmış soğan ve bir miktar margarinle hafif hafif kavrulur. Margarinin miktarı, etin yağlı olup olmaması göz önünde tutularak tespit edilir.

Gayet güzel hazırlanmış –Her ne demekse?– parça eti hafifçe kavurduktan sonra; iki adet domatesin suyu çıkarılacak, ayrıca üç bardak içme suyu ilave edilerek parça et pişirilecek. Pişmesine iyice yakın tuz ve karabiber konacak.

Bu arada bamyalar özenle ayıklanacak. Önce tuzlanacak, sonra limon suyuyla ovulacak. Limon suyu yerine sirke kullanan hanımlar da varmış. Ama

Pendikli Azra Hanım sirkeyi pek salık vermez. Sirke, bamyanın ekşisini pekiştirmez, kızıştırır mış...

Şimdi tencere değiştirilecek. Pişmekte olan et, yeni tencerenin ortasına alınacak. Çevresine bamyalar sıra sıra özenle dizilecek. Tabii, dizmeden önce bamyaları soğuk sudan acele acele geçireceksiniz, birkaç kez.

Rüyamdaki Sofralar'da “Enginar Güzelleri” yazısını okuyanlar hatırlayacak: Azra Hanım için yemek, tadı, lezzeti kadar gözü de okşamalıdır. Bu yüzden yeni tencereye bamyaların dizilişi beceri istiyor.

Etli bamya ağır ateşte bir güzel piştikten sonra, yuvarlak servis tabağına derhal ters yüz edilecek. Etler ortada, çevrelerinde dizim dizim bamyalar...

“Mevsimi bitmeden” diyordu Azra Hanım, “etli bamya, damaklarda yazdan son bir lezzet bırakır.”

Yine mevsimi bitmeden, geçmeden yapılan bir başka bamya yemeği, Ermeni mutfağının gözdesi zeytinyağlı bamyaydı. Azra Hanım'a bakılırsa, zeytinyağlı bamya, yalnız Ermeni mutfağının değil, aynı zamanda Girit mutfağının da gözdesiydi.

Girit mutfağı soğanı biraz daha cimrice kullanıyordu, hepsi bu! Ermeni mutfağı soğan ve sarmısak konusunda her zaman “bönkör”dü. Yemekleri farklı kılan da soğanla sarmısak bolluğuydu.

Derken mevsim bitiyordu. Ne etli bamya ne zeytinyağlı bamya. Küçük küçük, hepsi tombalacık kuru bamyaların mevsimi başlıyordu. Elbette onların da ayrı tadı vardı. İplere tek tek dizilmişler, size gülümseyip duruyorlar. O güzellik yetmez mi?

Azra Hanım hem soruyor, gülümseye gülümseye, başını sallaya sallaya hem yanıtlıyordu.

Daha Nisanda...

Daha nisanda, ilkyaz usul usul yaklaşırken, havalar ısınmışsa, cumartesi akşamları belki Edip Cansever’le buluşulacaktır.

Gündüzden Armağan İlkin’le konuşulur, telefonda. Akşam Kaptan’a gidilecek mi? Altan’la Armağan gidecekler, Edip Cansever belki gelecek, Mefâret Cansever de belki gelecek...

Arnavutköyü’nde önünden henüz kazıklı yol geçmemiş bir Kaptan, alçakgönüllü bir Boğaziçi lokantası. Eskilerin ‘içkili lokanta’ dediklerinden.

Bir yalının serin taşlığına girmiş gibi olurdunuz. Önce hafiften alkol ve meze kokusu. Solda camekân, camekânda balıklar, karides, zeytinyağlılar, göstermelik ıstakoz, mutfak da orda.

Sonra salona geçilir. Açık pencerelerden, açık deniz kapılarından sular güneşin son yansımalarıyla akıp gider. Geceyle birlikte serinlik artar, bazı pencereler kapatılır.

Edip Cansever bir hüüzünle gelirdi Kaptan’a. Armağan, Altan, üçümüz az önce masaya oturmuşuz.

Böyle akşamlardan birinde “Sonrası Kalır”dan söz açılmıştı:

Ne kalır benden geriye, benden sonraki kalır:

Asıl bu kalır.

Bence şairler kalıyor. Edip Cansever kalıyor. Dostluklar, günlerin ve mevsimlerin zamanından Armağan İlkin kalıyor. Şimdi, Edip Cansever’in güçlü yapıtında, şiirler arasında gelgite kapılmışken, ilk-

yaz başlangıcını, o nisan akşamını yeniden yudumluyorum.

Toplumsal hayatın kargaşaya, amansız çalkantılara sürüklene durduğu günlerdi. 12 Mart’la 12 Eylül arasındaki ürkünç zaman dilimi. Her şeye keder, kaygı örtülüydü. Sular da güneşin son yansımaları, çok geçmez, silinir, sulara bakılmaz olunur, ‘karanlık’tan konuşulurdu.

On çizik... Daha çok çizikler...

Yüzler siliniyordu Edip Cansever’in şiirinde, çizikler kalıyordu. Yaşanılan günler, yüreğin çizildiği günlerdi.

Bütün sözcüklerden içsel kavgalar çıkararak kendine.

Böyle, başka şiirlerinin yazılış evresine de tanıklık ettik. Küçük topluluğumuzda, Armağan İlkin yalnızca iyi bir çevirmen değildi. Bir yandan da, estetik duygusu gelişkin bir edebiyatseverdi. Yazdıklarınızı onunla paylaşabilirdiniz.

Yazılan şiiri sevip sevmediğinizi Edip Cansever, bugün yüreğimi yakan, ince ve derin sezgisiyle hemen kavradı. Tek bir sözcük için günlerce bunaldığı olurdu.

1970 sonrasında gezinip duruyorum günlerdir.

Niçin gelirler? Niçin var olmuşlardır? Her biri bizde kalır. Bize söyledikleri. Yazdıkları. “*Başka ne kalır*” diyor Edip Cansever.

O kadar çok şey kalıyor ki! Bilmediğimiz, bilemediğimiz. Derinlerde, çok derinlerde. Size rota çiziyorlar. Seyir defteri tutturuyorlar. Dünyanın en güzel tutsaklığı gibi artlarında sürükleniyorsunuz.

Usta bir şairle birlikte geçmiş, nisanda, cumartesi akşamları geri geliyor ve bir tansıkla karşılaşmışçasına, şu nisan akşamı evden fırlayıp sokaklara kaçmak istiyorum.

Arnavutköyü'ndeki Kaptan akşamları biteli yıllar... Ama işte Edip Cansever'in şiiri soluk alıyor. Her zaman. İstanbul'u, kimileyin, yalnızca ondan anılarla duyumsayabiliyorum.

İşte, birlikte Kapalıçarşı'dan çıkmışız. Yolun başındaki genç yazar adayına deneyimlerini dile getiriyor. Sirkeci'den bindiğimiz dolmuş. İnanılmaz ama; sizin uz dilden uzak yazılarınızla ilgilenir, o genç edebiyat heveslisini coşuklara boğardı. Güzel tek bir cümleniz için 'teşekkür' bile ederdi!

O kadar çok şey kalıyor ki! Bu gözyaşları, bu özlem kalıyor.

Sizi öyle çok özlüyorum ki sevgili Edip Cansever!

Göksu'da Bir Akşam

Bodrum'da, sevgili Ayşe İçinsel'in evinde tatil; tam on sekiz gün. Ayşe, Müzeyyen Senar'ın anılarından kaleme getirilmiş kitabı okuyordu. Birden Göksu'daki akşamı hatırladım:

Argos dergisinin "Albüm" sayfaları için gitmiştik. Müzeyyen Senar'ı yaz akşamı Göksu'da tanıdım.

Yıllar yılı, hayatınız boyunca hemen hep uzaktan izleyebildiğiniz önemli bir sanatçıyla tanışmak her zaman heyecan uyandırır. Heyecanlıydım. Herhalde on beş yıl önce.

Müzeyyen Senar ise öylesine alçakgönüllü bir ortam yaratmıştı ki, kalbin çarpıntısını daha ilk anda durdurmuştu: Göksu deresinde bir yıprak tekne, kıyıya çekili duruyor. İskelede birbirleriyle dost kediler ve köpekler. Teknede yenen akşam yemeği.

Argos'taki yazıya “Türk Müziğinde Bir Diva” diye başlamıştım. Müzeyyen Senar haliyle tavrıyla, üne aldırışsızlığıyla, içtenliğiyle gerçek bir divaydı.

Hayatından sadelikle söz açıyordu. Bursa'yı, annesiyle babasının biraz kırgın ilişkilerini, sonu ayrılıkla biten o evliliği anlatmıştı.

Göksu deresinde gün inceliyor, yaz ışıkları sönüyordu. Birer kadeh rakı. Dere, Şair Nigâr Hanım'ı dile getiren anılardaki görkemini yitirmişti. Ama Müzeyyen Senar görkeme zaten dudak büküyordu.

Kekeme olduğunu söylüyordu. Bir gece, Bursa'dan, babasının yanından kaçmış. İstanbul'a gelecek; annesini çok özlemiş. Hiç bilmediği koskoca İstanbul'da... “Bak, bak! Takıldım yine!” diyor...

İskelede çıkartılan mangalda köfteler, pirzolalar. Kedileri, köpekleri Müzeyyen Hanım'a yaklaşıyorlar. Şimdi bunlar birer resim gibi.

“Albüm” için fotoğrafları seçmeye koyulmuştuk, Feraye'yle ikimiz. Müzeyyen Senar bilgi veriyordu. Bir zamanlar kendisinden şöhret dilenmiş kimi kişilerin, sonra yükselir yükselmez, ihanetlerini sıradan insan maceraları gibi anlatıyordu...

Fotokopisi çıkartılmış eski gazete ilânını okumuştuk; *Argos*'taki yazıdan aktarıyorum:

“Cağaloğlu Çifte Saraylar Bahçesinde Kıymetli Saz ve Söz Sanatkârları Topluluğu Müzeyyen Se-

nar - Sabite Gülerman - Mefaret Yıldırım - Radife Erten.

Bu pazar saat 14'ten gece 1'e kadar... Her yer 2 liradır. Aileler yemekleriyle gelebilirler. 11 Saat Neşe, Kahkaha ve Görülmemiş Zengin Program!”

Hatıraların yorup yormadığını Müzeyyen Senar'a bir türlü soramamıştım. Müzeyyen Hanım, bir ara, “Şarkı söylemek başkaydı, şarkılar başkaydı” demişti. Büyük bir sanatın git git göçtüğü kanısındaydı. Ama üzüntüsünü bilgiçliklerle kirletmiyordu. Belki bu yüzden, üzümlüşü daha çok hissediyordunuz...

Gece ilerlediğinde, Müzeyyen Senar, bir şarkısına âdeta gelişigüzel başladı, sonra, ses, gecede yankılar bıraktı. Kıyıya çekili başka tekneler de vardı. Herkes sustu. Göksu Müzeyyen Senar'ı dinledi.

Gölgeler, karanlıklar arasından ışımaya çalışan birkaç ışık çakımında sanatkârı izliyordum. Anlamalı bir portreye dönüşmüş yüzünü hâlâ görür gibiyim.

Ricamı kırmayarak, “Ninni”yi okudu: “*Yine o menekşe gözler aralık / Oya kirpiklerde yaşlar sıralı*”... Çok etkileyiciydi. Müthiş bir gece yaşadığının bilincindeydim.

Geç saat ayrılırken, Müzeyyen Hanım iki yanığımdan öptü ve, “Benim garip gözlü evlâdım, artık Göksu'da bir annen olduğunu unutma” dedi. Bu sözü unutmadım.

Ama hatıra gecesinde bir sözü daha var Müzeyyen Senar'ın; iki yüzyıllık kültür gömleği değiştirmelerimizi billûrlaştırıyor: “Özünde alaturkalık olmadı mı, alafrangalık kaç para eder...”

Yola koyulmuştuk. Fakat Göksu'daki akşam ben-
de yaşıyordu. Daha nice zamanlar yaşayacaktı...

Çengelköy'de Bir Rüya

Handiyse benimle yaşıt, daha doğrusu, bir yaş
küçüğüm, Refik Halid Karay'ın *Bu, Bizim Hayatı-
mız* romanı.

Bu güzel romanı 1960 sonlarında okumuştum.
Dili, anlatımı, konusu derken asıl vurulduğum,
eşya, doğa, manzara tasvirleriydi. Tıpkı *Sonuncu
Kadeh* gibi, *Bu, Bizim Hayatımız* da Refik Halid'in
Boğaziçi'ne hasret duyduğu romanlarından.

Şimdi, Boğaziçi'nin hangi köyünde olduğunu ha-
tırlayamadığım Hayret Paşa yalısı uzun uzadıya be-
timlenir. Önce yalının içinde gezinip dururuz. Sonra
sıra bahçeye gelir. Bahçede bir de limonluk vardır.

Romancı buralara eskiden “limonluk-çiçeklik”
dendiğini belirtir. 1950'deki adı “ser.” Ama roman-
cı hemen “kış bahçesi”ni de ekler. Gönlünüz han-
gisini çekerse...

Hayret Paşa yalısının limonluğunda, bir zaman-
lar, o günlerin moda çiçeği kamelyalar üretilmiştir.
Herhalde geçen yüzyılın ilk yılları.

Fakat sonra orkide merakı başlamış.

Romanın kahramanlarından Mazlum Sami or-
kidelerine pek düşkündür. İkide birde “camköşk”e
uğrar, orkide sürgünlerini gözden geçirir.

Evet, bir de “camköşk!” Doğrusu ben “cam-
köşk”e bayılmışım.

“Rayihalı bir rutubet” içindeki camköşkte yalnızca orkide üretilmiyor. Aklımda kaldığı kadarıyla, kış bahçesi, sıcak memleketlerden, başka iklimlerden gelmiş bitkilerle dolup taşıyor.

Sonra sümbüller, fulyalar, lâleler, güller ve menekşeler var. Yanlış hatırlamıyorsam, yaz kış çiçek açıyorlar. Onların yaz kış çiçek açıyor olması çok hoşuma giderdi.

Sonra beyaz bir gül hatırlıyorum: Mor ve tirşe beneklerle bezenmiş bir beyaz gül. Öyle her yerde göremeyeceğiniz türden...

Öyle sanıyorum ki, Refik Halid’in betimlediği camköşkten sonra, bütün limonluklar bende rüya bıraktı. İstanbul, çocukluğumda, böylesi kış bahçeleriyle dolup taşardı. Hele Boğaziçi...

Limonluklar git git göçtü. Büyükada’nın bir iki evinde rastlamıştım geçen yıl; kırık camlardan kamelyalar, rodosçiçekleri fişkırıyordu. Yarın bunlar da göçer diye üzül müştüm.

Geçenlerde Çengelköy’e gittim. Arkadaşlarımın serasına. (1950’lerin seri şimdi sera oldu.) Seranın adı Erguvan. Çengelköy’ün ünlü çarşısından sağa sapıyorsunuz, dar sokak, dönüyorsunuz, sera!

Kamelyanın yıldızı sönmemiş ki, kırmızı kamelya—ama tek bir kamelya— bahçe ortasında göz okşuyordu.

Göz alabildiğine ateşçiçekleri, begonyalar, petunyalar âdeta şiirseldi. Hele ateşçiçekleri! Çünkü ateşçiçeği benim çocukluğumda bir güz çiçeğiymiş, yalnız güzün ortalarında görünürdü.

Yoğurtçu Parkı’nın tarhlarında dizi dizi ateşçiçekleri kim bilir kaç sonbahar gönlümü yakmış-

tır. Bu çiçekte, geçip gitmiş yazın olanca sığağını billûrlaştırmış bir kırmızı, beni daima şaşırtır...

Epey geniş alana yayılmış serayı dolaşıyorduk; tenekeler içinde dikilmeyi bekleyen manolya ağaç-çıkları gördüm. Bir bahçem olsaydı diye düşündüm.

Yan yana saksılarda kırmızı meyveleriyle yılbaşı çalları duruyordu; Latince isimlerini şimdi unuttum.

Kafesinde bir papağan yanından gelip geçeni kuş-kulu gözlerle süzüyor. Konuşmamakta kararlı. Bununla birlikte özgür serçeler, hırsız kargalar boyuna uçuşuyorlar. Kelebekler hem uçuyor hem konuyor.

Gürültülü patırtılı, ruhunu satmış, anlamını yitirmiş şehrin ortasında Erguvan bir huzur, dinginlik köşesi idi.

Akşam oldu, hava karardı. Beyaz naylonla örtülmüş limonluk, o upuzun limonluk birden buz sarayına dönüştü. Gözlerime inanamıyordum: İçinde âvizeler yanıyordu!

Geç saat Erguvan'dan ayrılırken eflâtununa sis yürümüş hercai menekşelerden bir öbeği saksıya diktiler benim için, armağan ettiler.

Günlerdir, her sabah, hayata menekşelerimle başlıyorum.

İstanbul'da Kış 2004

Geçmiş yılların kış mevsimi bende hep korkular, kaygılar uyandırmıştır.

Kadıköyü'ndeki kışlardan pek az bir şey hatırlıyorum. Dedemle birlikte karşı tarafa geçmiştik ve

kar başlamıştı. Uzayıp gidecek bu anıyı hem İstanbul kitaplarından birinde, hem *Gramofon Hâlâ Çalışıyor*'da ballandıra ballandıra anlattım.

Şimdiyse, 23 Ocak 2004 Cuma günü, gramofonun hâlâ çalıp çalmadığını düşünemeyecek halde bu yazıyı ihtiyar daktilomda yazmaya çalışıyorum.

24 saatten beri elektrik kesik. İhtiyar daktilom herkesten fazla üşümüş ki, boğuk hırıltılar arasında harflerini arıyor...

Kılık kıyafetim evlere şenlik: Başımda, dostum Gülay İlker'in ördüğü yün takke, sırtımda kukuletalı polar kaban, kukuleta da takkenin üstünde.

İçimde yün kazak ve yün fanila. Üst üste giyilmiş iki eşofman altı. Çifte yün çorap, pantufla terlik... Yazıyı yazabilmek için sağ elimden eldiveni çıkardım, sol el eldivenli...

Elektrik idaresinin üç ayrı telefon numarası: Biri, benim ajandadaki, birini ablamdan aldım, sonuncusu komşuların verdiği numara. Gelgelelim ikisi sürekli meşgul, üçüncüsü bol bol çalıp duruyor.

Buzdolabı bütün gece takır tukur çözülme sesleri çıkararak, içindeki her şeyin çöpe atılması gerektiğini haber verdi durdu.

Ne geceydi o öyle! Saat on sularında giden elektrik, on yedi otuz sularında karşı evlerde parıldayıverdi. Bize de az sonra gelir umuduyla mum ışığında eski kışları düşünüyorum.

Meselâ Cihangir'deki kışlar. Çocuk parkında kardelenler açmıştı. İlk kez görüyordum kardeleni. Sevinçten çıldırmıştım...

Annem, mutfakta çorba pişiriyor. Babamla ablam dışardalar. Nerde kaldılar diye merak ediyorum.

Babam işten, ablam okuldan dönecek. Evimiz kaloriferli, bir telefonumuz bile var. Kaloriferi ve telefonu söylüyorum, çünkü 1950'lerin İstanbul'unda ikisi de 'lüks' sayılırdı...

Anılar sükün ediyor ama, saat on dokuz, elektrik gelmemiş. Telefonda Yaşar İksavaş, valilikten açıklama, haber bülteninde dinlemiş: Şehrin elektrikleri bir iki saat içinde onarılacakmış. Arsen Gürzap da onaylıyor, o da telefonda. Onların evlerinde elektrikler yanıyor...

Saat yirmide, teyzem, "Kalk, bize gel," diyor. Evleri Mühürdar'da. Zaten elektrik az önce orada da kesilmiş.

Eski evlerimizde havagazı vardı. Şimdiki evimde, kendime güvensizliğimden, her şey gibi, ocak da elektrikli. Kahve bile pişiremezsin. Kahve bile pişiremiyorum.

Tam o sıra ışıldak bozuluyor. Elimde mum, buzdolabından votka çıkarıyorum; limonlu, bol Acıso'lu votka iyi geliyor. Elektrik meleklik yavaşça unutulur, diyorum...

Sabahleyin Allahtan salata yapmıştım, salata dışında yiyecek bir şey yok. Zaten sular da kesildi. Salata gecenin şöleni...

Bir ara karşı evlerin elektriği tekrar kesiliyor. Gözü dönük bir sevinç içindeyim: Oh! Onlar da donsun... Onlar donmuyor, elektrik geri geliyor.

Yirmi bir elli beşte yattım. Yorgana hasret kalmışım, sarıldıkça sarılıyorum. Rüzgâr uğulduyor. Kap-karanlık. *Doktor Jivago*'yla Emily Brontë'nin *Uğul-*

tulu Tepeler'ini birleştirip, yeni bir roman kurmaya çalışırken uyuyakalmışım.

Rüyamda hep aynı sahne: Geçen kiş televizyon-
da seyretmiştim: Soğuktan donarken kurtarılan yaşlı
bir kadın, “Kimsen yok mu?” diye soranlara, “Beni
nereye götürüyorsunuz? Evim var, kızım var...” di-
yor; ‘donduğu için’ insanlardan utanıyordu. Emekli
öğretmenmiş.

Uyanıyor, kapkaranlık karlı gecede boğularak
ağlamaya başlıyorum.

“Mevsimin ışıklarına, renklerine, saatlerine nasıl açılacağımı çok düşünmüştüm. 1950’lerin İstanbul’undaki sonbaharlar ağır basıyordu herhalde, çocukluğun sonbahar mevsimleri.

Daima yaprak dökümleri, yağmurlar, taş havuzların yaz boyu kirlenmiş suları, yosun, çamur ve bataklık geliyordu gözümün önüne.

Daima akik, topaz ve yakut.”

Selim İleri, İstanbul Kitaplığı’nın dördüncü cildi *İstanbul Hatıralar Kolonyası*’nda romanlarda, şarkılarda, filmlerde kalmış o kente, artık hayal İstanbul’a götürüyor bizi, büyümlü bir yolculuğa davet ediyor.

Kapak fotoğrafı: Charles W. Cushman,
Indiana Üniversitesi Arşivi, Bloomington, Indiana USA

§ EVEREST

twitter.com/everestkitap

ISBN: 978-605-141-662-5

www.everest yayinlari.com